

T.C
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

**IMF-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: EKONOMİK VE
SİYASİ GELİŞMELER DOĞRULTUSUNDA
ÜYELİK SÜRECİ**

Yüksek Lisans Tezi

SELAHATTİN SONER HAMZA

İSTANBUL, 2019

T.C

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

IMF-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: EKONOMİK VE
SİYASİ GELİŞMELER DOĞRULTUSUNDA
ÜYELİK SÜRECİ

Yüksek Lisans Tezi

SELAHATTİN SONER HAMZA

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Pelin YANTUR

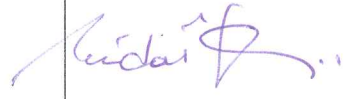

İSTANBUL, 2019

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı 151302009 numaralı yüksek lisans öğrencisi Selahattin Soner Hamza'nın, "IMF Türkiye İlişkileri: Ekonomik ve Siyasi Gelişmeler Doğrultusunda Üyelik Süreci" adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 10/01/2019 tarih ve 2019/01 -11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 14/01/2019

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Pelin YANTUR	
2.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Hüdayi SAYIN	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Sonat BAYRAM	

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

14.01.2019..

Adı-Soyadı

Selahattin Soner HANZA

İmzası

ÖZET

IMF-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: EKONOMİK VE SİYASİ GELİŞMELER DOĞRULTUSUNDA ÜYELİK SÜRECİ

Selahattin Soner HAMZA

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Ocak 2019, 105 sayfa

Uluslararası Para Fonu (IMF) 1929 yılında dünyadaki tüm ülkeleri etkileyen Dünya Ekonomik Buhranı ve bu ekonomik bunalımın ardından gelişen İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla meydana gelen ekonomik sıkıntıları ve uluslararası parasal sistemde oluşan dengesizlikler ile dış ticarete oluşan daralmaları gidermek adına 1944 yılında Bretton Woods Konferansı sonucunda oluşturulan bir kuruluş olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası parasal iş birliğini teşvik etmek, uluslararası ticaretin genişlemesini ve döviz kurlarındaki istikrarı sağlamak, çok taraflı olarak ödemeler sistemi kurulmasına yardımcı olmak, üye ülkelerden ödemeler dengesi finansmanında sorun yaşayanlara yardım etmek adına önem arz eden IMF, genel olarak gelişmekte olan ülke ekonomilerini iyileştirmek ve istikrarlı hale getirmek amacıyla faaliyet göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı, 1947 yılında IMF'ye üye olan ve yaşanan krizler nedeniyle IMF ile teması daimî olan Türkiye'nin ilişkisini incelemek olup, bu uluslararası yapıya entegrasyon sürecini irdelemektir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde uluslararası parasal sistemin yapısı, Bretton Woods Konferansı, ikinci bölümde IMF'nin kuruluşu, IMF'nin örgütsel yapısı, kotalar ve borçlanmalar ele alınırken, çalışmanın üçüncü bölümünde ise üyelik kapsamında IMF-Türkiye ilişkileri incelenmektedir. Bunun yanı sıra IMF'ye üyelik sürecinde ekonomik ve siyasal etkiler doğrultusundaki gelişmeler irdelenirken, çalışma sonucunda iç ve dış faktörlerin pozitif etkisinin olduğu bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: IMF, Türkiye, Bretton Woods Sistemi, Uluslararası Kalkınma Bankası.

ABSTRACT

IMF-TURKEY RELATIONS: MEMBERSHIP PROCESS IN DIRECTION WITH THE OF ECONOMIC AND POLITICAL DEVELOPMENTS

Selahattin Soner HAMZA

Political Sciences and International Relations

January 2019, 105 pages

The International Monetary Fund (IMF) was established in 1944 as a result of the Bretton Woods Conference order to overcome the economic crisis in the world due to the world economic crisis that affected all the countries in the world and the economic problems caused by the second world war following this economic crisis and the imbalances in the international monetary system and the contraction in foreign trade. is emerging as an organization. To promote international monetary co-operation, to promote international trade expansion and stability in exchange rates, to assist in the establishment of a multilateral payment system, to help those who have problems in financing balance of payments from member countries, the IMF generally improves and stabilizes developing economies to operate in order to bring.

The purpose of this study, who are members of the IMF in 1947 and whose permanent contact with the IMF because of the crises are to examine the relationship of Turkey has discussed the structure of the international integration process.

This study consists of three parts, the structure of the international monetary system in the first part of the Bretton Woods Conference, the second part of the IMF's organization, the IMF's organizational structure, quotas when discussing and borrowing, the IMF, the scope of membership in the third part of the work-Turkey relations are examined. In addition, when the developments in the course of economic and political impacts in the process of membership of the IMF were examined and as a result of the study, it was found that internal and external factors had a positive effect.

Keywords: IMF, Turkey, the Bretton Woods System, the International Development Bank.

ÖNSÖZ

Konusu IMF-Türkiye İlişkileri olan bu tez çalışması, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans programında Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek Lisans Tez danışmanlığımı üstlenip çalışmalarım sırasında ilgisini, tavsiyelerini ve karşılaştığım sorunlarının çözümünde yardımlarını esirgemeyen, çalışmayı gerçekleştirmemde her türlü imkanlarını kullanmam için elinden geleni yapan değerli hocam Pelin YANTUR'a, değerli jüri üyesi hocalarıma katkı ve ilgilerinden dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmam sırasında desteklerini hiç esirgemeyen kardeşlerim Alihan ve Bayram'a teşekkürü borç bilirim.

İstanbul, Ocak 2019

Selahattin Soner HAMZA

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. IMF ÖNCESİ ULUSLARARASI PARASAL SİSTEM.....	4
1.1. IMF Öncesi Dönemde Uluslararası Parasal Sistem	4
1.1.1. Altın Standardı Dönemi.....	4
1.1.2. Altın Standardının Çöküşü ve Sona Ermesi.....	7
1.1.3. Bretton Woods Konferansı: Uluslararası Para Fonu (IMF).....	10
1.1.4. Bretton Woods Konferansında İleri Sürülen Planlar	13
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. IMF'YE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	19
2.1. IMF'nin Kuruluşu	19
2.2. IMF'nin Temel Amaç ve Görevleri	20
2.3. IMF Üyelğine İlişkin Kavramlar	21
2.3.1. IMF'ye Üyelik ve Üyelik Koşulları.....	21
2.3.2. IMF'nin Üye Ülkeler İle İlişkileri.....	22
2.4. IMF'nin Örgütsel Yapısı ve Yönetim Biçimi.....	23
2.4.1. Guvernörler Kurulu	25
2.4.2. İcra Direktörleri Kurulu (Yönetim Kurulu)	26
2.4.3. IMF Başkanı (Genel Direktör).....	27
2.4.4. IMF'deki Departmanlar	28
2.4.5. Danışma Organları	29
2.5. Kotalar	31
2.6. Borçlanma.....	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	40
3. ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ.....	40

3.1. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ekonomik ve Siyasal Gelişmeler	40
3.1.1. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Muhalefetin Ortaya Çıkışı.....	50
3.1.2. Bütçe Kanunu Görüşmeleri: Parti İçi Muhalefetin Belirginleşmesi	64
3.1.3. Dörtlü Takrir ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu	67
3.1.4. 7 Eylül 1946 Devalüasyonu.....	69
3.1.5. IMF'ye Üyelik Sürecinde Türkiye.....	74
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	89

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Genel olarak altın sistemini uygulayan ülkelerin yıllara göre dağılımı	5
Tablo 2.1: IMF'nin ilk kotalarında en yüksek paya sahip ülkeler	19
Tablo 2.2: 1946-2011 Yılları arasındaki IMF başkanları ve ülkeleri	28
Tablo 2.3: İndirgenmiş Bretton Woods formülleri	32
Tablo 2.4: Genel kota artırımlarının tarihsel süreçteki gösterimi	33
Tablo 2.5: IMF'de yüksek kotaya sahip bazı ülkeler ve Türkiye'nin kotası	35
Tablo 2.6: GAB Katılımcısı ülkeler ve taahhüt ettikleri kredi tutarları	38
Tablo 3.1: II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin ithalat ve ihracat göstergeleri (1939-1946 Yılları)	43
Tablo 3.2: Varlık vergisi tarhına ilişkin sınıflandırma ve kapsamı	48
Tablo 3.3: Varlık vergisi tahakkuk ve tahsilat	49
Tablo 3.4: Türkiye'nin kota değişimi	77

KISALTMALAR

a.g.e:	Adı Geçen Eser
a.g.m:	Adı Geçen Makale
AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
DP:	Demokrat Parti
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
IMF:	Uluslararası Para Fonu
IBRD:	International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası Kalkınma Bankası)

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: IMF'nin Örgüt Yapısı.....24

GİRİŞ

Altın standardı para sistemi 1870'ten Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte kabul görmüş ve uluslararası para sisteminin özünü oluşturmuştur. Bu sistem 1929 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Dünya Ekonomik Bunalımına kadar kısmen de olsa yürürlükte kalmış ve bu sistemde uluslararası paralar altına endekslenmiştir. Altın standartta para sisteminin kabul gördüğü dönemde iflasların meydana gelmesi dolayısıyla altına yönelim başlamış ve altın kıtlığı meydana gelmiştir. Altın kıtlığına bağlı olarak dönem itibari ile altın fiyatlarının yükselmiş, fiyatlardaki yükseliş küresel ekonomide yüksek enflasyon oluşumuna sebep olmuştur. Ayrıca altın rezervlerinin tükenmesi sonucunda kambiyo denetimi uygulaması tartışılmış ve altın standardı para sistemini uygulayan ülkeler, 1931'de başta İngiltere olmak üzere, 1933'te ABD ve 1936 yılında da Fransa altın standardı para sisteminden ayrılmaya başlamıştır. Altın standardı sisteminin geçerliliğini yitirmesi neticesinde milli paraların birbirlerine dönüştürülme imkânı kalmamış, buna bağlı olarak ta uluslararası ödemelerde çok taraflı denkleştirmelerde büyük sıkıntılar meydana gelmiştir.

1929 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Dünya Ekonomik Buhranı sonucunda milyonlarca kişi işsiz kalmış, ülkelerin üretiminde, milli gelirlerinde ve karşılıklı ticaret miktarlarında önemli ölçüde gerileme yaşanmıştır. Bu olumsuzluklara bağlı olarak birçok ülke altın ve döviz rezervlerini koruyabilmek adına ithalatta kısıtlamalara giderken, bazı ülkeler ise yabancı parayla işlemleri yasaklamıştır. Nitekim yaşanan bu sıkıntılar dolayısıyla ticaretin hızla daralmasına, istihdamın ve yaşam standartlarının düşmesine sebep olan 1929 Ekonomik Bunalımının olumsuz etkisinde kalan ülkeler liberal politikalarından vazgeçmiş, ekonomiye devlet müdahalesi yaparak ekonomilerini iyileştirmişlerdir. Ancak bu toparlanma sürecinde II. Dünya savaşı çıkmış ve bu savaşın sonucunda yüksek gümrük tarifelerinin artmasına, sıkı miktar kısıtlamalarına ve rekabetçi devalüasyonlara bağlı olarak dünya ticaret hacminde daralmalar meydana gelmiştir. Dünya ekonomisinde yaşanan bu olumsuz etkiler, yeni bir uluslararası parasal sistemin kurulması, kurulan sistem aracılığı ile döviz kuru istikrarının sağlanması, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi ve uluslararası rezerv sıkıntısı gibi konulara çözüm bulma ihtiyacının gerekli olduğunu gündeme getirmiştir. Bu bağlamda tüm bu ihtiyaçlara karşılık verecek, uluslararası parasal sistemi oluşturmak için Amerika ve İngiltere'nin öncülük ettiği ABD'nin News Hampshire eyaletinde bulunan Bretton

Woods kasabasında 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında bir konferans (Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı) yapılmıştır. Bu konferans sonucunda Türkiye dahil olmak üzere 44 ülkenin katılımı ile savaştan sonraki uluslararası parasal sistemin esasları kabul edilerek Bretton Woods sistemi oluşturulmuştur. Nitekim Bretton Woods anlaşması ile IMF'nin (Uluslararası Para Fonu) kurulması karara bağlanmıştır. Uluslararası ekonomik bir kuruluş olan IMF, 27 Aralık 1945 tarihinde faaliyete başlamış olup, Bretton Woods Konferansına katılan 44 ülkeden 30'u ise IMF Üyeliğini 30 Aralık 1945'ten önce kabul etmiştir. 2018 yılı itibarıyla IMF'ye üye ülke sayısı 189'dur.

IMF'nin başlıca amaçları uluslararası parasal iş birliğini teşvik etmek, uluslararası ticaretin genişlemesini sağlamak, döviz kurlarında istikrarı sağlamak, çok taraflı olarak ödemeler sistemi kurulmasına yardımcı olmak, üye ülkelerden ödemeler dengesi finansmanında sorun yaşayanlara yardım etmektir.

Türkiye IMF'ye 19 Şubat 1947 tarihinde üye olmuştur. Buna bağlı olarak da diğer ülkeler ile ticari ilişkilerini arttırmış ve dış dünyaya entegrasyon sağlamıştır. Ayrıca Türkiye IMF'ye üyeliği sonucunda ekonomik istikrarsızlık yaşanan dönemlerde IMF destekli olan istikrar programları uygulamıştır.

Bu çalışmada IMF'nin Dünya Ekonomisi üzerinde etkisi ve Fon'a üye olan Türkiye'nin IMF ile ilişkilerinin üyelik aşaması kapsamında ekonomik ve politik açıdan tarihsel süreci ele alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı uluslararası parasal sistemin gelişimi, bu bağlamda IMF'nin kuruluşu ve Dünya Ekonomisi üzerinde etkisi ile özellikle Türkiye-IMF ilişkileri doğrultusunda IMF'nin ekonomik, siyasi ve uluslararası ilişkiler açısından Türkiye ile etkileşimini analiz etmektir. Ayrıca çalışmada IMF'nin diğer ülkeler ile olan entegrasyon süreci kapsamında üyelik aşamasında Türkiye'nin de IMF ile olan ilişkilerin başlangıcının ülke içerisinde çeşitli iç ve dış etkenler, özellikle TBMM'nin bu konuya bakış açısı ile Meclis içerisinde bu görüş farklılıklarından kaynaklanan yeni ülke içi siyasi akımların doğuşu da önemli bir inceleme konusu olmuştur.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde IMF Öncesi dönemde uluslararası para sistemlerine ve bu para sistemlerinin çöküşü neticesinde Bretton Woods Konferansına değinilirken, ikinci bölümde IMF'nin kuruluşuna, IMF'nin amaç ve

görevlerine, Fon'a üyelik koşulları ile Fon'un üye ülkeler ile ilişkilerine, IMF'nin örgütsel yapısına, Kotalar ve Borçlanmalara değinilerek, bu bölümde IMF'nin doğuşundaki tarihsel süreçten hareketle IMF'nin genel yapı, işleyiş üye ülkeler ile ekonomik ve politik manada ilişkileri bağlamında dünya ekonomisine ve ülke ekonomilerine yönelik misyon ve etkileri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde İkinci Dünya Savaşın yıllarında cereyan eden ekonomik ve siyasi gelişmeler neticesinde dünya ekonomisi ve politikasındaki gelişmelere bağlı olarak iç ve dış etkenlerinde etkisi ile Türkiye'nin ekonomik ve siyasi yönden değişimi ve bu değişime bağlı olarak çeşitli siyasi görüşlerin ortaya çıkmasıyla IMF'ye üyelik ve entegrasyon süreci analiz edilmiştir. Bu bağlamda Çiftçiyi Topraklandırma ve Bütçe Kanunu ile belir genişen muhalefet, Dörtlü Taktir, 1946 Devalüasyonu ve Demokrat Parti'nin Kuruluşuna ayrıca değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. IMF ÖNCESİ ULUSLARARASI PARASAL SİSTEM

1.1. IMF Öncesi Dönemde Uluslararası Parasal Sistem

1.1.1. Altın Standardı Dönemi

Altın standardı para sistemine göre, para arzı altın stokuna bağlı olup, tam konvertibilite hakimdir. Ayrıca altın standardı uluslararası para sistemi olarak tarihte uygulanan ilk parasal sistem olma özelliğine sahip olmakla beraber, madeni paradan kâğıt paraya geçiş süreci aşamasında ortaya çıkmış ve piyasalarda önemli bir yer edinmiştir.¹

Altın standardı dönemi dünya ekonomisinde altın madenin önemli ve bol olduğu ortalama 44 yıllık bir süreci kapsamaktadır.² Bu süreç 1870'lerden başlayarak 1. Dünya Savaşına kadar uzanır ve uluslararası parasal sistemin temelini oluşturur. Ayrıca ülkelerin milli paralarının değerini doğrudan bir miktar altına endekslemiş olduğu bu sistem büyük buhran olarak da adlandırılan 1929 Dünya Ekonomik Krizi'ne kadar kısmen de olsa geçerliliğini korumuştur.³ Ayrıca bu dönemde ülkeler hızlı bir şekilde büyüme kaydederek fiyat istikrarı yaşamışlar ve dünya ticaretinde önemli bir gelişme yaşanmıştır. Emek, mal ve sermaye açısından ise serbest bir ticaret dönemi olduğu söylenebilir.⁴

Ülkelerin parasal sistem olarak kabul ettiği ve 1870'lerden I. Dünya savaşına kadar yaygın bir biçimde kullanılmış olan bu uluslararası parasal sistemim altın standardı dönemi denmesinin başlıca nedenleri;

1. Karşılıklı ticari ilişkilere sahip ülkelerin sadece altını kullanması,
2. Uluslararası paralar ile altın arasında karşılıklı değiştirilebilirliğin mümkün olması,
3. Altının ithalat ve ihracatta serbestçe kullanılabilmesi,
4. Ülke içi ve dışında dolaşımının serbest olması gibi etkenlerdendir.

¹ Ebubekir MUTLU, "IMF Destekli İstikrar Programlarında Maliye Politikasına İlişkin Önlemler Ve Türkiye Örneği 2000-2009", Marmara Üniversitesi Maliye Anabilim Dalı Mali İktisat Anabilim Dalı, İstanbul-2011, s.3.

² Hasan ALPAGO, *IMF Türkiye İlişkileri*, Kültür Yayınları, İstanbul-2002, s.20.

³ Meliha ENER, Esra SİVEREKLİ DEMİRCAN, *Küreselleşen Dünyada IMF Politikaları Ve Türkiye*, Roma Yayınları, Ankara-2004, s.6.

⁴ Hatice Dilara MUMCU, "Uluslararası Para Sistemi, Avrupa'nın Parasal Entegrasyonu Ve Oca Teorisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı", İstanbul-2007, S.4.

Ayrıca altın sistemi olarak adlandırılan bu sistemi ilk uygulayan ülke 1820’lerde İngiltere olmuştur. İngiltere’nin ardından 1852’de Avusturya, 1853’te Kanada, 1879 yılına kadar Almanya, Hollanda, Belçika, İsviçre, Fransa, Finlandiya ve ABD uygulamıştır.⁵

Tablo 1.1: Genel olarak altın sistemini uygulayan ülkelerin yıllara göre dağılımı

Yıllar	Ülkeler		Toplam
1922 Öncesi	Sistemi Uygulayan	Dominik, Hollanda, Salvador, Uruguay, Venezuela, Küba, Panama, ABD	8
1922’ de	Sisteme Giren	Kosta Rika ve Letonya	2
1923’de	Sisteme Giren	Kolombiya, Avusturya	3
1924’de	Sisteme Giren	Guatemala, Almanya, Litvanya, İsveç, Polonya	5
1925’ de	Sisteme Giren	Avustralya, Mısır, Finlandiya, Macaristan, Hollanda, Arnavutluk, İngiltere, İsviçre, Güney Afrika, Yeni Zelanda	10
	Sistemden Çıkan	Polonya	1
1926’da	Sisteme Giren	Bolivya, Belçika, Şili, Kanada ve Meksika	5
1927’de	Sisteme Giren	Ekvator, Arjantin, Hindistan, İtalya, Polonya, Danimarka, Paraguay, Polonya	8
1928’de	Sisteme Giren	Fransa, Bulgaristan, Estonya, Norveç, Yunanistan, Brezilya	6
1929’da	Sisteme Giren	Japonya, Çekoslovakya, Romanya	3
			5

⁵MUTLU, a.g.e, s.3-4.

	Sistemden Çıkan	Avustralya, Brezilya, Uruguay, Paraguay, Arjantin	
1930'da	Sisteme Giren	Peru	1
	Sistemden Çıkan	Venezuela	1
1931'de	Sisteme Giren	Yugoslavya ve Portekiz	2
	Sistemden Çıkan	Bolivya, Kanada, Çekoslovakya, Avusturya, Kolombiya, Almanya, Finlandiya, Mısır, Estonya, Meksika, Letonya, Japonya, Norveç, Salvador, Portekiz, Yeni Zelanda, İsveç, Yugoslavya ve İngiltere	19
1932'de	Sistemden Çıkan	Kosta Rika, Ekvator, Güney Afrika, Romanya, Peru, Şili.	6
1933'de	Sistemden Çıkan	ABD, Küba, Dominik, Honduras ve Panama	5
1934'de	Sisteme Giren	ABD, Küba, Dominik, Honduras ve Panama	5
	Sistemden Çıkan	İtalya	1
1935'de	Sisteme Giren	Belçika	1
	Sistemden Çıkan	Belçika ve Litvanya	2
1936'da	Sistemden Çıkan	Polonya, Hollanda ve Fransa	3
1937	

Kaynak: ALİYEV Aydın (2011), ‘‘Küresel Finansal İstikrarın Sağlanmasında IMF'nin Rolü’’, s.48.

Altın standardı sistemine göre, sistemi kabul etmiş her ülke kendi ulusal parasını altına sabitlemiş olup, ülkelerin ulusal paraları altına endekslenmiş ve ulusal paralardaki

değişim oranları ise ulusal paranın kapsamış olduğu altın stoku miktarına göre belirlenmiştir.⁶ Paranın değerinin altına göre sabitlenmesinden dolayı kurlar da birbirine sabitlenmiştir.

Bu parasal sistemin başka bir özelliği de dış ticaret fazlası olan devletler ülkeye giren altın miktarı artışına bağlı olarak para arzı artışına, dış ticaret açığı olan ülkeler ise, kendi ülkelerinden altın çıkışı olması nedeniyle para arzının azalmasına izin vermektedir. Ödemeler bilançosunda meydana gelen dengesizliğin giderilmesinde var olan bu özellik etkin bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.⁷ Tüm bunlardan hareketle sistemin başlıca özellikleri aşağıda sıralanmaktadır;

1. Sisteme dahil olan ülkelerin paraları belirli oranda altına endekli olduğundan dolayı, ülkelerin paraları arasında sabit bir oran bulunmaktadır.
2. Altın ithalatı ve ihracatı belirli bir kur üzerinden serbestliğe sahiptir,
3. Altın külçe ve sikkelerin borç ödeme gücü (kabul haddi) sınırsız meydana gelmektedir.⁸
4. Dolaşımdaki paralar konvertible olup, kâğıt para (banknot) ve mevduatlar oldukça rahat bir şekilde serbest piyasa fiyatında altına çevrilebilmektedir.⁹

1.1.2. Altın Standardının Çöküşü ve Sona Ermesi

Altın, üretim maliyeti açısından yüksek olması ve bu maliyet yüksekliğinden dolayı da arz esnekliğinin küçüklüğü, kolay olarak aşınmaması, homojen bir yapıya sahip olması, taşıma ve muhafaza edilebilirlik açısından düşük bir gideri olması ve doğada az bulunması gibi nedenlerden dolayı uluslararası parasal bir sistem ve ödeme aracı olarak kullanılmış olup, 44 yıl (1870-1914) parasal sistem içerisinde yer edinmiştir.¹⁰ Ancak; uzun süre geçerliliği benimsenmiş ve kabul edilmiş olan altın standardı sistemi I. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle geçerliliğini kaybetmiş olup, milli paraların altına olan

⁶ Emre SAYGIN, "Bir Küresel Kamu Malı Olarak Küresel Finansal İstikrarın Sağlanmasında IMF'nin Rolü Ve Yeniden Yapılandırılması", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı, İstanbul-2009, s.94.

⁷ Mukaddes KORKMAZ SÜRER, "Uluslararası Para Fonu'nun Uluslararası Para Hukukunun Oluşumundaki Rolü", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Eskişehir-2006, s.14.

⁸ Mustafa KAMALAK, "Para Ve Para Sistemleri, Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt.4, Sayı.3-4, 2010, s.94, <http://dergipark.gov.tr/search?q=PARA+S%C4%B0STEMLER%C4%B0§ion=articles>, [Erişim tarihi: 28 Mayıs 2017]

⁹ Aydın ALİYEV, "Küresel Finansal İstikrarın Sağlanmasında IMF'nin Rolü", Marmara üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul-2011, s.43.

¹⁰ Seçil ŞENEL, "IMF Türkiye İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi Ve Ekonomiye Etkileri", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul-2012, s.31.

bağılılığına son verilerek kağıt para sistemine geçiş sağlanmıştır.¹¹Savaşın meydana getirmiş olduğu masrafların yüksek olması ve bu masrafları karşılamak düşüncesiyle ülkelerin altın karşılığı olmayan kağıt para basması gibi nedenlerden dolayı kağıt para sisteminde geçilse de savaş sona erdiğinde ulusal paralar açısından serbest dalgalanma söz konusu olmuştur.¹²

Ancak bu sistem kesin bir çözüm olmamış ve geçmişteki altın standardına karşı büyük bir özlem duyulmasından dolayı çok uzun sürmemiştir. 1923-1928 yılları arasında dünya ülkeleri çeşitli hazırlıklardan sonra tekrar altın standardı sisteminde geri dönmüşlerdir.¹³Ulusal paralar tekrar altına endekslenmiş ve savaş nedeni ile ülkelerde farklı ölçülerde enflasyon oluşmasına rağmen çoğu ülke savaş öncesi pariteleri aynen benimsemeye oldukça özen göstermiştir. Savaş yıllarında para miktarının oldukça artmasından dolayı para miktarını savaştan önceki parite üzerinden altına bağlamak oldukça güç bir durum olarak ortaya çıkmaktaydı. Bundan dolayı birçok ülke de devalüasyon yapılırken, İngiltere, İsviçre ve Hollanda ise paritelerini koruyan ülkeler şeklinde öne çıkmışlardı.¹⁴ Sonuç olarak ikinci altın standardı da genel olarak başarılı bir süreç geçirdiği görülmemiştir. Bu başarısızlığın bazı temel sebepleri şu şekilde sıralanabilmektedir;

1. Devletin sosyal/ekonomik açıdan görev ve sorumlulukları değişmiştir.
2. Devletler 19.yy'da sergiledikleri tutumlarından farklı olarak fiyat istikrarı, işsizlik, iktisadi kalkınma gibi önemli sorunların üzerinde durmaya başlamış ve bunun sonucu olarak da iktisadi konular açısından milliyetçi bir uygulamaya gitmişlerdir,
3. Yerli ekonomiyi korumak ve işsizliği önlemek için fiyat ve miktar kısıtlaması yapılarak serbest ticarete müdahale edilmiştir,
4. Merkez bankaları tarafından dış açık veya dış fazlaların milli para üzerindeki etkileri kısırlaştırılmış olup ve buna bağlı olarak ülkelerin yurtiçi amaçları açısından bağımsız para politikası uygulanmaya başlanmıştır,

¹¹ Kemal YILDIRIM, “**Uluslararası Para Fonu Kredi Kaynakları Ve Kullanımı: Türkiye'nin Fon'dan Kaynak Kullanımı**”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir-1985, s.3.

¹² KORKMAZ SÜRER, a.g.e, s.14.

¹³ Halil SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat Teori Ve Politika**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara-1975, s.318.

¹⁴ Pınar HAYALOĞLU, “**Türkiye’de IMF destekli İstikrar Programlarının Makro Ekonomik Sonuçları**”, Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı İktisat Programı, Trabzon-2008, s.10.

5. İktisat politikasının amacı değiştirilerek dış dengenin sağlanmasından çok iç denge sağlanmıştır,
6. Uluslararası mali merkezlerde değişim yaşanmıştır.¹⁵

1929'da yaşanan Büyük Buhran olarak da bilinen Dünya Ekonomik Krizinin ortaya çıkması da altın standardının yıkılışını önemli derecede çabuklaştırmıştır. Büyük Buhran, sanayi üretimindeki büyük düşüş, işsizliğin hızlı bir şekilde artması şeklinde ABD' de ortaya çıkmış ve ülkede deflasyonu hızlı bir şekilde yaygınlaştırmıştır.¹⁶ 1929 yılında yaşanan bu büyük krize diğer ülkeler ilk tepkilerini altın standardından çıkmak ve dış alımlar üzerinde kısıtlamalar şeklinde göstermiştir. Kriz sonucunda Dünya Ekonomisi bakımından önem arz eden ABD'nin ithalatı azalmış ve dünyaya sağlamış olduğu krediler ise kesilmiştir. Ayrıca Amerika artan işsizliği önlemek için gümrük tarifelerini hemen hemen yarı yarıya arttırmıştır. Tüm bunların sonucunda diğer ülkeler Amerika'ya tepki olarak dış alımlara kısıtlama getirmiş, bu da dünya üretim ve ticaret hacminde önemli derecede gerilemeye sebep olmuştur. Credit-Anstalt isimli Viyana ticaret bankasının iflasa sürüklenmesi üzerine uluslararası mali alanda panik başlamış, bunun üzerine bütün Avrupa ülkelerindeki yabancı alacaklılar, kısa süreli alacaklarını geri çekmek amacıyla bankalara akın etmişlerdir. Ülkenin döviz ve altın rezervlerinin tükenmesini önlemek adına "kambiyo denetimi" uygulamaya başlamış olan Alman Merkez Bankası'nın bu yöntemini birçok Doğu ve Kuzey Avrupa ülkesi uygulamıştır. Bu olumsuzluklar neticesinde 1930'lara doğru ülkeler birbirleri ardınca altın standardını terk etmişlerdir.¹⁷

Ülkelerin altın standardını birbirleri ardınca terk etmesi sonucu altın standardı yıkılmış bunun sonucu olarak ta yeni para alanları ortaya çıkmaya başlamıştır. İngiltere ise altın standardı sisteminden vazgeçmesi sonucu Sterlini serbest piyasa koşullarına bırakmıştır. Fakat; aşırı olan dalgalanmayı önlemesi açısından merkez bankalarına benzer şekilde çalışan bir fon kurulmuştur. Kurulan bu fon serbest piyasada döviz alım satımı yaparak Sterlinin aşırı dalgalanmasına engel olmuştur. Genellikle paralarını İngiliz sömürgesi altında olan ülkeler Sterline bağlamışlardır. Buna bağlı olarak İngiliz hakimiyetinde paralarını Sterline bağlamış İngiliz sömürgesinde ki devletlerin

¹⁵ SEYİDOĞLU, a.g.e., s.318.

¹⁶ Ceren ARSLAN, "Döviz Kuru Riski Ve Yöntemi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Ve Finansman Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2005, s.11.

¹⁷ HAYALOĞLU, a.g.e., s.10-11.

oluşturmuş olduğu önemli bir Sterlin sahası ortaya çıkmıştır. Tüm bunlarından dışında Fransa'nın önderliğinde bazı devleteler ise paralarının altına bağlı olmasını sürdürmüşlerdir. Türkiye ve Almanya'nın da içerisinde olduğu bazı ülkeler ise kambiyo denetimi uygulamışlardır. ABD ise, Dolar'ın belirli bir değer kaybetmesi sonucu parasını tekrar altın karşısında sabitlemiştir.

Anlaşılacağı üzere altın standardının yıkılması uluslararası parasal sistem açısından karışık bir dönemi beraberinde getirmiş ve daha İkinci Dünya Savaşı bitmemişken uluslararası para sistemini tekrar düzenlemek amacıyla Bretton Woods Konferansı düzenlenmiştir.¹⁸

1.1.3. Bretton Woods Konferansı: Uluslararası Para Fonu (IMF)

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmelere de bağlı olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası para sisteminde büyük bir karışıklık yaşanmıştır. Savaşın meydana getirdiği giderleri karşılıksız para basarak gidermek isteyen ülkelerde büyük çaplı enflasyon yaşanmış ve aynı zamanda bu ülkeler dış piyasalarda ödeme gücü çökmüşlerdir. Bu dönemde 44 (1870-1914) yıl boyunca başarılı bir şekilde işlerlik kazanmış olan altın standardı sistemine geri dönülmesi olanaksız bir hale gelmiştir.¹⁹ Ayrıca altın standardı sisteminde meydana gelen aksaklıklar, 1929 yılında yaşanmış olan Büyük Dünya Ekonomik Buhranı ve bu olumsuzlukların ardından da İkinci Dünya Savaşı'nın meydana gelmesi uluslararası ekonomik ilişkiler açısından büyük çapta kopmalara ve istikrarsızlığa sebebiyet vermiştir. Avrupa ise savaş öncesi gıda ve hammaddeyi ihraç ettiğinden çok ithal etmekte, dış ticarete oluşan açığını ise dış yatırımlar, deniz taşımacılığı ve mali hizmetlerden elde etmiş olduğu gelirler sonucunda sağlamaktaydı. Savaşın sonrasına ise Avrupa, dış yatırımların tasfiyesi, dış ticaret ağındaki bozulma ve mali piyasalardaki yıpranma gibi nedenlerden dolayı temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak hale gelmişti. Tüm bunların yanı sıra kamu harcamalarında, para ve mevduat hacminde meydana gelen artışlar yaşanacak olan enflasyonun habercisiydi. Ayrıca savaşın çıkan ülkeler tek taraflı ithalat sınırlandırmaları, hiper enflasyon ve rekabetçi devalüasyonlar ile karşı karşıya kalmamak için belirli tedbirler alınması

¹⁸ KORKMAZ SÜRER, a.g.e., s.15.

¹⁹ Tolga GÜLDEREN, "Uluslararası Para Fonu İle Yapılan Finansal Anlaşmalar Üzerinde Etkili Olan Ekonomik Faktörler", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Kayseri-2004, s.8.

konusunda ortak bir karar alınmasını kabul etmişlerdi.²⁰Bu karar doğrultusunda savaş sonunda ülkeler yeni bir dünya para sistemi için gerekli çabayı göstermişlerdir.²¹Fakat; gerekli çabalara karşın yeni bir uluslararası nakit sistemi kurulması ve bu doğrultuda yeni anlaşmalar imzalamak mümkün olmamıştır. Bu nedenle ülkeler dış ticaretlerini sürdürme için kliring, takas ve ödeme anlaşmaları gibi özel yöntemleri denemişlerdir.²²

Yaşanan bu deneyimler sonucunda ise İkinci Dünya Savaşı sona ermeden, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, döviz kurlarında istikrar sağlanması, uluslararası rezerv sorunlarının çözülmesi açısından yeni bir uluslararası para sisteminin oluşturulması amacı ile 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında 44 ülkenin katılması ile toplanmış olan konferansta²³Bretton Woods ikizleri olarak ta adlandırılan:

1. Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund (IMF)) İle
2. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development (IBDR)) ya da diğer bir ismi ile Dünya Bankası gibi iki önemli mali kuruluşun temeli atılmıştır.²⁴

İkiz kuruluşlar olarak ta adlandırılan IMF (International Monetary Fund) ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası diğer bir adı ile Dünya Bankası (WB) arasında belirli bir görev paylaşımı mevcuttur. Acil durumlar için borç vermek görevini IMF üstlenirken, Dünya Bankası'nın görevi ise uzun vadeli kalkınma projelerine fon sağlamaktır.²⁵

Ayrıca New Hampshire Eyaleti'nin Bretton Woods Kasabasının Mount Washington otelindeki toplantıda Uluslararası Birleşmiş Milletler Para ve Maliye Konferansı (The International Monetary and Financial Conference of the United and Associated Nations) başkanlığına Maliye Bakanı olan Morgenthau, başkan yardımcılığına

²⁰ Şebnem YENAL, "IMF Misyonu Ve IMF-Türkiye İlişkileri", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2009, s.20-21.

²¹ Hasan CÖMERT, "İmkânsız Üçlemeden İmkânsız İkileme Bretton Woods Dönemi Ve Sonrası Para Politikası", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 34, Sayı. 1, 2016, s.119.

²² Erol ZEYTİNOĞLU, **Genel Ekonomi**, met/er matbaası, 5. Baskı, İstanbul-1976, s.300.

²³ İlker PARASIZ, **Kalkınma Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, 2005, s.354.

²⁴ ZEYTİNOĞLU, a.g.e., s.300.

²⁵ M. Hilmi ÖZKAYA, "IMF'nin Değişen Rolü: Bretton Woods'tan Günümüze", **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt. 2, Sayı. 2, 2009, s.104.

ise Avusturalya, Brezilya, Belçika ve SSCB delegeleri seçilmiş ve konferans üç komisyona ayrılmıştır:

1. Birinci komisyon ABD Hazine Bakanı Harry Dexter White başkanlığındaki Fon ile ilgili olan komisyondur.
2. İkinci komisyon İngiltere hükümeti temsilcisi İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes'in başkanlık ettiği Banka ile ilgili komisyondur.
3. Üçüncü komisyon ise Meksikalı Eduardo Suarez'in başkanlık ettiği uluslararası mali iş birliğinin diğer araçları ile alakalıdır.²⁶

Bu konferansta ABD olayları yönlendiren devlet konumundaydı. Harp sonrası ulusların ödemeler dengesini ve sermaye hareketlerini düzene sokmak ana etmen olurken, bu düzeni sağlayacak ve gelişecek olan devletin ekonomisi ABD'nin ekonomisinde bağımlı olacaktı. Bu duruma ise Sovyetlerden başka kimsenin tepkisi yoktu. Ayrıca ABD Sovyetlere bu durumun teklifini dahi yapamazken, en önemli tartışma konularından birisi bu dengelemelerde ödemelerin nasıl yapılacak olduğuydu.²⁷

Konferansa iki görüş hâkim olmuştu. Bunlardan bir tanesi İngiltere'nin Keynes Planıdır. Ancak konferansa ne kadar iki görüş ön plana çıksa da White ve Keynes'ten başka Kanada, Fransa ve Amerika Bankacılar Cemiyeti tarafından çeşitli planlar ileri sürülmüştür.²⁸ Keynes Planı olarak "Geniş anlamda uluslararası takası gerçekleştirmek açısından nakit para yerine kaydi para kullanımını sağlamaktı." Kaydi para transferler esnasında kendi içinde oluşacak olan dönme hızına bağlı olarak üretken bir model olacaktı. İngiltere'nin "Keynes planı" olarak isimlendirmiş olduğu modelde ısrarcı bir tutum izlemesinin temelinde savaşın meydana getirmiş olduğu sonuçların etkisi ile altın stoklarının tükenmesi yatmaktaydı.

Konferansa hâkim olan görüşlerden diğeri ise ABD'nin ileri sürmüş olduğu Keynes Planı'na karşın "White Planı" olarak adlandırılmış bir modeldi. White'ın geliştirerek ileri sürdüğü White Planı olarak adlandırılan bu model kaydi paradan ziyade

²⁶ Nazım ÖZTÜRK, Yüksel BAYRAKTAR, **IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri**, Palme Yayıncılık, Ankara, Nisan-2010, s.4-5.

²⁷ Hüseyin Perviz PUR, **Ekonomik Kriz, Keynes ve IMF(II)**, s.2. http://www.purym.com.tr/wp-content/uploads/basin_duyurularisiyasal.ii.pdf, [Erişim Tarihi: 9 Haziran 2017]

²⁸ Ceyhan ÖGRETEN, "Tarihsel Açıdan Türkiye – IMF İlişkilerinin Başlangıç Dönemi (1947-1960)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2014, s. 8.

nakdi bir sistem olan altın esasına dönülmesini içermekteydi. ABD'nin savaşın sonunda altın stoklarında diğer ülkelere göre kıyası mümkün olmayacak oranda büyük bir artış meydana gelmişti, ABD bu durumu fırsata dönüştürerek oldukça önemli kazançlar sağlayabilirdi. Ayrıca altın esasına dayalı olan para biriminin uluslararası şekilde kullanılarak çevrilmesi gerekiyordu. Bu para birimi ise ABD doları olacak ve uluslararası doların dönme sistemini ise ABD Merkez Bankası (FED) koordine edecekti.²⁹

Ayrıca Keynes'in ve White'in ileri sürmüş olduğu bu iki planın ortak yönü olsa da ikisi arasında temel bir sorun da mevcuttu. Ünlü İngiliz İktisatçı Lord Keynes'in ileri sürmüş olduğu planın gerçekleşebilmesi için 26 milyar dolarlık bir fona ihtiyaç varken, White'in fonu için 5 milyar dolara ihtiyaç duyulmaktaydı. Pahalı olan Keynes'in planı ülkelerin çıkarlarını ve demokratik ilkeleri gözetken bir planken, White'in ileri sürmüş olduğu plan sistemin devamını amaçlayan ve tutucu bir program olma özelliğine sahipti. Ayrıca ABD' de yapılan toplantıda bir İngiliz'in görüşlerinin kabulü son derece olanaksız olmasının yanında, ABD Kongresinin Avrupa'nın lehine olan bir programı onaylaması mümkün değildi. Sonuç olarak konferansta "White Planı" kabul görmüş ve plan dahilinde oluşturulmuş sistem Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund – IMF) olarak isimlendirilmiştir.³⁰

1.1.4. Bretton Woods Konferansında İleri Sürülen Planlar

Konferansta, İngiliz İktisatçı J. Maynard Keynes'in ileri sürmüş olduğu Keynes Planı ile ABD Hazine Bakanı Harry Dexter White'in hazırlamış olduğu White Planı görüşülmüştür.³¹

1.1.4.1. Keynes Planı

John Maynard Keynes, 21.yy'ın önemli iktisat düşünürlerindedir. Cambridge Üniversitesinden mezun olduktan sonra bu üniversitede öğretim görevine devam etmiş ve belirli yıllarda İngiliz Hükümetinde üst düzey danışmanlık görevi yapmıştır. Savaş

²⁹ PUR, *Türkiye'nin Borç Prangası (1854.) Duyunu Umumiye – IMF*, TÜRMÖB Yayınları – 280, s.362-363

³⁰ Ufuk ŞANLI, *Borç Kapanı: imf "Ekonomik Savaşın Perde Arkası"*, Selis Kitaplar, 1. Baskı, İstanbul – 2002, s.16.

³¹ ÖZTÜRK, BAYRAKTAR, a.g.e., s.5-6.

süresince Keynes ABD ile İngiltere arasındaki İktisadi ve Mali ilişkilerin düzenlenmesi ve meydana gelen ödeme sorunlarına çözüm bulma görevini üstlenmiştir.³²

John Maynard Keynes'in hazırladığı ve ismini ünlü iktisatçıdan alan³³ bu plan, 1940 yılında İngiliz İstihbarat Bakanlığı Parlamento Sekreteri olan Harold Nicholson'un Keynes'e başvurarak alman propagandası karşısında bakanlığın karşı bir propaganda ile karşılık vermeyi düşündüğünü ve bu faaliyetin ise Keynes tarafından yürütülmesinin istendiğini bildirmesi sonucu hazırlanmaya başlanılmıştır. Aynı yıllarda Alman Dış İşleri Bakanı Walter Funk savaş sonrası "Yeni Düzen" olarak adlandırılmış olan ve Nazilerin liderlik edeceği vaat edilen ekonomik bir sistemin propagandasını yapmaktaydı. Bu çalışma karşı bir propaganda amacı ile hazırlanmış ve savaş sonrasında kurulacak olan uluslararası ortamda İngiltere'nin çıkarlarını ön planda tutacak ve destekleyecek bir şekilde tasarlanarak Bretton Woods konferansında Keynes planı olarak ileri sürülmüştür.³⁴

Keynes'in hazırlamış olduğu plan, ilkeleri ve ayrıntıları kapsayan altmışaltı maddeden oluşan bir memorandum niteliği taşımaktadır. Keynes'in tasarlamış olduğu planın içeriği genel olarak şu şekildedir.³⁵

1. Keynes'in ileri sürdüğü plana göre üç tane ulusları kurum tasarlanmıştır. Bunlardan ilki bir para fonu, ikincisi Avrupa'nın savaş sonrası imarını yeniden sağlayacak olan bir banka ve diğeri ise savaş zamanlarında dünyadaki ticaretin daralmasını önlemek ve ticari açıdan iş birliğini sağlamak amacı güden dünya ticaret örgütüdür. Bu kurumların tasarlanmasındaki amaç dünya ticaretinin gelişmesini sağlamaktır.³⁶
2. Keynes Planı İkinci Dünya Savaşı sonrası zarar görmüş olan ülke ekonomilerini kısa bir süre içerisinde yeniden canlandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu plan istihdamın sağlanması, ödemeler dengesindeki istikrarın

³² ÖĞRETEN, a.g.e., s.9-10.

³³ MUTLU, a.g.e., s.7.

³⁴ ALİYEV, a.g.e., s.53.

³⁵ ÖĞRETEN, a.g.e., s.10.

³⁶ Ebru ARICIOĞLU, "Türkiye – IMF İlişkileri (1990-2001)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2004, s.4.

oluşturulması, dış finansman ihtiyacının giderilmesi gibi çözüm arayışlarına da yer vermektedir.³⁷

3. Keynes Planı ülkelere otomatik olarak kredi sağlayan bir mekanizmayı tesis etme amacı gütmektedir. Bu duruma bağlı olarak plana göre uluslararası denkleştirmenin yükünün yalnızca dış açık veren ülkelerin üzerine yüklenmemesi gerektiği üzerine durulmuştur.³⁸
4. Tüm bunların haricinde Keynes Planı uluslararası kliring birliğinin kurulmasını içermektedir.³⁹ Kurulan kliring birliği merkez bankası gibi hareket ederek ülkeler arası ekonomik farklılıkları ve dengesizlikleri denkleştirme işlevi görecektir. Ayrıca plana göre “bancor” olarak adlandırılan bir para birimi oluşturulacak, bu para ödeme aracı olarak kullanılacak ve ülkelerin gerekli rezerv ihtiyaçlarını temin edecekti. Birliğe üye olan ülkeler için önceden belirlenmiş olan faizle kredi açılabilirdi.
5. Keynes Planına göre para birliğinin ABD ve İngiltere tarafından kurularak bu iki ülkeye kurucu devlet olarak özel bir statü verilmesi hedeflenmektedir.⁴⁰
6. Keynes Planı hem dış açığı hem de dış fazlası olan ülkelere açısından da gerekli düzenlemeleri içeriyordu. Bu durumda dış açığı olan ülkeler “bancor” cinsinden faizle borç alabileceklerdi. Dış fazlası olan ülkeler ise bu mevcut fazlalıklarını dış açığı olan ülkelerin açığını kapatmak için birliğe devredeceklerdi. Buna bağlı olarak ülkelerin dış açığı sorunu giderilecek ve dünya ekonomisinde aksaklıklar giderilmiş olacaktı.⁴¹
7. Ayrıca plana göre dış ödemelerinde denge sağlamak için “bancor” kredisi tahsis edilecek olan birliğe üye ülkelerin toplam kredi hakları rezerv durumları dikkate alınmaksızın üye ülkelerin savaş öncesindeki dönemde ithalat ve ihracat toplamalarının ortalamasının %75'ine denk olacak şekilde ayarlanacaktı. Ülkeler ise kredilerin %25'ini kullanma hakkına sahip

³⁷ ÖZTÜRK, BAYRAKTAR, a.g.e., s.6.

³⁸ Vildan SERİN, “Para Politikası (Tarihi - Teorik ve Türkiye Uygulaması)”, Marmara Üniversitesi Yayın No: 440, İstanbul-1987, s.98-99.

³⁹ SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayınları, 16. Baskı, İstanbul-2007, s.749.

⁴⁰ Mehmet ALAGÖZ, “1980 Sonrası Türkiye – IMF İlişkisi: Bazı İstikrar Programlarının Türk Ekonomisine Etkisi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişme ve İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya-1986, s. 8.

⁴¹ Cihan KELEŞ, “Finansal Krizlerde IMF Politikalarının Rolü ve IMF’de Reform Hareketleri”, Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik-2012, s.47.

olacaklar, %50'sinden fazlasını kullanan ülkeler devalüasyon yapmak ve kliring birliğine altın ödemek gibi yaptırımlara maruz kalacaklardı.⁴²

8. Keynes mümkün olduğunca siyasi çevrelerin etkisi altında kalmaması amacıyla birliğin idaresinin teknik personelde olmasını istemektedir. IMF'nin merkezinin ise New York'ta olmasını planlamakta ve IMF'nin merkezinin Washington'da kurulması söz konusu olursa ABD'nin yönetimin ve ABD hazinesinin etkisinde kalmasından kaygılanmaktadır. Günümüzde IMF'de ki tek veto hakkının ABD'de olması ve IMF'nin politikalarının belirlenmesinde ABD'nin önemli bir etkiye sahip olması Keynes'in bu doğrultudaki endişelerinde haklı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak Keynes'in hazırlamış olduğu plan demokratik bir nitelikte olması, radikal olarak kabul edilecek unsurları içermesi ve yıkılmış olan Avrupa'nın çıkarları doğrultusunda olmasına karşın Bretton Woods Konferansında kabul edilmemiştir.⁴³

1.1.4.2. White Planı

Bretton Woods Konferansında Harry White'in hazırladığı ve ABD'nin görüşlerini savunan White Planı kabul edilmiştir. White planı savaş sonrasında ülkelerin karşılaşabilecekleri; para-kredi sisteminin çökmesi sonucu uluslararası ödemelerdeki aksamaları önlemeyi, ticareti onarmayı ve dünyanın imarı ve iktisadi açıdan kalkınması için gerekli olan sermayeyi sağlamayı amaçlamaktadır.⁴⁴ Ayrıca ABD savaş sonrası oldukça güçlenmiş, ihracatında ve altın stoklarında ise önemli bir artış oluşmuş ve dış yardımların uluslararası bir kuruluş tarafından yapılmasını öngörmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı White Planı, Birleşmiş Milletler İstikrar Fonu ve Dünya Bankası'nın kurulması gerektiğini savunmaktadır. Bu bilgilere bağlı olarak White'in hazırlamış olduğu White Planı'nın içeriği genel olarak şu şekildedir:⁴⁵

1. Bu plana göre Uluslararası İstikrar Fonunun kurulması, fonda çeşitli ülkelerin kotalarıyla orantılı olarak paralarının mevcut olması ve ihtiyaçları

⁴² Mehmet ÖZYİĞİT, "Kapitalizmin Tarihsel Krizlerinin Uluslararası Para Sistemleri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın-2014, s.207.

⁴³ ÖZTÜRK, BAYRAKTAR, s.7.

⁴⁴ ALAGÖZ, a.g.e., s.10-11.

⁴⁵ ÖZTÜRK, BAYRAKTAR, a.g.e., s.8

doğrultusunda ülkelere kotalarıyla orantılı olacak şekilde fondan kredi tahsis edilmesi amaçlanmaktadır. Kotalar belirlenirken ülkelerin dış ticaret hacimlerinin yanı sıra altın rezervleri ve milli gelirlerinin de dikkate alınması öngörülmektedir.

2. Ayrıca White Planının kurulmasını hedeflediği istikrar fonu, uluslararası ticareti düzenlemek, savaş sonrasında ekonomileri tahribata uğramış olan ülkelerin kalkınması için gerekli finansmanı sağlamak, ödemeler dengesinde ki meydana gelen sorunları gidermek, uluslararası para ve kredi akışını sağlamak gibi temel görevleri üstlenecekti. Buna bağlı olarak dış ödemelerinde açık olan ülkeler açısından istikrarın sağlanması için kaynak tahsisinde bulunmayı, istikrarlı ve sabit olan kur sistemi düzenlemeyi, para ve maliye politikası uygulamasını öngörmekteydi.⁴⁶
3. Plana göre para birimi sabit altın paritesine bağlı olarak "Unitas" olarak adlandırılmış uluslararası bir para biriminin oluşturulması ileri sürülmektedir.⁴⁷Bir unitas on ABD dolarına eşit kabul edilmiştir. Ayrıca bu planda Keynes planındaki aksine para sisteminin altın esasına dayalı olması öngörülmektedir.
4. Bu plan, tüm ülke paralarının değerini altın ile ifade edilmesini ve ödemeler dengesinde meydana gelen değişmelere bağlı olarak devalüasyon yapılmasını ileri sürmektedir. Doların değerinin altına endekslendiği plana göre, 1 Ons altının fiyatı 35 dolar olarak belirlenmiştir. ABD merkez Bankası çıkaracak olduğu dolarlara karşılık %25 parasal altın stokunun bulundurulması esasını kabul etmiştir. Ayrıca doların altın konvertibilitesinin tam olması ile birlikte, ABD Merkez Bankası başka ülke Merkez Bankalarının talep etmesi durumunda dolarları 1 Ons 35 dolar paritesi üzerinden altına çevirmeyi taahhüt etmiştir. Plan para ve ödeme sistemi açısından altın kambiyo sistemini kabul etmiştir.⁴⁸

⁴⁶ ÖZYİĞİT, a.g.e., s.207-208.

⁴⁷ PARASIZ, **Uluslararası Ekonomik, Mali Kuruluşlar ve Oluşumlar**, 3. Baskı, Ezgi Kitabevi, s.7.

⁴⁸ Nazım ÖZTÜRK, "IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", Cumhuriyet Üniversitesi CMYO Dış Ticaret Programı, s.99-100., <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/424695372.pdf>, [Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2017]

Tüm bu öngörüler nihayetinde İstikrar Fonu, ABD'nin isteği doğrultusunda olacak şekilde Uluslararası Para Fonu adıyla kurulmuştur. Dolayısıyla IMF teorik temelleri açısından ABD'nin destekleyerek ileri sürdüğü White Planına dayanmaktadır. Ayrıca Fonda teorik ve tarihsel açıdan ABD'nin etkili bir rol oynadığı görölmektedir.⁴⁹

⁴⁹ ÖZTÜRK, BAYRAKTAR, a.g.e., s.9.

İKİNCİ BÖLÜM

2. IMF'YE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. IMF'nin Kuruluşu

Uluslararası Para Fonu (IMF), 1944 yılında ABD'nin New Hampshire Eyaleti'nde yapılmış olan Birleşmiş Milletler toplantısında, 1930'larda yaşanmış olan Büyük Ekonomik bunalıma katkıda bulunan rekabetçi devalüasyonların ortaya çıkarttığı kısır döngünün tekrarını önleyecek olan ekonomik bir işbirliği inşa etmek amacıyla,⁵⁰ Bretton Woods Konferansına katılmış olan 45 ülkeden 29'unun gerekli esasları içeren sözleşmeyi imzalamaları sonucunda 27 Aralık 1945 tarihinde kurularak, 1 Mart 1947'de gerekli faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye ise Breton Woods konferansına ve IMF'ye kurucu ülke olarak katılmamıştır. Ayrıca Türkiye'nin IMF'ye katılımı kurulduktan 2 yıl sonra 1947 yılında gerçekleşmiştir.

IMF'nin kuruluşunda 45 ülkeden 44'ü kotalarını taahhüt ederlerken, Danimarka ise daha sonradan kotasının onaylanması ile IMF'ye katılmıştır. IMF'nin ilk olarak toplam kotası 44 ülkenin yapmış olduğu katkılar sonucunda 8.8 milyar dolar olarak belirlenmiştir.⁵¹

Tablo 2.1: IMF'nin ilk kotalarında en yüksek paya sahip ülkeler

Ülkeler	Milyon ABD \$ Olarak
ABD	2.750
İngiltere	1.300
SSCB	1.200
Çin	550
Kanada	300
Hollanda	275
Belçika	225
Avustralya	200

Kaynak: KARLUK S. Rıdvan, (2014) Küreselleşen Dünyada Uluslararası Mali Kuruluşlar, Mayıs 2014, S.320.

⁵⁰ Mehmet ÖZÇELİK, "IMF-Türkiye İlişkileri", Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, s.1., <http://www.kto.org.tr/d/file/turkiye---imf-iliskileri.pdf>, [Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2017]

⁵¹ İlhan ÖZTÜRK, "IMF Politikalarının Gelişmekte Olan Ülkelerin Makroekonomik Performanslarına Etkileri", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana-2009, s.7.

2.2. IMF'nin Temel Amaç ve Görevleri

Uluslararası Para Fonu (IMF) ana sözleşmesinin 1. Maddesine göre kuruluş amaçları şu şekildedir:

1. Uluslararası parasal iş birliğinin gelişmesini sağlamak.⁵²
2. Uluslararası ticaretin gelişmesini ve büyümesini kolaylaştırmak ve buna bağlı olarak yüksek düzeyde istihdam ve reel gelir seviyelerinin yükselmesi ve korunmasına katkıda bulunmak.⁵³
3. Kambiyo İstikrarını teşvik etmek, üyeler arasında ki düzenli kambiyo ilişkilerini gerçekleştirmek ve kambiyo düşüşlerini önlemek.
4. Fona üye olan ülkelerin arasındaki cari işlemlerin yürütülmesi açısından çok yönlü bir ödemeler sisteminin kurulmasına ve dünya ticaretinin gelişimini engelleyecek kambiyo kontrollerinin kaldırılmasına destek vermek.
5. Fondaki kaynakları gerekli güvenceler altında üye olan ülkelere tahsis etmek, buna bağlı olarak fona olan güveni arttırmak ve böylelikle ülkelerin dış ödemelerinde ki dengesizlikleri ulusal ya da uluslararası refahı zedelemekten gidermek veya düzeltmek.
6. Üye ülkelerin dış ödemelerindeki dengesizliklerin derecesini ve süresini azaltmak.⁵⁴

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı gibi özetlenecek olursa Uluslararası Para Fonunun temel amaçları fon ana sözleşmesinde yer almak kaydıyla kısaca;⁵⁵uluslararası parasal işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak, uluslararası ticaretin dengeli olarak gelişmesine yardımcı olmak, çok taraflı ödemeler sisteminin kurulması yönünde destek olmak ve ödemeler dengesi sıkıntısı çeken üye ülkelere geri dönüşü sağlayacak önlemlerin alınması koşulu ile yeterince maddi destekte bulunmak, tüm bunlara bağlı

⁵² Bahadır ÇÜRÜK, "IMF Politikalarının Küresel Krizdeki Rolü ve IMF'in Yeniden Yapılandırılması", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2010, s.91.

⁵³ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>, [Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017]

⁵⁴ Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU, "Küresel Bir Ekonomik Kuruluş Olarak IMF ve Türkiye Politikaları", Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2009, s.5-6.

⁵⁵ ÇÜRÜK, a.g.e., s.92.

olarak fon üyesi ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarının derecesini azaltmak ve süresini kısaltmak şeklindedir.⁵⁶

Uluslararası Para Fonu (IMF) 1946'daki çizgisinden uzaklaşarak Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (IBDR) gelişmekte olan ülkeler açısından izlemiş olduğu yoksulluğun azaltılması yönündeki politikalarına destek olmak amacıyla diğer uluslararası kuruluşlar ile birlikte gerekli çabayı göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda IMF:

1. Fona üye ülkelerde uygun makroekonomik politikaların uygulanmasını ve büyümenin sürekliliğinin sağlanmasını desteklemektedir,
2. Üye ülkelerdeki yapılmış olan politika reformlarının yoksul olan kesimler üzerinde oluşan etkilerinin değerlendirilmesine yardımcı olur,
3. IMF programlarının yoksul kesimler üzerinde olumsuz sonuçlara sebebiyet vermesi sonucunda reform programlarına sosyal güvenlik sistemlerinin eklenmesi hususunda üye ülkelere katkıda bulunur,
4. IMF'nin desteklemiş olduğu programlar uygulanmasa da fona üye ülkelere sosyal güvencenin sağlanması konusunda teknik yardım sağlar.⁵⁷

2.3. IMF Üyeliğine İlişkin Kavramlar

2.3.1. IMF'ye Üyelik ve Üyelik Koşulları

Uluslararası Para Fonu (IMF) ana sözleşmesi II. Madde ye göre; Fonun üyeleri kurucu ve diğer üyeler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Kurucu üyeler, Bretoon Woods'ta düzenlenmiş olan Birleşmiş Milletler para ve maliye konferansına katılmış olan ve 31 Aralık 1945 tarihine kadar fon ana sözleşmesini kabul eden ülkeleri kapsamaktadır. Üyelik, diğer ülkelere de guvernörler kurulunun öngördüğü şartlara uygun olacak şekilde açıktır. Üye olmak isteyen ülkenin abonelik şartları esasınca, daha önce fona üye olan ülkelere uygulanmış olan ilkeleri yerine getirmesi gereklidir.⁵⁸

Bütün ülkeler Uluslararası IMF'ye üye olabilmektedir. IMF üye olan ülkelere 45'i IMF'nin kurucu üyesi olup, daha sonra üye olan ülkelerin katılımı ile birlikte IMF'ye

⁵⁶ Mahfi EĞİLMEZ, Ercan KUMCU, **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, Remzi Kitabevi, 13. Basım, s.75.76.

⁵⁷ ŞENEL, a.g.e., s.54.

⁵⁸ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>, [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]

2017 yılı itibari ile toplam 188 ülke üyedir. Daha çok SSCB'ye bağlı olan Cumhuriyetler, Yugoslavya'nın parçalanması sonucu ortaya çıkan devletler ile İsviçre'nin de IMF'ye katılımı ile beraber 1990 yılının başlarında Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) üye sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir.

Ayrıca Uluslararası Para Fonu (IMF) üyesi olan ülkeler aynı zamanda Dünya Bankası'na da üyedirler.

Bir ülkenin IMF'ye kabul görmesi için IMF'nin statüsünü kabul etmesi gerekir. IMF'ye üyelik koşullarını Governörler Konseyi belirler. Herhangi bir ülkenin IMF üyesi olabilmesi o ülkenin üyelik ödentisi ya da sermaye payı olarak kotasının karşılığını IMF'ye yatırması gereklidir. 1978'e kadar IMF üyesi ülkeler kotasının %25'ini altın ya da döviz olarak öderken, %75'ini ise ulusal parasıyla ödemekteydiler. 1978'de IMF sözleşmesindeki ikinci değişikliğin yapılması ve yürürlüğe girmesinin ardından üye ülkeler kotalarının %25'inden daha azını rezerv paralar ile ödemeye başlamışlardır.⁵⁹

2.3.2. IMF'nin Üye Ülkeler İle İlişkileri

Uluslararası Para Fonu (IMF) ana sözleşmesinin V/1. Maddesi uyarınca bütün üye ülkeler Fon ilişkilerini;

- Hazine,
- Maliye Bakanlığı,
- Merkez Bankası veya Kambiyo İstikrar Fonu İdaresi,
- Bu gibi kurumlardan hiçbirisi mevcut değilse aynı nitelikteki görevlerle yükümlü olan bir kurum aracılığı ile sürdürmek durumundadır. IMF üyesi ülkelerin Fon ile ilişkilerini yürütmek ile görevli olan bu kurumlara “mali ajan” denilmektedir.

Uluslararası Para Fonu (IMF) Ana Sözleşmesi XII/2. Maddesine göre Fona üye olan bütün ülkeler kendi ulusal parası cinsinden Fon adına tutacağı yükümlülükler ile ödenmemiş kota bölümüne ilişkin olan taahhüt belgesini saklamak adına Merkez Bankası ya da buna benzer bir kurumunu “Muhafaza Kurumu” olarak belirlemek zorunluluğu taşımaktadır. Bazı ülkeler tarafından Maliye ve Hazine Bakanlığı mali ajan ve Merkez

⁵⁹ PARASIZ, *Kalkınma Ekonomisi*, s.356.

Bankası ise muhafaza kurumu olarak belirlenirken, bazı ülkeler ise aynı kurumu her iki fonksiyonu yerine getirmesi amacı ile görevlendirmektedir.

2.4. IMF'nin Örgütsel Yapısı ve Yönetim Biçimi

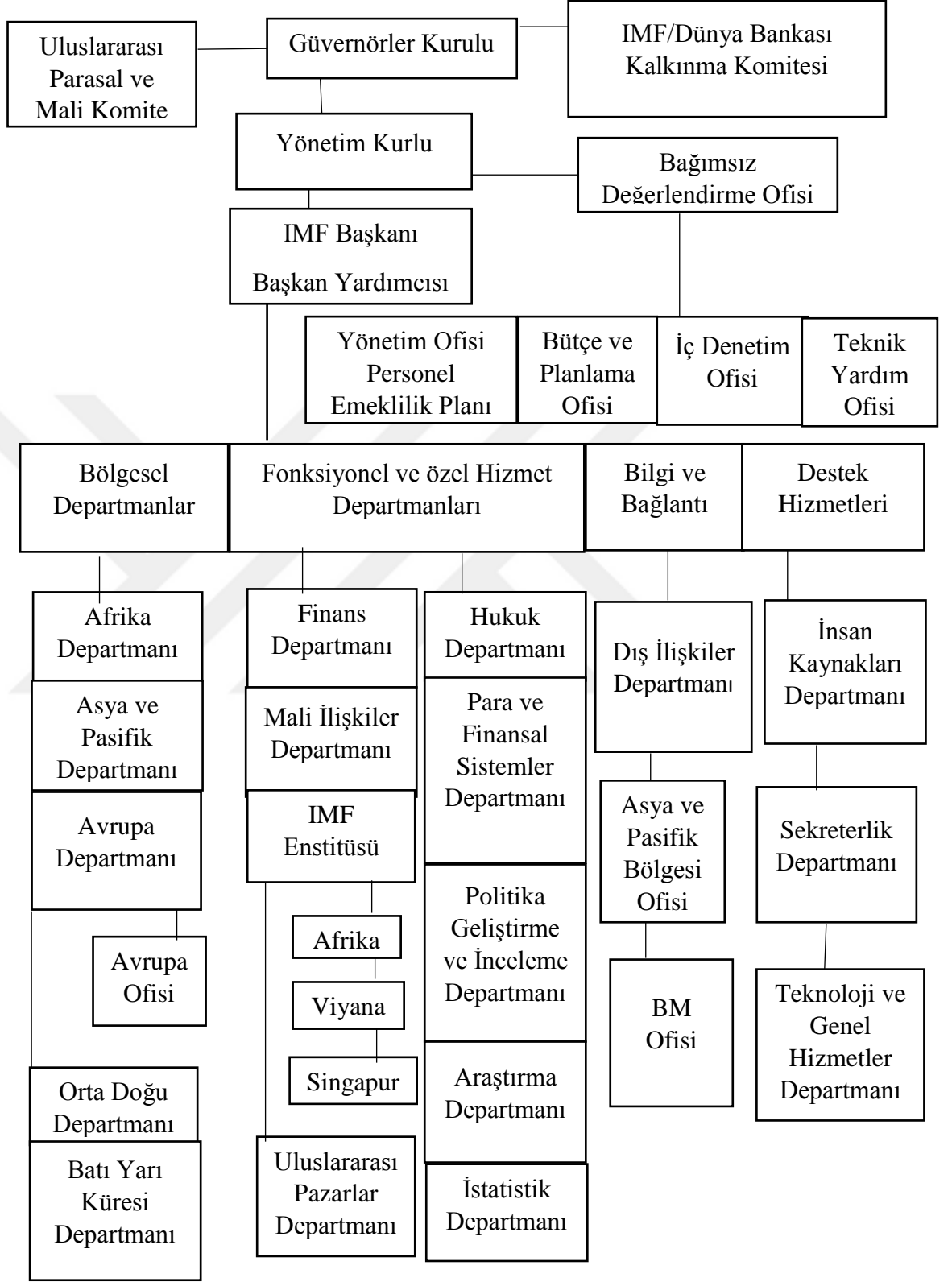
IMF'nin (Uluslararası Para Fonu) Yönetim biçimi ve örgütsel yapısı Bretton Woods Anlaşmasının 12. Maddesinde ele alınmıştır. Bu anlaşma uyarınca IMF'nin örgütsel yapısı Governörler Kurulu, Yürütme Kurulu, Başkan, Gruplar, Komiteler ve Danışma Kurulundan oluşmaktadır.⁶⁰ Ayrıca Bretton Woods Anlaşmasının 12. Maddesi Fonun amaçları ve Fonksiyonlarını etkin bir biçimde gerçekleştirmek amacı ile hazırlanmıştır.⁶¹

⁶⁰ ŞENEL, a.g.e., s.55-56.

⁶¹ ALİYEV, a.g.e., s.81-82

Şekil 1: IMF'nin Örgüt Yapısı

Kaynak: IMF

2.4.1. Guvernörler Kurulu

IMF'nin en yetkili organı konumunda olan Guvernörler Kurulu, anonim şirketlerdeki pay sahipleri genel kurulu ve yahut devletlerdeki yasama organının yapmış olduğu benzer görevleri yapan bir karar alma organı niteliğindedir. Bu kurul, her üye ülkenin atamış olduğu bir Guvernör ve toplantılara katılma hakkına sahip olan ancak; guvernörün olmadığı zamanlar için ise guvernörün yerine oy kullanma yetkisi olan bir Guvernör Vekilinden oluşmaktadır. Guvernör ve Guvernör Vekillerinin atanma süreleri olmamakla beraber, üye ülkeler Guvernör ve Guvernör Vekilini istediği zaman değiştirme yetkisine sahiptir. Ayrıca üye ülkeler Maliye Bakanı veya Merkez Bankası Başkanını Guvernör sıfatı ile atayabilirler.⁶²

Guvernörler Kurulu rapor ve hesapları onaylar, iki yılda bir atama dışında kalmış olan Yönetim Kurulu üyelerini ve başkanını seçer. Önemli olan kurumsal konular Guvernörler Kurulunda görüşülür ve diğer konulardaki yetkiler ise Yönetim Kuruluna devredilebilmektedir.⁶³ Ancak bazı yetkilerin devredilmesi ise olanaksızdır. Bu yetkiler genel olarak aşağıdaki gibidir:

1. Fon'a üye kabulü,
2. SDR (Özel Çekme Hakları) tahsisleri,
3. Fon'un net gelirlerinin dağıtımı,
4. Fon Yürütme Kurulu'nun Fon Ana Sözleşmesi ile alakalı olan yorumlarına itirazların karara bağlanmasıdır.⁶⁴

Guvernörler Kurulu, Dünya Bankası Guvernörler Kurulu ile beraber genel olarak yılda bir kez Eylül veya Ekim ayında toplanmaktadır. Bunun dışında en az 15 Guvernör veya toplam oyların dörtte birini temsil eden üye ülke Guvernörlerinin talebi ya da Yönetim Kurulu'nun isteği üzerine de Guvernörler Kurulu toplanabilir. Guvernörler posta yolu ile oy kullanabilir. Ayrıca Guvernörler Kurulu, kendi arasından bir guvernörü Guvernörler Kurulu Başkanı olarak seçer.

⁶² A. Mahfi EĞİLMEZ, **IMF Dünya Bankası ve Türkiye**, Creative Yayıncılık, 1997, s.23.

⁶³ S. Rıdvan KARLUK, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, Beta Yayınları, 7. Baskı, İstanbul-2010, s.327.

⁶⁴ ŞENEL, a.g.e., s.58.

Guvernörler Kurulunda alınan kararlar basit oy çoğunluğuna dayanmaktadır. Fon kaynaklarının kullanılması karşılığında ödenecek olan faizler ve Özel Çekme Hakları (SDR) faizleri hakkındaki alınacak kararlar için yüzde 70 oy çoğunluğu aranırken, IMF'nin yapısı kotalardaki değişiklik, direktörlerin sayısında ki değişiklik, Özel Çekme Hakları (SDR) tahsisi ve Fon altınlarının kullanımı gibi hususlar hakkında alınacak olan kararlarda ise yüzde 80 oy çoğunluğu aranmaktadır.⁶⁵

2.4.2. İcra Direktörleri Kurulu (Yönetim Kurulu)

Genel olarak bu kurul IMF'nin yönetimi ile görevlidir. İcra Direktörleri Kurulu görev ve yetkileri bakımından anonim şirketlerdeki yönetim kurullarına veyahut devletlerdeki bakanlar kuruluna benzemekte olup, Ana sözleşmede belirtilmiş olan veya Guvernörler Kurulunun vermiş olduğu yetkileri kullanmak ve görevleri yapmakla yükümlüdür.⁶⁶ Ayrıca bu kurul, üyelerin makroekonomik politikalarının gözetiminin yapılması, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkiler, kredilendirme talepleri ve IMF'ye ait personelin özlük hakları gibi bir çok önemli hususta kapalı devre kararlar almaktadır.⁶⁷

Kurul 24 direktörden oluşmakta ve bundan dolayı da İcra Direktörleri Kurulu denilmektedir. Direktörlerden 8'ini Fon'a en çok katkı sağlayan başka bir ifade ile en çok kotaya sahip olan ülkeler (ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Çin, Suudi Arabistan ve Rusya) atar. Kuruldaki 24 üyenin 16'sının seçimi ise geriye kalan ülkelerin temsilcilikleri arasında iki yılda bir yapılmaktadır. Seçimler üzerinde politik ve coğrafi faktörlerin önemli bir etkiye sahip olması ile beraber, Latin Amerika ülkeleri 3, Nordik ülkeleri ise 1 direktör seçmektedir.

İcra Direktörleri Kurulunda ki Suudi Arabistan, Rusya ve Çin'in temsilcileri sadece kendi ülkelerini temsil etmekte olan ülke temsilcileridir. Atanmış olan İcra Direktörleri'nin belirli bir hizmet süreleri olmayıp, seçilmiş olan İcra Direktörlerinin görev süresi iki yılı kapsamaktadır. Her bir İcra Direktörü kendisine bir İcra Direktör vekili atar. IMF Yönetim Kurulu 24 icra direktöründen oluşmakta ve toplam oy gücünün

⁶⁵ KARLUK, a.g.e., s.327.

⁶⁶ EĞİLMEZ, a.g.e., s.24.

⁶⁷ Sadık ÜNAY, IMF ve Küresel Misyona Arayışı, **Seta (Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Analiz**, Sayı: 13, Ekim-2009, s.7.

en az yarısı ile karar almaktadır.⁶⁸ Ayrıca İcra Direktörleri Kurulu'nun başkanlığını IMF Başkanı yapmaktadır.⁶⁹

2.4.3. IMF Başkanı (Genel Direktör)

IMF Başkanı İcra Direktörleri tarafından seçilmekte olup, Kurul başkanlığı görevinin yanı sıra IMF personelinin amiri konumundadır. Ayrıca IMF' ye ait görev ve işleri İcra Direktörleri Kurulu talimatları doğrultusunda yerine getirmektedir. IMF'ye ait bütün departmanlar Başkan ve başkana bağlı olan yöneticiler tarafından idare edilmektedir.

IMF Başkanını İcra Direktörleri Kurulu seçer ve gerekli durumlarda ise görev süreleri beşer yıl veyahut ta daha kısa süreler olmak üzere uzatıla bilinir. IMF Başkanlığına adaylık yaşı 65 olmakla beraber, Fon'a üye olan herhangi bir ülkenin vatandaşı herhangi bir İcra Direktörü tarafından IMF başkanlığı için aday gösterilebilir.

IMF Başkanı seçimiyle ilgili olarak İcra Direktörleri Kararı basit oy çoğunluğuna dayanıyor olsa bile, uygulamada ise Başkan seçimi görüş birliğinin sağlanması sonucunda yapılmaktadır. Seçime ilişkin süreç genel olarak Guvernörler, üye ülkeleri temsil eden resmi yetkililer ve İcra Direktörleri'nin gayri resmi olan müzakereleri ile başlamakta olup, sonrasında ise İcra Direktörleri Kurulu'nda ki gayri resmi müzakereler ile devam eder. Birden fazla adayın olması durumunda aday sayısının bire indirilmesi için gayri resmi oylama metodu uygulanmaktadır. Ayrıca Nihai adayda görüş birliğinin sağlanması durumunda Başkan'ın seçilmesi ile ilgili karar resmi olan bir İcra Direktörleri Kurulu toplantısı sonucunda alınmaktadır.⁷⁰

IMF'nin ilk direktörlüğü görevini 6 Mayıs 1946 tarihinde göreve gelen ülke olarak Belçika'ya mensup olan Camille Gutt yapmış olup⁷¹ IMF'ye 1947-2012 yılları arasında başkanlık yapmış olan kişiler ve ülkeleri tablo 2.2'deki gibidir:⁷²

⁶⁸ KARLUK, a.g.e., s.327-328.

⁶⁹ EĞİLMEZ, a.g.e., s.24.

⁷⁰ Ekrem SÖYLER, "IMF'nin Küresel Mali Krizle Birlikte Değişen Rolü ve Türkiye", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansman Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2013, s.20-21.

⁷¹ KARLUK, a.g.e., s.328.

⁷² SÖYLER, a.g.e., s.21-22.

Tablo 2.2: 1946-2011 Yılları arasındaki IMF başkanları ve ülkeleri

Yıllar	IMF Başkanları (Direktör)	IMF Başkanlarının Mensup Olduğu Ülke
1946	Camille Gutt	Belçika
1951	Ivar Roth	İsviçre
1956	Per Jacobsson	İsveç
1963	Pietre Paul Schweitzer	Fransa
1973	Johannes Witteveen	Hollanda
1978	Jean De Larosiere	Fransa
1987	Michel Camdessus	Fransa
2000	Hörst Köhler	Almanya
2004	Rodrigo De Rato Figaredo	İspanya
2007	Dominique Straus Kahn	Almanya
2011-2016	Christine Lagarde	Fransa

Kaynak: KARLUK S. Rıdvan, (2014), Küreselleşen Dünyada Uluslararası Mali Kuruluşlar, Mayıs 2014, S.328.

Ayrıca İcra Direktörleri Kurulu'na Başkanlık eden ancak oy hakkı bulunmayan ve Güvernörler Kurulu ve komite toplantılarına katılan IMF Başkanları Kurulduğundan günümüze kadar Avrupa'dan seçilmiştir.⁷³

2.4.4. IMF'deki Departmanlar

IMF'nin departmanları hukuki, idari, mali ve teknik olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır. IMF' departmanları fonksiyonel yönden ayrıma tabi tutulmaksızın genel olarak:

- IMF Başkanı Ofisi,
- Yönetim Departmanı,
- Orta Asya Departmanı (Orta Asya ülkelerin bağlı olduğu teknik departmandır.)

⁷³ Ayşe Gül GÜRLER, "Küresel Mali Yönetim: IMF Yapısal Uyum Programları ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Dönüşüm", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.41.

- Afrika Departmanı (Afrika kıtasında bulunan ülkelerin bağlı olduğu teknik departmandır.)
- Avrupa I Departmanı (Merkez, Batı, Güner ve Güneydoğu Avrupa ülkelerinin bulunduğu teknik departmandır.)
- Avrupa II Departmanı (Eski Sovyetler Birliği üyesi olan ülkelerin bağlı olduğu teknik departmandır.)
- Ortadoğu Departmanı (Ortadoğu'ya mensup ülkelerin bağlı olduğu teknik departmandır.)
- Güneydoğu Asya ve Pasifik Departmanı (Güneydoğu Asya ve Pasifik bölgesindeki ülkelerin bağlı olduğu teknik departmandır.)
- Batı Yarım Küresi Departmanı (Merkez ve Güney Amerika ülkelerinin bağlı olduğu teknik departmandır.)
- Dış İlişkiler Departmanı,
- Hukuk Departmanı,
- Mali İlişkiler Departmanı,
- Para ve Döviz İlişkileri Departmanı,
- IMF Enstitüsü,
- Araştırma Departmanı,
- Politikaları Geliştirme ve Değerlendirme Departmanı,
- Genel Sekreterlik Ofisi,
- Mali İşlere Ait Departman,
- İstatistik Departmanı,
- Çeşitli ülkelerdeki ve uluslararası kuruluşlar da ki temsilcilikler şeklindedir.⁷⁴

2.4.5. Danışma Organları

Danışma organları Geçici Komite ve Kalkınma Komitesi olmak üzere iki komiteden oluşmaktadır.⁷⁵

⁷⁴ EĞİLMEZ, a.g.e., s.25-26.

⁷⁵ ÖZTÜRK, BAYRAKTAR, a.g.e., s.16.

2.4.5.1. Geçici Komite

1974 yılında geçici olarak düşünülerek adını bu düşünceden alan komite ilerleyen zamanlarda süreklilik kazanmıştır. IMF'nin politikalarının oluşumunda etkin rol üstlenen temel birimlerden olan bu komitenin asıl adı ‘‘Uluslararası Parasal Sistem Konusunda Guvernörler Kurulu Geçici Komitesi’’ şeklindedir.⁷⁶ Geçici Komite'nin yapısı genel olarak İcra Direktörleri Kurulu'na benzemekte olup, komitede 24 üye bulunmaktadır. Bu üyeler ise İcra Direktörleri Kurulunda temsil edilen ülkelerin guvernörleri veya bakanına eşit düzeydeki görevlilerinden oluşmaktadır.⁷⁷

Geçici Komiteye, İcra Direktörleri Kurulu'na (Yönetim Kurulu) direktör atama ve seçme yetkisine sahip ülke temsilcilikleri birer üye atayabilmektedir. İcra Direktörleri Kurulu'nda (Yönetim Kurulu) temsil edilmekte olan ülke ve ülke gruplarının başkan veya merkez bankası başkanları bu komitede de temsil edilmektedir. Ayrıca üye olan ülkeler, kendilerine yardımcı olmaları amacıyla yardımcıları atayabilirler.

Geçici Komite'nin toplantıları ilki Nisan-Mayıs, ikincisi ise Eylül-Ekim aylarında olmak üzere IMF-Dünya Bankası ortak Genel Kurulu ile birlikte yılda iki defa toplanır. IMF'nin Başkanı, Başkan Yardımcısı ve İcra Direktörleri Kurulu üyeleri de toplantılara katılmaktadır. ⁷⁸Ayrıca Geçici Komite üç konuda Guvernörler Kurulu'na danışmanlık yapmaktadır. Bu konuları aşağıdaki şekilde sırlamak mümkündür:

1. Uluslararası parasal sistemin durumunu gözlemleyerek, uluslararası likidite de meydana gelen gelişmeleri ve gelişmekte olan ülkelere yapılacak olan kaynak tahsislerini değerlendirmek ve bunları Guvernörler Kurulu'na rapor etmek,
2. Uluslararası parasal sistemi etkileyecek sorunlar ile ilgili gerekli önlemleri hazırlamak ve bu önlemleri Guvernörler Kurulu'na sunmak,
3. IMF'nin Ana Sözleşmesi'nde yapılacak olan değişiklikler hakkında görüş oluşturarak Guvernörler Kurulu'na sunmak.⁷⁹

⁷⁶ Serkan CURA, ‘‘1980 Sonrası Türkiye ve IMF İlişkilerinin Maliye Politikası Boyutuyla Değerlendirilmesi’’, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa-2004, s.6-7.

⁷⁷ EĞİLMEZ, a.g.e., s.26.

⁷⁸ KARLUK, a.g.e., s.328.

⁷⁹ Niger Etik UĞURBAŞ, ‘‘IMF ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları’’, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa-2004, s.20.

2.4.5.2. Kalkınma Komitesi

Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın 24 üyesi olan ortak Bakanlar Komitesidir. Kalkınma Komitesi genellikle maliye bakanları ya da benzer görev icra eden bakanlardan oluşmaktadır. Ayrıca bu Komite gelişmekte olan ülkelere reel kaynak transferi ile ilgili çalışmalar yaparak, bu konuda ki hazırlanmış olduğu raporları IMF ve DB ye ait İcra Direktörleri Kurullarına sunma amacı gütmektedir.⁸⁰

2.5. Kotalar

IMF üyesi bütün ülkeler, fon için bir çeşit sermaye niteliği taşıyan, fona üye ülkenin dünya ekonomisindeki konumu göz önünde bulundurularak belirlenen, kota denilen bir katkı yapı ödemektedirler.⁸¹ Herhangi bir ülke fona üye olacağı zaman kendisine bir kota tahsis edilmekte olup, tahsis edilmiş olan kota miktarı kadar Fon'un sermayesine iştirak etmektedir. Kotalar üye ülkenin Fona sermaye iştiraki ile beraber Fon'dan çekme haklarını, oylamalardaki etkisini ve üye ülkelerin Fon'dan çekebilecek oldukları payında belirleyicisidir. Ayrıca kotalar; beş yıllık süreçler dahilinde gözden geçirilmekte ve aday ülkenin rezerv pozisyonu, milli geliri, ithalat ve ihracatın mille gelire olan oranı gibi çeşitli kıstaslara göre belirlenmektedir.

Bütün üye ülkelerin IMF'de SDR (Özel Çekme Hakları) cinsinden belirlenmiş olan kotası mevcuttur. Üye ülke açısından üyelik ödentisi veya sermaye payı niteliği taşıyan kota üç açıdan önem taşımaktadır. Bunlar:⁸²

1. Üye ülkenin, oy gücünün belirleyicisi olduğundan dolayı kotası yüksek olan ülke daha fazla oy gücüne sahip olur,
2. Üye ülkenin, Fon'dan sağlayabileceği mali imkanların göstergesi olup, kotanın yüksek olması yararlanılabilecek mali imkanların da yüksek olması anlamına gelir,
3. Üye ülkeye verilecek olan SDR miktarının belirleyicisidir.⁸³

⁸⁰ CURA, a.g.e., s.7.

⁸¹ HAYALOĞLU, a.g.e., s.25.

⁸² Veli KARATAŞ, "IMF Destekli İstikrar Programları ve Gelir Dağılımına Etkisi (Türkiye Örneği)", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Şubat-2004, s.93.

⁸³ UĞURBAŞ, a.g.e., s.21-22.

Bretton Woods Konferansı sonrasında belirlenmiş olan ilk kota hesaplanış şekli aşağıdaki gibidir:

$$\text{Kota} = (0.02Y + 0.05R + 0.010M + 0.10V) (1 + X/Y)$$

Y: 1940 yılındaki milli gelir.

R: 1 Haziran 1943'deki altın ve dolar dengesi,

M: 1934-1938'deki ortalama ithalat,

V: 1934-1938'deki maksimum ihracat çeşitliliği,

X: 1934-1938'deki ortalama ihracattır.

Dokuzuncu genel kota artırımını için beş tane ayrı kota formülü kabul görmüştür. Bu formüllerin arasında tercih edilen formül ise "İndirgenmiş Bretton Woods formülüdür."⁸⁴ Kotalar, İndirgenmiş "Bretton Woods Formülü" ile diğer dört tane formülden en düşük olan sonucu veren iki adet ortalamanın kullanılması ile hesaplanmaktadır.⁸⁵

Tablo 2.3: İndirgenmiş Bretton Woods formülleri

Bretton Woods Formülü	Q1: $(0.014 + 0.025R + 0.05P + 0.2276VC) (1 + C/Y)$
Formül 3	Q2: $(0,0065Y + 0.0205125R + 0.078P + 0.04052VC) (1+C/Y)$
Formül 4	Q3: $(0.065Y + 0.03896768R + 0.07P + 0.076976VC) (1+C/Y)$
Formül (M4)	Q4: $(0.005Y + 0.042280464R + 0.044(P+C) + 0.8352VC)$
Formül (M7)	Q5: $(0.045Y + 0.05281008R + 0.039 (P+C) + 1.0432VC)$

Tablodaki formüle göre;

Q: Kota,

Y: Üye olan ülkenin 1980 yılındaki Gayri Safi Yurtiçi Hasılasını (GSYİH),

R: Üye 1980 yılındaki ülkenin ortalama rezervlerini,

⁸⁴ KARLUK, a.g.e., s.322.

⁸⁵ UĞURBAŞ, a.g.e., s.22.

P: Üye ülkenin 1976-1980 yıllarındaki cari dış ödemelerinin yıllık ortalamasını,

C: Üye ülkenin 1976-1980 yıllarındaki cari dış gelirlerinin yıllık ortalamasını,

VC: Üye ülkenin 1976-1980 yıllarındaki hareketli ortalamadan standart sapma olarak hesaplanmış cari dış gelirindeki değişmeyi simgelemektedir.

IMF (Uluslararası Para Fonu) Ana Sözleşmesi uyarınca; IMF'nin üyelere olan finansal anlamdaki sorumluluk ve yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için gerekli finansal kaynağının olup olmadığını belirlemesi amacıyla, kotaların belirli aralıklarla gözden geçirilerek ayarlanması zorunludur.⁸⁶ IMF Ana Sözleşmesinin 3/2-a maddesi uyarınca kotaların gözden geçirilip ayarlanması en az her 5 yılda bir yapılmakta olup, üye ülkeler kendileri için özel olarak kota ayarlanması için istekte bulunabilmektedir. Kota değişiklikleri %85 oranında oy toplamanı olmak koşulu ile Governörler Kurulu kararına bağlıdır.⁸⁷

Tablo 2.4: Genel kota artırımlarının tarihsel süreçteki gösterimi

Genel Kota İncelemeleri		
Kota Değerlendirmesi	Kota Artırma Önerisine İlişkin Kabul Edilen Karar	Toplam Kota Artış Oranı (%)
İlk Beş Yıllık Dönem	Artış önerisi yok
2. Beş Yıllık Dönem	Artış önerisi yok
1958-59	Şubat ve Nisan 1959	60.7
3. Beş Yıllık Dönem	Artış önerisi yok
4. Beş Yıllık Dönem	Mart 1965	30.7
5. Genel	Şubat 1970	35.4
6. Genel	Mart 1976	33.6
7. Genel	Aralık 1978	50.9
8. Genel	Mart 1983	47.5
9. Genel	Haziran 1990	50.0

⁸⁶ HAYALOĞLU, a.g.e., s.26.

⁸⁷ UĞURBAŞ, a.g.e., s.24.

10. Genel	Artış önerisi yok
11. Genel	Ocak 1998	45.0
12. Genel	Artış önerisi yok
13. Genel	Artış önerisi yok
14. Genel	Aralık 2010

Kaynak: <http://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/07/14/12/21/IMF-Quotas>, [Erişim Tarihi:28.08.2017]

Tablo 2.4'ten görüleceği üzere ilk beş yıllık dönem içerisinde kota artırımı söz konusu değildir. İlk olarak kota artırımı ise Şubat ve Nisan 1959 da alınan kararlar doğrultusunda yüzde 60 oranında gerçekleşmiştir. 3. Beş yıllık döneme ilişkin kota değerlendirmesi sonucu alınan kararlara göre herhangi bir kota artışı önerisi olmamakla beraber, Mart 1965'te ki 4. Beş yıllık kota değerlendirmesi toplantılarında alınan kararlar sonucu kotalar yaklaşık olarak yüzde 30 oranında arttırılmıştır. IMF Governörler Kurulu 9. Genel kota değerlendirmelerine ilişkin toplantılar sonucunda kotaları artırma kararı almış ve kotalara dair artırım Kasım 1992'de yürürlüğe girerek, 1994 yılında artan kotaların 170 tane ülke tarafından ödemesi yapmış, IMF kotaları bunun sonucunda 145,0 milyar SDR' ye yükselmiştir. 11. Genel kota artırımı yüzde 45 oranında gerçekleşirken 12 ve 13. Genel kota artırımına ilişkin kota değerlendirmesi görüşmelerinde kota artırımına ilişkin artış önerisi olmamıştır.⁸⁸

9. Genel kota artırımı sonucunda 1994 yılı sonunda IMF'nin toplam kotaları 145,0 milyar SDR' ye ulaşmıştır.⁸⁹

IMF'nin kaynağını genel olarak ülkelerin üyelik sonrasında ödemiş oldukları sermaye taahhütleri yani kotalar oluşturmaktadır. Kotalar üye ülkelerin ekonomik büyüklüğünün temsili olup, ülkelerin oy gücü açısından da belirleyici etkindir. Ayrıca ülke kotası, her bir ülkenin IMF platformlarında ki ağırlıklı olarak oy kullanma hakkını ve ülkenin fondan alabileceği kredi limitinin belirleyicisidir.⁹⁰ Herhangi bir ülkenin IMF'de ki oy gücü hesaplanırken ülkenin IMF'de ki kotası 100.000'e bölünmektedir.

⁸⁸ KARLUK, a.g.e., s.323.

⁸⁹ EĞİLMEZ, a.g.e., s.27.

⁹⁰ Erdal Tanas KARAGÖL, Ahmet Semih BİNGÖL, Türkiye-IMF İlişkilerinde Yeni Dönem, **Seta (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı) Analiz**, Sayı: 67, Mayıs-2013, s.13.

Ülkeler 100.000 SDR'lik kota payı için bir oy hakkı elde etmektedir. Buna ise değişken oy denmekte olup, kota arttıkça değişken oy yükselmektedir. Ayrıca, üye her ülke 250 adet sabit oy hakkında sahiptir.⁹¹

IMF'de en yüksek kotaya sahip olan ülkeler ve Türkiye'nin kotası tablo 2.5'teki gibidir.⁹²

Tablo 2.5: IMF'de yüksek kotaya sahip bazı ülkeler ve Türkiye'nin kotası

Üye Ülke	Kota (Milyon SDR)	Toplam Kota İçindeki Payı (%)	Oy Sayısı	Oy Oranı (%)
ABD	84,994.2	17.46	831407	15.52
Çin	30,482	6.41	306294	6.09
Japonya	30,820.5	6.48	309670	6.15
Almanya	26,634.4	5.60	267,809	5.32
İngiltere	20,155.1	4.24	203016	4.03
Fransa	20,155.1	4.24	203016	4.03
Suudi Arabistan	9,992.6	2.10	101391	2.02
İtalya	15,070.0	3.17	152165	3.02
Kanada	11,023.9	2.32	111704	2.22
Rusya	12,903.7	2.71	130502	2.59
Hollanda	8,736.5	1.84	88830	1.77
Yunanistan	2,428.9	0.51	25754	0.51
Norveç	3,754.7	0.79	39012	0.78
Türkiye	4,658.6	0.98	48051	0.95
Myanmar	516,8	0.11	6633	0.13
Katar	735,1	0.15	8816	0.18
İsrail	1,920.09	0.40	20674	0.41
Ermenistan	128.8	0.03	2753	0.05
Tuvalu	2.5	0.001	1490	0.03
Toplam	475.472	100	5031614	100

Kaynak: <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx>, [Erişim Tarihi: 03.09.2017]

⁹¹ KARLUK, a.g.e., s.325-326.

⁹² EĞİLMEZ, a.g.e., s.27.

2.6. Borçlanma

IMF'nin önemli kaynaklarından birisi de borçlanmadır. IMF'nin üye ülkelere sağladığı olanaklar destek imkânı şeklinde olduğundan dolayı, IMF sağlamış olduğu bu imkanların karşılığı olarak yüksek faiz ve diğer masraf karşılıkları almamaktadır. Bundan dolayı IMF'nin hem piyasa koşulların uygun düşük faiz ve masraf karşılıkları ile üye olan ülkelere mali anlamda olanak sağlaması hem de piyasa koşullarına göre uygun faiz ve masraf karşılıkları ödeyerek bu olanakları finanse etmesi imkansızdır. Bu kapsamda Fon'un borçlanmasının belli ölçütlerde olması açısından maliyetsiz bir kaynak olan kotalar ile maliyetli bir kaynak şekli olan borçlanmanın en uygun olacak şekilde karışımının oluşturulması gereklidir. Bu durum kaynak karışımı (mixing) olarak adlandırılmıştır.

IMF bazı nedenlerden dolayı borçlanma gereksinimi duymaktadır. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1. Fon'un kaynakları Fon'dan beklenen desteğe yönelik olan talepleri karşılayamıyorsa borçlanma yoluyla ek bir kaynağın oluşturulması gerekmekte olup, Fon'un ana kaynağı niteliğindeki kotalar her 5 yılda bir arttırıldığı için Fon'un kaynakları belirli bir zaman sonra yetersiz kalmakta, bu nedenden ötürü borçlanma yolu ile ek kaynak oluşturmak kaçınılmaz hale gelmektedir,
2. Fon'un bünyesindeki büyük kotalara sahip ülkelerin Fon'un sunmuş olduğu imkanlardan yararlanma talebinde bulunması, Fon üyesi olan düşük kotaya sahip ülkelerin gereksinimlerinin karşılanmasında çeşitli sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunun giderilmesi için borçlanma zorunlu hale gelmektedir,
3. Kota ödemelerinin bir kısmı Fon'a üye olan ülkelerin kendi milli paraları ile yapılmakta olmakla beraber, ulusal paraların ise hepsi serbestçe değiştirilebilir bir nitelik taşımamaktadır. Bu nedenle kota artırımları kaynak artırımını demek olup, likidite artışına yol açmaz. Dolayısı ile Fon

ek likidite ihtiyacını karşılayabilmek için serbestçe değiştirilebilir dövizler ile borçlanmaktadır.⁹³

IMF maliyetli bir kaynak olma özelliği taşıyan borçlanmayı SDR (Özel Çekme Hakları) üzerinden gerçekleştirmektedir. Bu borçlanmaya ait büyük bir bölüm 4 ya da 7 yıllık bir vadeyi başka bir deyişle ortalama olarak 5 yıllık bir vadeyi kapsamaktadır. Bu vadenin Fon'un üye ülkelere sağlamış olduğu olanakların vadesinden daha kısa olması IMF'deki borç yönetimini oldukça önemli hale getirmektedir. Normal kaynaklarını desteklemek amacı ile borçlanan IMF'nin borç alınan fonları toplam kotaların %50-%60'ını geçmeyecek şekilde olmalıdır.⁹⁴Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) borçlanma kaynakları aşağıdaki gibidir:

Ödünç Alma Genel Anlaşması (General Arrangements to Borrow: GAB): 1960'ların başlarında ABD dolarına ve İngiliz para birimi olan sterline duyulan güven azalmış, bundan dolayı da dünya ekonomisinde küçük çaplı kısa dönemli sermaye hareketleri meydana gelmiştir. Bu nedenlerden kaynaklı olarak Fon'un kaynakları ABD ve İngiliz parasına karşı olan spekülasyon hareketlerinin önüne geçmede yetersiz kaldığından dolayı,⁹⁵ IMF ile onlar grubu ismi ile bilinen sanayileşmiş 10 ülke (Amerika, Almanya, İngiltere, Japonya, Fransa, Kanada, İtalya, Belçika, Hollanda ve İsveç) arasında 1962 yılında Ödünç Alma Genel Anlaşması imzalanmıştır. İsviçre anlaşmaya 1964'te dahil olmuştur. Anlaşma uluslararası parasal sistemi bozacak ya da sistemin işleyişine engel olacak herhangi bir olay karşısında onlar grubu olarak adlandırılan ülkeler tarafından Fon'a ek kaynak sağlamak niyeti ile oluşturulmuştur.⁹⁶

GAB kapsamında IMF tarafından temin edilebilen kredi miktarları tablo 2.6' da gösterilmiştir.⁹⁷1983'te GAB yeniden gözden geçirilmiş ve anlaşmaya taraf olan ülkelerin taahhütleri 6,4 milyon SDR iken 17 milyon SDR' ye yükselmiştir. Ayrıca GAB

⁹³ EĞİLMEZ, a.g.e., s.29.

⁹⁴ Tuğba ÇOMU, '**IMF Tanımlı Merkez Bankası Stand-By Bilançosu ve Para Politikalarının Ekonomik Analizi**', Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana-2009, s.9.

⁹⁵ KARLUK, a.g.e., s.357.

⁹⁶ ÇOMU, a.g.e., s.9.

⁹⁷ <http://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/05/17/55/IMF-Standing-Borrowing-Arrangements>, [Erişim Tarihi: 15.09.2017]

anlaşmasına bağlı fakat GAB’ dan ayrı bir şekilde yürütülmekte olan Suudi Arabistan Para Ajansı ile 1.500 milyon SDR tutarında bir kaynak imkânı daha mevcuttur.⁹⁸

Tablo 2.6: GAB Katılımcısı ülkeler ve taahhüt ettikleri kredi tutarları

	Orijinal GAB (1962-1983)	Genişletilmiş GAB (1983-2008)
Katılımcı Ülkeler	Kredi Tutarları (Milyon SDR)	Kredi Miktarları (Milyon SDR)
Belçika	143	595
Kanada	165	893
Almanya Merkez Bankası	1476	2380
Fransa	395	1,700
İtalya	235	1105
Japonya	1161	2125
Hollanda	244	850
İsveç Merkez Bankası	79	383
İsviçre Merkez Bankası	1020
İngiltere	565	1,700
ABD	1883	4250
Genel Toplam	6344	17,000
Suudi Arabistan (İlişkili Kredi Düzenlemesi)		1500

Kaynak: <http://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/05/17/55/IMF-Standing-Borrowing-Arrangements>, [Erişim Tarihi: 15.09.2017]

Yeni Ödünç Alma Anlaşması: 1994 yılında yaşanan Meksika krizi sonrasında 1995’te G-7 Halifax Zirvesi’nde, mali yönden güçlü ekonomiler tarafından G-10’lara GAB (Ödünç Alma Genel Anlaşması)’ ın benzeri yeni bir borçlanma anlaşması yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. Böylece Kasım 1999’ dan itibaren geçerli olacak şekilde IMF İcra Direktörleri Kurulu tarafından Yeni Ödünç Alma Anlaşması (NAB) hayata geçirilmiştir.⁹⁹Yürürlüğe giren bu anlaşma, IMF üyesi 26 ülkenin uluslararası parasal sistemde meydana gelmiş veya yaşanabilecek olan aksaklıkları gidermeye yönelik ek

⁹⁸ HAYALOĞLU, a.g.e., s.29-30.

⁹⁹ KARLUK, a.g.e., s.358.

kaynakların tahsisi şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca ülkelerin Yeni Ödünç Alma Anlaşmasına katılım payları ekonomik güçlerini gösteren kotaları ile ilişkilidir.

Diğer Borçlanmalar: IMF'nin borçlanması Fon' a ait kaynakların Fon' a olan destek taleplerini karşılayamaz hale gelmesi sonucu zorunlu hale gelmiştir. IMF'nin borçlanma şekli SDR (Özel Çekme Hakları) Üzerinden gerçekleşmekte olup, genellikle 4-7 yıllık vadeler şeklindedir.¹⁰⁰Borçlanma Fon'un likiditesini arttırmak amacı doğrultusunda resmi kuruluşlara kısa veya orta vadede gerçekleşmektedir. IMF'nin borçlanmış olduğu resmi kuruluşlar üye ülkelerin merkez bankaları, Uluslararası Denkleştirme Bankası (Bank of International Settlement) ve Suudi Arabistan Parasal Ajansı (Suudi Arabian Monetary Agency) gibi mali kurumlardır.¹⁰¹

Swap Anlaşmaları: Bu anlaşmalar Fon'un mali kaynakları arasında yer almayıp, Fon'un kaynaklarına olan talep üzerinde azaltıcı bir etkiye sahiptir. Ayrıca Swap Anlaşmaları iki farklı döviz işleminin aynı anda yapılmasını ön gören döviz değişim anlaşmalarıdır. Bu anlaşmaların sağladığı olanağa bağlı olarak Merkez Bankaları iki taraflı olarak anlaşmalar imzalar. Böylece anlaşmaya taraf olan ülkeler ödemeler bilançosundaki açıklarını finanse etmeyi amaçlar. Bu sayede kendi ülke paralarını karşılıklı olarak swap (Değiş-Tokuş) ederler.¹⁰²

¹⁰⁰ Zeynep DOĞAN, “**Globalleşen Dünya Ekonomisinde IMF Politikaları ve Türkiye**”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2006, s.28.

¹⁰¹ Kıvanç Halil ARIÇ, “**Az gelişmiş Ülkeler ile IMF Arasındaki Finansal İlişkiler ve Türkiye Deneyimi**”, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.70.

¹⁰² Selcan ÜÇGÖZ, “**IMF İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Latin Amerika ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırılması**”, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahraman Maraş- Eylül 2005, s.22.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ: II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK VE SİYASİ GELİŞMELER, IMF- TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ, EKONOMİK VE SİYASİ GELİŞMELER DOĞRULTUSUNDA IMF’YE ÜYELİK SÜRECİ

3. ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ

3.1. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ekonomik ve Siyasal Gelişmeler

Avrupa Viyana Kongresi, Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşları ile oldukça bozulmuş olan siyasi dengesini yeniden sağlamıştı. Ancak; bu durum Birinci Dünya Savaşı’na kadar devam etmiş olup, savaş 1815 yılından bu yana Avrupa’da var olan hassas dengeleri yeniden alt üst etti. Genel olarak büyük devletler için Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönem oldukça sıkıntılı geçti. Almanya I. Dünya savaşından mağlup çıkmış ve kendisi için ağır koşullar içeren Versailles Anlaşması sonucunda toprak kayıplarına uğramak, ödenmesi oldukça güç olan miktarda tamirat borcuna maruz kalmak, silahsızlandırılma ve Avrupa devletler topluluğunun dışına itilmek gibi ağır yaptırımlar altına girmişti. Tüm bu süreçte Mussolini yönetimindeki İtalya ekonomik bunalım içinde olup, giderek güçlenmekte olan Japonya Amerika Birleşik Devletleri ve İngiliz İmparatorluğu’nu baskısı altındaydı. Ayrıca Sovyetler Birliğinin Brest – Litovsk Anlaşması ile kaybettiği toprakları unutmuyor, Fransa ile Almanya arasındaki güvenlik sorunları ve İngiltere’nin ise denizlerdeki üstünlüğünü sürdürmesine ilişkin sorunlar devam ediyordu.

1929 Yılında yaşanan Büyük Buhran, dünya ticaretinde daralma, işliğin artması, para değerlerinde artış ve düşüş meydana getiren bir dönemin yaşanmasına sebebiyet verdi. Duruma bağlı olarak dünya ülkeleri kendi ekonomik sistemlerine döndüler. Almanya, 1931 yılında ‘’takas’’ temelli uluslararası ticaret sistemine geçti ve Mark’ın serbest döviz durumunu bitirdi. 1932’ de İngiltere Dünya Ekonomik Bunalımına karşı kendisi ve sömürgelerini korumak amacıyla gümrük duvarlarını yükselterek önlem almaya çalıştı. ABD doların değerini düşürerek gerekli tedbirleri alırken, kapalı ekonomiye sahip Sovyetler Birliği dahi bu büyük bunalımın yıkıcı etkisinden uzak kalamadı.

Dünyada ki ekonomik sıkıntılarının meydana getirdiği dar boğaz sonucunda uluslararası ticaretteki kısıtlamalar Almanya ve Japonya gibi endüstrileşmiş olan ülkelerin hammadde ihtiyaçlarını karşılamalarını engelliyordu. Bu ortamda sadece ABD, İngiltere ve Fransa gibi devletler dar boğaza girdikleri zaman yalnızca kendi kaynakları ile ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlardı. Mevcut durumlar karşısında yaşamsal hammadde ihtiyaçlarını tedarik edemeyen Almanya ve Japonya'nın tek seçeneği diğer ülkeler gibi ekonomik gücünü güçlendirmektir. Nitekim bu yöndeki adımlar 1930 yılının başlarında atılmaya başlandı.¹⁰³

1930 yılından itibaren Japonya, Almanya ve İtalya hızla silahlanmaya başladılar. Öncelikle Japonya 1931'de Mançurya'yı 1937'de ise Çini işgal etmiştir. İtalya ise 1936'da Habeşistan'ı ele geçirdi. Eylül 1938 yılında Almanlar Çekoslovakya'nın bir kısmını işgal ederek, 14 Mart 1939 tarihinde ise tamamını aldılar. Ayrıca İtalya ile "mihver devletler" cephesini oluşturan Almanya savaş ilan etmediği halde, 1 Eylül 1939'da Polonya'ya girmesiyle Polonya'nın Almanya'ya karşı koyması sonucunda II. Dünya savaşı başlamıştır. Almanların Polonya'ya saldırması sonucunda Polonya ile yardımlaşma anlaşması olan İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan ettiler. Tüm bu süreçte A.B.D. tarafsızlığını ilan etmiş olsa bile tarafsızlığını kısa sürede bozmuş, Japonya ve Almanya ile savaşmak durumunda kalmıştır. Savaş süresince Almanlar Yugoslavya ve Yunanistan'ı ele geçirerek Türkiye sınırına kadar gelmelerine rağmen Türkiye II. Dünya savaşının dışında kalmayı başarmıştır.

II. Dünya savaşının birçok yönden yıkıntıları ile beraber devam ettiği sırada 10 Kasım 1938'de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK hayatını kaybetmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü'yü seçmiştir. 25.01.1939'a gelindiğinde ise Celal BAYAR hükümetin istifasını açıklamasının ardından İsmet İNÖNÜ Refik Saydam'ı hükümeti kurmakla görevlendirdi.¹⁰⁴

Türkiye II. Dünya Savaşı'na aktif olarak girmemesine rağmen, sınırları etrafında meydana gelen değişimlerden ekonomik ve sosyal yönden etkilenmiştir. Ülke her an

¹⁰³ Tekin İDEM, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'de Çalışma Bakanlığı'nın Kuruluşu", **Tarih Okulu Dergisi(TOD)**, Yıl 8, Sayı XXIV, Aralık-2015, s. 218-219.

¹⁰⁴ Erdiç TOKGÖZ, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara-1991, s. 69-70.

savaşın kendi sınırları içerisinde sığması ihtimali doğrultusunda devlet savaş süresince büyük bir orduyu beslemiş, ülke içindeki düzeni korumak adına oldukça baskıcı bir rejim uygulanmıştır. Bunun sonucunda ülkeye, temel gereksinimlerin vesika ile karşılandığı, sıkıyönetimin hâkim olduğu, tek adamın “milli şefin” olduğu idare ettiği, otoriter bir siyasal ve sosyal düzen hâkim olmuştur.¹⁰⁵

Devletçi ekonomik politikaların uygulandığı ve İkinci Dünya Savaşının meydana geldiği (1939-1945) bu dönemde hükümet, ülkeyi savaştan uzak tutmuş ancak sanayileşmeye ilişkin adımları da önemli ölçüde erteleyerek savunma harcamalarına önemli ölçüde kaynak ayırmıştır. Bu dönemde 900.000 kişi silah altına alınmış, gerekli harcamalar bütçe gelirleri ile karşılanamamış ve giderlerin karşılanabilmesi için Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmuştur. Bunun sonucunda fiyatlarda 1938 yılından 1945 yılına kadar %400'lük artış yaşanmıştır.¹⁰⁶ Toplam talebe karşı toplam arzın yetersiz kalması sonucunda enflasyondaki artış hükümetin denetiminden çıkarak tarım ürünlerinin fiyatlarında da hızlı bir yükseliş meydana gelmiştir. Buğdayın fiyatı 13.5 kuruştan 100 kuruşa yükselirken, zeytinyağının kilosu ise 85 kuruştan 350 kuruşa yükselmiştir. Nitekim bu gelişmelere bağlı olarak T.C Merkez Bankası fiyatların artmasıyla doğru orantılı olarak kamu kurum ve kuruluşlarının artan kredi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kredi hacmini her yıl genişletmek zorunda kalmış olup, 1938 yılında 89 milyon olan kredi hacmi 1944 yılında 773 milyona çıkartılmıştır. Bunun sonucunda para arzı 219 milyondan 995 milyona yükselmiştir.¹⁰⁷

II. Dünya savaşının getirmiş olduğu olumsuz etkiler ve üretici nüfusun büyük bir çoğunluğunun silah altına alınmasına bağlı olarak hammadde ve yatırım mallarının ithalatı zorlaşmış, tarımsal üretim düşmüş, tüketim maddeleri için vesika usulü getirilmiş ve ihracatta giderek azalma yaşanmıştır. Savaş yıllarında ithalat ve ihracata ilişkin göstergeler tablo 3.1'de gösterilmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Bahadır ESER, Özlem DEMİRKIRAN ve Eda ÇİÇEK, “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Siyasetinin Liberalleşmesi Bağlamında Türk – Amerikan İttifakının Ortaya Çıkışı: Batı Bloğuna Geçiş”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl.2011/2, Sayı.14, s.19.

¹⁰⁶ Rıdvan KARLUK, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim ve Yapısal Değişim**, 2. Baskı, Eskişehir-1995, s.77.

¹⁰⁷ TOKGÖZ, a.g.e., s.70-71.

¹⁰⁸ KARLUK, a.g.e., s.76.

Tablo 3.1: II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin ithalat ve ihracat göstergeleri (1939-1946 Yılları)

Yıllar	İhracat (Milyon Dolar)	İthalat (Milyon Dolar)	Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)
1939	99.6	92.3	7.1
1940	80.9	50.0	30.9
1941	91.1	55.3	35.8
1942	126.1	112.9	13.2
1943	196.7	155.3	41.4
1944	177.9	126.2	51.7
1945	168.3	97.0	71.3
1946	214.6	118.9	95.7

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri

Yine aynı yıllarda GSMH'de %24,9 oranında gerileme yaşanarak, ülkenin GSMH'si 1.975 milyon TL'den 1.484 milyon TL'ye gerilemiştir. Üretimin düşmesi, ithalatın duraklaması, dış dünyadan aşırı soyutlanma, ihracatın aşırı teşviki gibi etkenler ekonomide arz daralması ve talep artmasına sebebiyet vermiştir.¹⁰⁹ Buna bağlı olarak stokçuluk ve karaborsacılık faaliyetleri hızla artmış, toplumda belirli kesimler haksız kazanç sonucunda zenginleşmişlerdir.¹¹⁰Savaşın oluşturduğu darlık koşullarından yararlanarak haksız kazanç sağlayan zenginler sınıfı, savaş sonrasında ekonomik güçlerini siyasi güçle pekiştirmek için hükümete baskı yapmaya başlamıştır.¹¹¹Nitekim sıkı yönetimli, milli şef idareli yönetim sonucunda halk ezilmiş ve ezilen halk dönemin iktidarına düşman olmuştur.¹¹²Bunun sonucunda 1923-1930 yılları arasında ulus-devletin temel dokusunu oluşturmak adına bin bir emekle inşa edilmiş toplumsal ve siyasal mutabakatlar bozulmuştur.¹¹³

¹⁰⁹ KARLUK, Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim ve Yapısal Değişim, s.77.

¹¹⁰ ESER ve DİĞERLERİ, a.g.e., s.7.

¹¹¹ İDEM, a.g.e., s.224.

¹¹² Cem EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam kitap, 5. Basım, İstanbul-2014, s.4.

¹¹³ Baskın ORAN, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar**, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 391.

İkinci Dünya savaşının tarım ve sanayide ortaya çıkardığı olumsuz etki, siyasal açıdan da oldukça yıkıma sebebiyet vermiştir.¹¹⁴ Halk savaş boyunca tuz, gaz, ekmek gibi temel ihtiyaç maddelerinin tedarikinde dahi oldukça büyük sorunlarla karşı karşıya kalmış olup, köylüler ve toprak sahipleri ürünlerine el konulmasına olanak sağlamış olan yasalar dolayısı ile mevcut rejimden uzaklaşmaya başlamıştır. Hükümet savaş süresince iktisat politikalarına ilişkin farklı alternatifler denemiş ancak, uygulanan iktisat politikalarında ki farklılık sonucu değiştirmemiştir. Savaşın meydana getirdiği ağır ekonomik yükün muhatabı halk olmuş, ekonomik sıkıntılar neticesinde oluşan ortamdan yararlanan bir grup tüccar, büyük çiftçi aşırı kazançlar elde ederek bu kazançları yönetici ve bürokrasi kadrolarının bir kısmı ile paylaşmıştır.¹¹⁵

Dönem itibari ile toplam nüfusun %80'i kırsal kesimdeki küçük çiftçiler oluşturmakta olup, bu kesim yaşam standartları, eğitim, sağlık ve iletişim gibi hizmetlerde büyük bir ilerleme görmemişlerdi. Modernleşmenin ölçütlerinden kabul edilebilecek elektrik bağlantısı dikkate alınacak olursa 1953 gibi geç bir tarihte elektrik şebekesine bağlı olan köy sayısı 10 tane olup, bu rakam Türkiye'de ki 40.000 köyün binde 2.5'ini oluşturuyordu. Ülkede 1923-1943 yılları arasında toplam elektrik üretimi on kat artmış, 1943 yılında toplam enerji hattı 9 mil olmuştu. Ancak, Türkiye'de elektrikten kentlerde faydalanılıyordu. 1945'te toplam enerji kapasitesini oluşturan 107 bin kilovatlık enerjinin 83 bin kilovattı İstanbul, İzmir ve Ankara'ya ayrılmıştı.¹¹⁶

1920-1945 yılları arasında merkezi devlet yapılanmasının kırsal kesim üzerinde kurmuş olduğu etkili denetim modern devletin öne çıkan özelliği olmakla beraber, tek parti iktidarını halk, jandarma ve vergi tahsildarı ile somutlaştırmaktaydı. Örneğin, Savaş sebebiyle ekonomik olarak oldukça zor duruma düşen halk yol vergisi ve tarım ürünlerinden alınan vergilerden dolayı daha da zor şartlar altında yaşamaktaydı. Yol vergisini ödemeyenler ise vergi borcu karşılığında madenler ya da yol yapımında çalışılması gibi yaptırımlarla karşılaşılıyordu.

Öte yandan devletin uygulamış olduğu katı laiklik politikaları da tek parti uygulamalarının halk kitleleri tarafından eleştirilmesine sebep oluyordu. Bu dönemde din

¹¹⁴ Gülten KAZGAN, **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, Eylül-2009, s.74.

¹¹⁵ İDEM, a.g.e., s.223.

¹¹⁶ Erik Jan ZÜRCHER, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, s.303-304.

adamları Diyanet İşleri Başkanlığı yoluyla merkeze bağlanarak tek tip toplumsal düzeni savunan katı laiklik politikaları sonucunda din kontrol altında alınmıştır.¹¹⁷ Halkın inancını ifade etmesi konusundaki baskı sonucunda halk ile devlet arasındaki ideolojik bağ kopmuş,¹¹⁸ bu durum devlet ile vatandaş arasındaki ideolojik kampaşmayı derinleştirmiştir.¹¹⁹

Bu dönemde sanayi işçileri küçük bir azınlıktı. 20 milyon olan ülke nüfusunun içerisinde sayıları 330 bin kadar olup, sosyo-ekonomik durumları zayıftı. Türkiye’de 1945 yılına kadar sınıf temelinde dayanan örgütlenme ve grev yasaktı. Savaş yıllarının ortaya çıkardığı kötü etkiye bağlı olarak geçim masraflarının artmasıyla işçilerin satın alma güçleri oldukça düşmüştü. Ayrıca savaş sırasında genç nüfus silah altına alınmış, büyük bir ordunun giderlerini karşılamak zorunda kalan hükümet, giderleri Merkez Bankası’na para bastırmak suretiyle karşılaması sonucu enflasyon körüklenerek sayıları 220 bin civarında devlet memurlarının satın alma gücünde kayda değer bir düşüşe neden olmuştu. Bu düşüş alt dereceli devlet memurlarında üçte bir civarlarındayken, üst derecedekilerde ise üçte ikiydi. Nitekim yaşanan olaylar neticesinde bürokrasi içerisinde de gerginlikler meydana getirmiştir.¹²⁰

Diğer yandan Ülkenin içinde bulunduğu şartlara bağlı olarak çıkartılan Varlık Vergisi Kanunu ülkeyi ekonomik ve sosyal yönden önemli ölçüde etkilemiştir.¹²¹ Varlık Vergisi Kanunu 12 Kasım 1942 tarihli ve 4305 sayılı kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından oy birliği ile kabul edilmiş olup, kanun;

1. İkinci Dünya Savaşının yoğun olarak yaşandığı yıllarda her yanı dünyanın çok güçlü devletleri tarafından çevrelenmiş olan Türkiye’nin mevcut sıkıntılarını ertelemek,
2. Yükselen enflasyon ile mücadele ederek enflasyonu dizginlemek ve
3. Ülkenin bütçesinin iki katından daha fazla olan piyasadaki paranın 500 milyon lirasını piyasadan çekerek, mevcut mali dengeleri sağlamak adına, tüccarlar,

¹¹⁷ ESER ve DİĞERLERİ, a.g.e., s.19-20.

¹¹⁸ ZÜRCHER, a.g.e., s.304.

¹¹⁹ ESER ve DİĞERLERİ, a.g.e., s.20.

¹²⁰ ZÜRCHER, a.g.e., s.305.

¹²¹ ESER ve DİĞERLERİ, a.g.e., s.20.

emlak, akar sahipleri ve büyük çiftçilerden bir defaya mahsus olarak alınması ön görülen ek vergi niteliğindeki vergidir.¹²²

Kanunun 1. maddesi verginin kaynağı ve amacını şu ifadeler ile açıklamaktadır:¹²³ “*Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (varlık vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis etmiştir.*”¹²⁴Yasanın bir defaya mahsus olması olağanüstü koşullardan kaynaklanmaktadır. Dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu ve Maliye Bakanı olan Fuat Ağralı açısından temel amaçlar, enflasyonla mücadele etmek için tedavülde para çekmek, savaş yıllarından yararlanıp çok para kazanmış olanlardan vergi almak ve devlet gelirlerini arttırmak olsa da¹²⁵bu gerekçe dışında başka bir gerekçede eski başbakanlardan ve o dönemde CHP içerisinde görevi olan Suat Hayri Ürgüplü ’nün anılarında Başbakan ve Maliye Bakanı’nın naklen söylemiş olduğu şu sözlerden anlaşılmaktadır:¹²⁶

“İstiklal Savaşı’ndaki fedakarlığa benzer bir fedakarlığın zorunlu olduğunu kesin bir dille ve heyecanla belirtirler. İstiklal Savaşında işgal altında olan İstanbul ve İzmir’den gerekli yardım alınamamıştır. Şimdi en büyük fedakârlık oralardan olmalıdır.”

Varlık vergisinin amacına ilişkin başka bir açıklamayı da dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu’nun TBMM’ deki şu konuşması ortaya koymaktadır:¹²⁷

“Bu kanun ile takip ettiğimiz hedef tedavüldeki paraları azaltmak ve memleket ihtiyaçlarımıza karşılık hazırlamaktır. Bu böyle olmakla beraber bu kanun tatbikinden, Türk parasının kıymetlenmesi, muhtekirler (vurguncular) üzerinde toplanan halk buğzunun (kininin) silinmesi, vergileri önlemek için bizzarure (ister istemez) satışa çıkarılacak malların fiyatlarında bir itidal husule

¹²² Osman YALÇIN, “Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi(AVİD)*, I/1(2012), S.315, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/217829>, [Erişim Tarihi: 03.03.2018]

¹²³ Şahin YEŞİLYURT, “Varlık Vergisi Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme”, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt:12, Sayı:27, 2016, s.298, <http://ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/viewFile/981/pdf>, [Erişim Tarihi: 03.03.2018]

¹²⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 6. Dönem, 5.Yasama Yılı, Cilt:28, Tarih: 11.11.1942, S.29.

¹²⁵ İbrahim Mert ÖZTÜRK, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağan Üstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, s.146, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1842/19400.pdf>, [Erişim Tarihi: 04.03.2018]

¹²⁶ TOKGÖZ, a.g.e., s.73.

¹²⁷ YEŞİLYURT, a.g.e., s.298.

getirmesi gibi tali faydaların tahassül (ortaya çıkması) etmesi de imkân haricinde addedilemez (kabul edilemez).'¹²⁸

Verginin amacına ilişkin Meclis konuşmaları dışında Başbakan Şükrü SARAÇOĞLU, vergi konusunda basınında tam desteğini sağlamak adına ülkenin önde gelen gazetelerinin başyazarları ile bir araya gelerek kanun meclisten çıkmadan önce çıkarılış amaçlarını yazarlara da anlatmış ve yazarlardan uygulanacak olan bu verginin ülke yararına olduğu doğrultusunda kamuoyunu aydınlatmaları yönünde istekte bulunmuştur. Kamuoyuna ilişkin çalışmalar 1942 yazı boyunca devam etmiş, ancak bu çalışmaların daha çok gayrimüslimler üzerinden yürütülmesi oldukça dikkat çekmiştir. Ayrıca halkın büyük bir kısmı azınlıkların savaş döneminde yüksek fiyatlardan mal satması sonucu yüksek karlar elde etmesi ve grubun belirli kısmının lüks tüketimlerinden rahatsız olmuştur. Durum böyle olunca kamuoyunun büyük bir kısmı vergi uygulamasını kabul eder hale gelmiştir.

Kamuoyunu kanunlaştırılacak olan vergi uygulamasına hazırlama konusunda istenilen sonuca yaklaşılırken, gerekli teknik hazırlıklar içinde çalışmalar başlamıştır. ¹²⁹Vergi uygulamasını merkezde Müsteşar Esat TEKELİ ile Teftiş Kurulu Başkanı Şevket ADALAN yürütürken, İstanbul'da ise Vali Lütfi KIRDAR, İstanbul Defterdarı Faik ÖKTE ve Cumhuriyet Halk Partisi Müfettişi Suat Hayri ÜRGÜPLÜ yürütmüştür. Verginin tarh edilmesi sürecinde yaşanan güçlükler neticesinde kolaylık sağlanması için mükellefler Gayri Müslimler (G), Müslümanlar (M), Ecnebler (E), Dönmeler (D) şeklinde olmak kaydı ile sınıflara ayrılmıştır.¹³⁰Bu sınıflandırmaya esas olan grupların kapsamlı içeriği tablo 3.2'deki gibidir:

¹²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 6.Dönem, 5. Yasama Yılı, Cilt:28, Tarih: 11.11.1942, s.22.

¹²⁹ ÖZTÜRK, a.g.e., s.145.

¹³⁰ Nevin COŞAR, "Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri", Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (58-2), s.10, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/download/5000053578/5000050894>, {Erişim Tarihi: 04.03.2018}

Tablo 3.2: Varlık vergisi tarihine ilişkin sınıflandırma ve kapsamı

Sınıflar	Sınıflandırmaya İlişkin Kişi ve Topluluklar
G Sınıfı	Ülkede yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Rum, Ermeni ve Musevi vatandaşlar.
M Sınıfı	Sadece Müslüman Tüccarlar.
E Sınıfı	Türkiye’de ticari ve kültürel faaliyet gösteren ancak başka bir ülkenin uyruğunda olan kişiler.
D Sınıfı	Geçmişte azınlık olan ya da başka bir ulusun vatandaşı olarak Müslümanlığı kabul etmiş vatandaşlar.

Kaynak: YEŞİLYURT Şahin (2016), “Varlık Vergisi Hakkında Bir Değerlendirme”, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, *Uluslararası İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt:12, Sayı:27, S.300.

Varlık vergisinin 12. Maddesi uyarınca tahakkuk eden verginin 15 gün içerisinde ödenmesine hüküm kurularak, vergisini bu süre içerisinde ödemeyen mükellefler için ilk hafta %1, ikinci hafta için ise %2 faiz uygulanacağı belirtilmiştir. Bu süre uzatma ve bayram tatilleri ile 20.01.1943 tarihinde sona ermiş olup, vergisini ödemeyen mükelleflerin çeşitli varlıklarına el konulmuş ya da mükellefler vergisini çalışma karşılığında ödemeleri için Aşkale başta olmak üzere birçok çalışma yerlerine gönderilmiştir.¹³¹

Varlık vergisine ilişkin en kuvvetli eleştiri verginin itiraz ve temyiz gibi hakları kapsamamasıydı.¹³² Ayrıca vergi miktarının belirlenmesinde adaletle uygun davranılmaması vergiye uygulamasında ilişkin eleştirilere sebep olmuştur. Örneğin aynı işi ortak yürüten ve zenginlik yönünden eşit olan iki vergi mükellefi farklı miktarlarda vergi ödemeye tabi tutulmuştur. Bu miktarın belirlenmesindeki kriter yaşam biçimleri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Mükelleflerden lüks yaşam süren, sade bir yaşam sürene göre zenginlikleri eşit olmasına rağmen fazla vergiye tabi tutulmuştur.¹³³

Diğer yandan vergi en büyük etkilerini İstanbul’da göstermiştir. Tablo 3.3’te de görüleceği üzere İstanbul toplam varlık vergisi mükellefleri yönünden %54 ile birinci

¹³¹ Kerem KARABULUT, “11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi’ne Bir Bakış”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:27, Erzurum-2005, s.329, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/viewFile/1020001552/1020001550>, [Erişim Tarihi: 06.03.2018]

¹³² COŞAR, a.g.e., s.12.

¹³³ KARABULUT, a.g.e., s.330.

sırada yer alan İstanbul'un ağırlığı, tahakkuk edilen vergi miktarında %68 iken tahsilatta ise %70 oranına yükselmektedir.¹³⁴

Tablo 3.3: Varlık vergisi tahakkuk ve tahsilat

	İstanbul	Oran (%)	Türkiye	Oran (%)
A. Toplam Mükellef Sayısı	62575	54	114368	100
B. Tahakkuk Eden Varlık Vergisi (TL)	317275642	68	465384820	100
C. Tahsil Edilen Varlık Vergisi(TL)	221307508	70	314920940	100
D. Tahsilatın Tahakkuka Oranı (B/C)		69.7		74.3

Kaynak: KARABULUT Kerem (2005), "11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, s.330.

Nitekim Başbakan Şükrü SARAÇOĞLU döneminde 12.11.1942 tarihinde, genel olarak savaş yıllarında stokçuluk ve spekülasyonlardan oldukça fazla para kazananlardan vergi almak istenmiş ve bir defaya mahsus olarak çıkartılmış olan Varlık Vergisi Kanunu doğrultusunda 3873'ü yabancı olmak üzere 114.000 kişiye vergi tahakkuk ettirilmiştir. Vergi büyük ölçüde gayrimüslimlerden alınmıştır.¹³⁵ Bunun gerekçesi ise Osmanlı'da eli silah tutan her bireyin orduya alınarak savaşa katılması sonucunda Türklerin, savaşta maddi ve manevi yönden oldukça fazla zarara uğramalarına rağmen, askere alınmayan gayrimüslim azınlıkların ise yapmış oldukları ticari faaliyetler neticesinde elde etmiş oldukları fazla karlardır.¹³⁶ Ayrıca hükümetin Milli Korunma Kanunu kapsamında çıkarmış olduğu kanunlar neticesine ve dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun ılımlı çabalarına rağmen büyük tüccarlardan karşılık alınamaması ve savaşın gerginliğinin yaşandığı bir zamanda özellikle gayrimüslimlerin duyarsız bir şekilde para kazanma arzuları yönetimin tepkilerini üzerine çekmiştir. Bu tepkiyi Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun 16 Ocak 1943 tarihinde Times Gazetesi'ne vermiş olduğu beyanatta görmek mümkündür: "Bu memleket tarafından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak zengin oldukları halde ona karşı bu nazik anda görevlerini yapmaktan kaçan kimseler hakkında

¹³⁴ İhsan Erden SOFRACI, "Tarihsel Perspektiften Varlık Vergisi Uygulamasına Bir Bakış", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:15, Sayı:1, 2013, s. 331, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/18875>, [Erişim Tarihi: 06.03.2018]

¹³⁵ KARLUK, *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim.....*, a.g.e., s.78.

¹³⁶ KARABULUT, a.g.e., s.329-330.

bu kanun bütün şiddetiyle tatbik (uygulama) edilecektir.''¹³⁷ Ayrıca vergi mükelleflerinin yüzde 70'i İstanbul'da yaşamaktadır. Vergi uygulaması sonucunda 465 milyon Türk Lirası vergi tahakkuk ettirilmiş ancak bu rakamın 314 milyon Türk Lirası tahsil edilebilmiştir.¹³⁸ Yaşanan gelişmeler sonucunda içten ve dıştan gelen baskıların etkisiyle hükümet 1943 yılında vergi uygulamasına son vermiştir. Bu vergiyi ödeyen Müslim ve Gayrimüslim aileler, Cumhuriyet Halk Partisi yönetimine karşı tepki olarak bilinçli ve örgütlü mücadeleye girişmiştir.¹³⁹

3.1.1. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Muhalefetin Ortaya Çıkışı

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu'na göre toplumu daha çok ilgilendiren bir kanun olup, hükümetin yoğun şekilde eleştirilmesine yol açmıştır. 4753 sayılı bu kanunun tasarısının görüşülmesine 14 Mayıs 1945 tarihinde başlanmış ve tasarı 11 Haziran 1945'te kanunlaşmıştır.¹⁴⁰ Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa ilişkin amaç ve düşüncelerini TBMM'deki şu konuşması ortaya koymaktadır:

''Geçen toplantıda uzun ve geniş tartışmalardan sonra, Toprak Kanununu kabul buyurdunuz. Çalışan çiftçinin kendi işleyeceği toprağın kendisinin malı olması prensibi, bu memleket için uzun zamanlardan beri kıymetli bir hayaldir. Toprak kanununun adaletli, vukuflu (anlaşılır) ve mümkün olduğu kadar çabuk uygulanabilirliği ile bu kıymetli hayalin memleketi yükselten bir gerçek olduğu anlaşılacağı günleri ümitle bekliyoruz.''¹⁴¹

Ayrıca kanuna ilişkin başlıca amaçlar kanunun birinci maddesi uyarınca şu şekilde açıklanmıştır:

1. Arazisi olmayan ya da yetmeyen çiftçileri veya çiftlik yapmak isteyenleri aileleriyle beraber geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek şekilde arazi sahibi yapmak,

¹³⁷ ÖZTÜRK, a.g.e., s.150.

¹³⁸ ESER, a.g.e., s.25.

¹³⁹ TOKGÖZ, a.g.e., s.73.

¹⁴⁰ Kemal H. KARPAT, Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller, Timaş Yayınları, 1. Baskı, Nisan-2010, İstanbul, s.207.

¹⁴¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, 7.Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt:20, Tarih: 1.11.1945, s.3.

2. Arazi verilmiş olan ve yeterli araziye sahip olup istihsal (üretim) vasıtaları eksik olan muhtaç çiftçilere kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi ile canlı ve cansız demirbaş vermek,
3. Yurt topraklarının işlenmesinde sürekliliği sağlamak.¹⁴²

Kısacası kanunun amacı toprağı olmayan, az olan ve çiftçilik yapmak isteyen köylülere geçimlerini sağlayacak kadar toprak dağıtmak ve dağıtılan toprakların sürekli işletilmesini sağlamak için gerekli araç ve gereçleri tedarik etmektir.¹⁴³Tasarının 9. Maddesine göre dağıtılacak olan arazi şu şekilde saptanmıştır:

1. Devletim hükmü ve tasarrufu altında bulunan ancak; kamu işlerinde kullanılmayan araziler,
2. Sahibi belli olmayan araziler,
3. Köylerin orta malı şeklinde kullanmış oldukları arazilerin ihtiyaç fazlası olan araziler,
4. Kurutulan bataklıklardan elde edilecek araziler,
5. Göllerin kuruması sonucu ve nehirlerin doldurulmasıyla kazanılacak olan ve kamulaştırılacak araziler.¹⁴⁴

Yasaya göre kamulaştırma yoluyla dağıtılacak olan araziler; vakıf arazileri, özel idare ve belediyelere ait olup kamu hizmetinde kullanılmayan araziler, gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin sahip olduğu 5000 dönümü geçen fazla araziler¹⁴⁵ ve dar topraklı olan bölgelerde 2000 dönümden fazla olan arazileri kapsamaktadır.¹⁴⁶Kanunun 17. Maddesi uyarınca nüfusu fazla olan bölgelere dair kapsamlı hükümler vardı. Nüfus yoğunluğu fazla olan bölgelerde devlet, vakıf ve belediyelere ait olan topraklar ihtiyacı karşılayamadığında; kiracılar, yarıcılar ve ırgatların işlediği 2000 veya 2000'den daha az dönümlük arazilerde istimlak kapsamına girecekti. Mülkün asıl sahibi ise topraklarından

¹⁴² **Resmî Gazete İlanı**, Sayı:6032, Kanun No:4753, 15 Haziran 1945, s.696, <https://www.tbmm.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 02.04.2018]

¹⁴³ KARPAT, a.g.e., s.208.

¹⁴⁴ Selda BAKIRCI, "Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları İçinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Anlamı ve Önemi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2010, s.103.

¹⁴⁵ Geniş topraklı bölgelerde 14. Maddenin c bendi hükmünce 5000 dönümden fazla araziler için uygulanır. (**Resmî Gazete İlanı**, Sayı:6032, Kanun No:4753, 15 Haziran 1945, s.699, <https://www.tbmm.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 02.04.2018])

¹⁴⁶ **Resmî Gazete İlanı**, Sayı:6032, Kanun No:4753, 15 Haziran 1945, s.698-699, <https://www.tbmm.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 02.04.2018]

istediği 50 dönümü kendine ayılabilecek olup, topraklarının bedel karşılığı toprak sahiplerine uzun vadeli olarak ödenecekti.

Kanun tasarısı görüşülmeye başlanmasıyla Mecliste kanuna ilişkin iki grup oluşmuştur. Bu gruplardan biri kanunu destekler görüşteyken diğer grup ise kanunun bazı kısımlarına ve özellikle 17. Maddesi¹⁴⁷ uyarınca uygulanmak isteyen aşırı istimlak hükümlerine karşı çıkmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu savunanların kanuna ilişkin görüşleri genel olarak şu şekildeydi:

1. Kanun, anayasa ile kabul edilen halkçılık ilkesinin bir sonucuydu,
2. Kanun, Türk köylüsünü çeşitli gruplara köle olmaktan kurtarıyordu,
3. Kanun, Türk toplumunun ekonomik yapısının gerektirmiş olduğu milli bir zorunluluk olup; milyonlarca kişiyi toprak sahiplerinin ırgatı olarak çalışmaktan kurtaracaktı.
4. Kanun, Cumhuriyet Halk Partisinin köylülere olan vaadini gerçekleştirmek amacı güdüyor ve bunun yapılmasına ihtiyaç olup; zamansal olarak geç bile kalınmıştı.

Kanunu savunanlardan ve olumlu görenlerden dönemin Tarım Bakanı Şevket Rüştü Hatipoğlu 14 Mayıs 1945 tarihinde ki Meclis görüşmelerinde meclis kürsüsüne çıkan ilk isim olmuş ve kanuna ilişkin açıklamasına şu şekilde başlamıştır:

‘‘Muhterem arkadaşlar; yüksek tetkikinize arz edilmiş olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uzun zamandan beri Büyük Meclisinizin ve Milletimizin beklediği kanun tasarılarından birini teşkil ediyor. Ben deniz bu kanunun ihtiva (içerdiği) ettiği davanın mahiyetini ve bu davanın memleketin hangi gerçeklerine dayandığını ve bu gerçeklerin bugün için, yarın için oluşturduğu zaruretleri kanun tasarısı yüksek himmetlerinizle kanuniyet kesbettikten (kazandıktan) sonra memleket hayatında yapacağı tesir ve faydaları, mümkün olduğu kadar sabrınızı tüketmeye çalışarak ana hatlarıyla izaha ve arza çalışacağım.’’¹⁴⁸

¹⁴⁷ Toprağı az olan veya toprağı olmayan ortakçılar, kiracılar ve tarım işçileri tarafından işlenen araziler, o bölgede 39. Madde uyarınca dağıtmaya esas olan miktarın kendi seçtiği yerde 3 katı sahibine bırakılmak suretiyle işçi ve çiftçilere dağıtılmak amacıyla kamulaştırılır. Sahibine kalacak olan toprak 50 dönümden az olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve 16'ncı maddelerin hükümleri geçerli olamaz. Geçici mevsim işçileri hakkında bu hüküm uygulanmaz ve işçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığı Tarım Bakanlığı tarafından belirlenir. (**Resmî Gazete İlanı**, Sayı:6032, Kanun No:4753, 15 Haziran 1945, s.699, <https://www.tbmm.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 02.04.2018])

¹⁴⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, 7.Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt:17, Tarih: 14.05.1945, s.59.

Tarım Bakanı Şevket Rüştü Hatipoğlu'nun bu başlangıç konuşması tasarının tümü veyahut bazı maddelerine muhalif olan milletvekilleri tarafından 'işitmiyoruz' söylemleri ile kesilmiştir. Bakan daha yüksek sesle konuşmasına kaldığı yerden devam ederek,¹⁴⁹ "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu uzun yıllardan beri Meclisin beklediğini ve milletin gözetlediği kanunlardan birisi olduğunu" söylemiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir:

"Arkadaşlar Çiftçiyi Topraklandırma davası Cumhuriyet Rejimi ile köylüye çevrilmiş olan büyük hareketin asıl davalarından birisidir. Biliyorsunuz ki, Cumhuriyet Rejimi, milletimizin geçmiş devirlerindeki Devlet hayatında görülmemiş bir sıcaklıkla köylüye doğru yönelme prensibini kendisine daha başlangıçta mal etmiş bulunmaktadır. Bur prensibin iş halindeki mevzuunu köylünün kalkınması şeklinde ifade edebilir. Bu memlekette köylünün kalkınması işini ana davalarından birisi köylüyü topraklandırma davasıdır. İşte Yüksek Heyetinize arz edilmiş olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu bu davayı halledecektir."

Tarım Bakanı Hatipoğlu kanun temel prensibini toprağı olmayan ve toprağı yetersiz olan köylüleri toprak sahibi etmek olduğunu dile getiriyor ve topraksız ve toprağı olmayan çiftçiler sorununu Cumhuriyet Döneminde ortaya çıkmadığını söylüyor ve bu durumu şu şekilde açıklıyor:

"...Osmanlı İmparatorluğu zamanından bu yana mevcut bulunuyordu. Bu durumu biz tarihi vesikalar sonucu gördüğümüz gibi yaş olarak o devirleri görmüş olanların müşahideleri (gözlemleri) ile teyit edilmiş görebiliriz. Ancak bunun İmparatorluk devrinden sonra hayatımızda bir vaka olarak belirmesi, o devrin zihniyetinin köylü hayatı ile yakından yakına İmparatorluğun alakadar olabilmesi imkanlarını vermemesinde aramak gerekir. Yoksa bizim rejimimiz yanında ve yeni hayatımızın seyri içinde Türkiye'de topraksız çiftçi ve toprağı yetmeyen çiftçiler hasıl olmamıştır...Cumhuriyet devri, hayatını ziraata vermiş olan ve toprakla boğuşmayı sanat olarak kabul eden insanların dertlerini dava olarak ele alıncaya kadar memlekette bu gibi gerçekler açık olarak müşahade edilmiştir. Cumhuriyet rejimi, tarihten devraldığımız birçok eksiklikleri, dertleri büyük bir cesaret ile göz önüne almış ve onlara bütün çıplaklığıyla el koymuştur."

¹⁴⁹ Erdal İNCE, **Türk Siyasal Yaşamında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu**, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, Ağustos-2009, s.58.

Bu itibarla diyebilirim ki bugün huzurunuzda sevk edilmiş olan kanun tasarısının mevzuu olan dava memleketimizde Cumhuriyetten bir dava halini almıştır...’’¹⁵⁰

Mevcut sisteme karşı olan üzüntüsünü her daim dile getiren Tarım Bakanı Hatipoğlu, 14 Mayıs 1945 günü mecliste görüşülmeye başlanmış olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nu, Cumhuriyet Rejimi dahilinde benimsenmiş köy ve köylüyü kalkındırma düşüncesinin önemli aşamalarından görüyordu. Ayrıca bakan kanun dayandığı en önemli temel gerçekler hakkında şunları söylüyordu:¹⁵¹

‘’...Bizim Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’ muzun dayanmış olduğu ilk gerçek, yut içinde topraksız olan çiftçilerin varlığıdır. Kezalik (keza) gene yurt içerisinde toprağı yetmeyen çiftçilerin varlığıdır. Buna sadece bir muntıkada değil memleketin her yerinde, bazen kesif (sık), bazen seyrek olarak rastlayabiliriz...Bir defa bu gerçeğe dayanarak memleketimizde çiftliği sanat edinmiş olan, hayatını ondan kazanma yolunu nesilleri boyunca devam ettirmiş olan kimseleri kendi maişetlerini (geçimlerini) kendi mülkleri üzerinde kazanacak bir şekilde getirmek esas gözettiğimiz vazifelerden birisidir.’’¹⁵²

Konuşmasına devam eden hatip oğlu kanunun gerekçelerini tek tek sayıyordu. Bakan Hatipoğlu ‘’memleket topraklarının işlenmiyor olmasını’’ içine sindiremediğini söylemiş ve ‘’memleket topraklarının boş durmasını’’ ülkenin en büyük sorunu olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Hatipoğlu Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun ‘’artık gerçek bir cemiyet olmanın ve müstakil köylü ailelerinin çoğalma ve kökleşmesini sağlamanın yollarından biri’’ olduğu görüşündeydi. Tarım Bakanı Hatipoğlu’nun bu sözlerinden ülkenin kalkınmasına nüfus artışının olumlu etkisi olacağı, bunda köyde yaşayan toplumun refah seviyelerinin artması ile mümkün olacağı görüşüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bazı milletvekillerinin karşı çıkmasına rağmen 14 Mayıs 1945 tarihinde meclis görüşmeleri sırasında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’na ilişkin, Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu’nun kanunun önemine ve topraksız köylünün durumuna değinmiş olduğu ilk konuşması alkışlar ile son bulmuştur.¹⁵³

¹⁵⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 14.05.1945, s.59-60.

¹⁵¹ İNCE, a.g.e., s.59.

¹⁵² TBMM Tutanak Dergisi, 7.Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt. 17, Tarih: 14.05.1945, s.60-61.

¹⁵³ İNCE, a.g.e., s.60.

Ayrıca kanunu olumlu ve lüzumlu gören milletvekillerinden¹⁵⁴ Recai Güreli Köyceğiz kazasında 43 köyün 18 tane çiftliğin bulunduğu topraklarda yer aldığını ve bu köylerde yaşayan köylülerin hiçbirinin toprağı bulunmadığını iddia ediyor ve konuşmasını şöyle sürdürüyor:

‘‘Bu arazi çiftlik sahiplerinin ellerine nasıl geçmiştir? Zeamet ve Tımar zamanında bu çiftlikle, arazisi Dalaman çiftliği de dahil olmak üzere, Bekir Ağa isimli bir mütesellime padişahlar tarafından hediye edilmiştir. Bu adam Devlete isyan etti. Bundan dolayı öldürüldü. Öldürüldükten sonra doğal olarak arazi padişaha intikal etti. Bu sefer ahfadı İstanbul’da başlarını şuraya buraya vurdular. Eski tabir ile arz ediyorum; Süreyya Paşa isminde bir zatı buldular...Bu adam Padişaha İltimasta bulunarak öldürülen Bekir Ağa’nın ahfadının (torunlarının) bu topraklardan istifade ettirilmesini temin etti. Topraklar şu şekilde verildi. Evvela Miri şah Sultan isminde bir kadına verildi, yani temlik (devir) edildi. Temlik edildikten sonra icarei vakıf diye ahfadına verildi. Ahfadı böylece araziye aldıktan sonra orada 43 parça köyün ki nüfusu o zaman fazlaydı 100 bin nüfuslu halka tahakküm(baskı) ettiler. Arkadaşlar bu tahakküm şu dur: Yakinen şahit oldum, tahakküm o kadar ileri gitmiştir ki bu toprakta öteden beri sazdan yapılmış topraklar içinde oturan bu hayli kalabalık nüfus ağaç dahi dikemez vaziyettedir. Evinin akan damını çiftlik sahibine sormadan ve onun müsaadesini almadan yaptıramaz. Dahası var... Toprak Kanunu tasarısını gerek Komisyonda çalıştığım zamanda ve gerekse ondan sonra okuduğum vakit bunun biran evvel çıkarılmasını son derece lüzumlu buldum. Köylü çiftçi bunu dört gözle beklemektedir...’’¹⁵⁵

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nu olumsuz görenlerin bir kısmı hükümlerin Anayasa’nın ve Medeni Kanun’un tanımış olduğu özel mülkiyet haklarına aykırı olduğu görüşündedirler ve onlara göre kanunun birçok eksiğı vardır. Mecliste kanuna karşı olan grubun genel olarak kanuna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

1. Yapılacak olan istimlaklerin ülke ekonomisini durgunlaştıracığı dikkatte alınmamıştır,
2. Tarım araçları ile çiftliklerin üretim kapasitesi göz önünde bulundurulmamıştır,

¹⁵⁴ KARPAT, a.g.e., s.208-210.

¹⁵⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 14.05.1945, s.79.

3. Orta büyüklükte olan çiftlikler ortadan kalkacaktır,
4. İskana ilişkin işlemler ve toprağın verimli ve düzenli bir şekilde işlenmesi sorunu ihmal edilmiştir,
5. Sonuç olarak vatandaşların toprakları ellerinden alınıyordu.¹⁵⁶

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısına ilişkin en çok tartışılan madde, dar topraklı olan bölgelerde özel şahıslara ait olan toprakların kamulaştırılarak dağıtımına olanak sağlayan 17. Madde hükümleri olmuştur. Büyük toprak sahipleri bu maddeye ilişkin birçok argüman ileri sürmüştür. Büyük toprak sahiplerinden olan¹⁵⁷ Seyhan Milletvekili Cavit Oral Kanuna ilişkin önem ve gerekliliği dile getirdikten sonra Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun nasıl bir titizlikle hazırlanıp Meclise sunulduğunu dile getirmiştir. Cavit Oral yapmış olduğu uzun konuşmasında önemli konulara değinmiştir.¹⁵⁸

'... Bugün Türkiye'de 769 119 kilometre murabbai üzerinde yerleşmiş ve çalışmakta olan nüfus 20 milyondur. Bu miktara göre... kilometre murabbaina 25 kişi ya düşmekte ya da düşmemektedir. Halbuki bu memleketin genişliğinin rahat 75 milyon insanı barındıracağı bizzat Hükümetin tasarısında kaydedilmiştir. Diğer taraftan bu memlekette işlenmekte olan arazi de işlenmeyen ve boş bir halde olan araziye oranla yarıdan fazla değildir... Türkiye'de işlenmekte olan araziye yine o miktarda kültür arazisi katma imkanları vardır ve bu bir gerçektir. Bugün Türk milletinin yurt olarak üzerinde yaşadığı arazi, muhakkak ki kalabalık bir cemiyete, sağlam bir ekonomiye ve kuvvetli bir Devlete model olabilecek bir derecede hem geniş hem de zengindir... Şu hâlde Hükümet tasarısında da belirtildiği gibi nüfusumuz inşallah 75 milyona çıkmış ve kilometre murabbaina 97 kişi bile düşmüş bulunsa yine de Türkiye'de toprak darlığı olmayacaktır. Demek oluyor ki Türkiye'de toprak yönünden bir darlık ve sıkıntı mevzuu bahis değildir... Ve bu hakikatin bariz misali de hükümetin Devlet işletmelerine istediği miktarda ve istediği yerde bol ve müsait arazi sahalarını bulabilmesidir... Türkiye'de toprağın keyfiyeti bakımından bir kötümserlik olamaz... bazı kıraç ve step halinde verimsiz yerlerimiz vardır. Fakat geride kalan ve islah edildiği zaman istifade edilecek arazi kat ve kat fazladır... Türkiye

¹⁵⁶ KARPAT, a.g.e., s.210.

¹⁵⁷ BAKIRCI, a.g.e., s.131.

¹⁵⁸ İNCE, a.g.e., s.62.

ziraatının ve milletin ekonomisinin bugün içinde bulunduğu kifayetsiz durum ne toprağın darlığından ne de topraklarımızın verimsiz ve kısırılığından ileri gelmektedir. Bunu birazda başka sebeplerde aramak ve her şeyden önce ziraat siyasetimizin gayesi olması icabeden zeki, çalışkan Türk Köylüsünün gerçek kabiliyetlerini inkişaf ettirecek ona teknik ve modern ziraat göreneklerini vermemiş, onu teknik vasıtalarla donatamamış ve Türk çiftçisinin büyük ekseriyetini hala kara sapandan pulluğa bile geçirememiş olmakta aramalıdır.'¹⁵⁹

Tasarıya ilişkin görüşmeler devam ederken tasarıya muhalif olan milletvekilleri 17. Madde hükümlerine ciddi manada eleştiride bulunmuşlardır. Nitekim 17. Maddeyi tartışmaya açan ilk Milletvekili de Cavit Oral'dır:¹⁶⁰

'Ne yazık ki bütün bu kıymetli emeklerden sonra komisyonun hükümet tarafından 17. Maddenin tadili hakkındaki teklifi esaslı bir tartışmaya tabi tutulmadan alelacele kabul edilmiş olması komisyonun üç aylık emeğinin kökünden baltalamış, tasarımı tezatlarla düşürmüş ve maddeleri birbirine nakşeder bir hale sokmuştur. Onun için bu kanun tasarısını Meclise getirilmesinden sevinç duyan bir arkadaşınız olduğum halde bu tasarının en sonunda bu şekilde gelmesinden acı duymakta olduğumu itiraf etmeliyim.'¹⁶¹

Cavit Oral'ın görüşüne göre 17. Madde hükümleri sonucunda orta işletmeler kaldırılmakta, toprak parçalanmakta ve büyük çiftliklerin işletme hakkı devlete verilmektedir. Ancak her ikisinin de sakıncalı olduğunu belirtmektedir.¹⁶²

'... Devlet bizzat çiftlik yapamaz. Devlet çiftlik yaptığı zaman zarardan kurtulamaz. Halbuki tasarı şahsa büyük ziraatı menederken kendisi büyük ziraat yapmayı üzerine almaktadır... bazı muntıkaların bizzat toprak dağıtacağı köylülerin aleyhine olarak bu işi yapmaktadır. Bu hatalı bir şeydir... Orta işletmeye ziraat bakımından lüzum vardır. Çünkü bilhassa küçük köy işletmeleri arasında bu işletmelerin yenilik, teknik ve küçük işletmelere ellerindeki traktör ve saire ile yardım bakımlarından çok fayda sağladıkları ziraat ilminin de tespit ettiği bir hakikattir... Orta işletmeye iktisadi bakımdan da ihtiyaç vardır. Çünkü

¹⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt.17, Tarih: 14.05.1945, s.64.

¹⁶⁰ İNCE, a.g.e., s.62.

¹⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt. 17, Tarih: 14.05.1945, s.63-64.

¹⁶² BAKIRCI, a.g.e., s.134.

daha teknik çalışan ve makine ziraatı ile hem bol hem de ucuza mal eden orta işletme bu vasıflarından ötürü memleket iktisadına çok faydalı olmaktadır.''¹⁶³

Meclis görüşmelerinde söz alan Eskişehir bağımsız Milletvekili Emin Sazak da 14 Mayıs 1945'te yaptığı meclis konuşmasında orta çiftliğin kaldırılmasının zararlı olduğunu söylemektedir:

''Arkadaşlar bazı büyük çiftlikler vardır. Büyük de değil, orta çiftlikleri. Halk hükümetinin numune tarlalarına bakmaz. Çünkü oradaki ihtişamı görür, onu kendisinin beceremeyeceğini bilir. Hayata daha uygun mütevazi bir örnek varsa onlara bakar. Bence orta çiftlikleri kaldırmak memleket için muzırdır.''¹⁶⁴

17. Maddeyi eleştiren İzmir Milletvekili Halil Mentеше ''kendisinin de köyde büyüdüğünü'' ve çiftlik yaptığını belirtmiş, köy koşullarını çok iyi bildiğini ve çiftçiliğin zor bir iş olduğunu vurgulayarak 17. Madde deki adaletsizliği ve bu maddeye ilişkin zararları anlatmıştır.¹⁶⁵ Halil Mentеше 54. Birleşimde yapmış olduğu meclis konuşmasında 17. Maddenin sakıncalarına ilişkin konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

''17. Maddeden bahsettiler, bu madde ile büsbütün umumileşmiştir. Bütün memleketin toprakları kamulaştırma tehdidi altına girecektir...Kredi duracak, istihsal çok kısılacaktır. Sonra da arazi alım satımı duracaktır. Çünkü kamulaştırma tehdidi altındaki araziye kim alır, satar.''¹⁶⁶

Kanuna ilişkin en şiddetli itirazlar, daha sonraki dönemde Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer alacak olan milletvekillerinden, Refik Koraltan ve Adnan Menderes tarafından yapılmıştır.¹⁶⁷ Refik Koraltan konuyu hukuki açıdan incelediğini ve konuşmasını bu doğrultuda yapacağını belirterek, tasarının hukuki açıdan anayasa uygun olmadığını ifade etmiştir. Tasarıya göre verilecek toprak miktarının ve yerinin belirli olmadığını düşünen vekil Koraltan konuya dair şunları söylemiştir:¹⁶⁸

''Arkadaşlar her şeyden evvel kimlere ve nerelerde toprak verileceğini kesin olarak bildirmek lazım. Eğer ihtiyacın hakiki miktarını bilemezsek ve hangi bölgelerden toprak dağıtılacağını söylemezsek toprağı alacaklar ve diğer

¹⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt. 17, Tarih: 14.05.1945, s.66.

¹⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 14.05.1945, s.80.

¹⁶⁵ İNCE, a.g.e., s.69.

¹⁶⁶ BAKIRCI, a.g.e., s.134.

¹⁶⁷ KARPAT, a.g.e., s.210.

¹⁶⁸ İNCE, a.g.e., s.66-67.

tarafından da toprak verecekler bu mühim durumdan müteessir olurlar ve giderek endişe şeklini alacak bu halde zirai istihlal de müteessir olur. Her gün toprağından bir parçanın alınabileceğı endişe altında kalan çiftçinin istihlal alanında verimli faydalı bir unsur olmasını beklemek güçtür. Verilecek miktarında bilinmesi gerekir.''¹⁶⁹

Refik Koraltan, anayasal ilkelere saygı gösterilmesini savunuyordu. Koraltan çağdaş toplumda dikkatlice ele alınması gereken en önemli konunun, her şeyden önce düşünme, yazma, konuşma, fikirleri ifade etme hakkı ve mülkiyet ile aile emniyeti olduğunu savunmuş ¹⁷⁰ve insanların yaşadığı yerde serbestçe düşünme, söyleme, toplanma, oturma, duygularını serbest şekilde işletme, mal edinme ve edindiğı malı elinde tutma ve ondan sürekli bir şekilde faydalanma teminatının olmaması durumunda olan topluluğun devamlı olmayacağını dile getirmiştir. Ayrıca Koraltan konuşmasına şunları eklemiştir:

''Arkadaşlar, bu tasarının ruhu kim ne derse desin, Ali'nin malını alıp Veli'ye vermektir. Bir vatandaş babasından ve ecdadından kalan bir mülkünü şahsi emekleriyle de arttırdıktan sonra büyük bir gayret ve fedakarlıkla ve yıllar boyunca işlemiş, ilerletmiş ve böylece çocuklarına ve yuvasına dolayısıyla içinde yaşadığı camiaya faydalı olmuş. Günün birinde bu adamın mülkünün bir kısmını elinden alıyorsunuz, yani hazıra konuyorsunuz. Böyle bir hareketin başka bir deyimle bu yolda yapılacak bir ameliyenin o vatandaşın hayatında, durumunda ve bütün ailesi efradı üzerinde yapacağı depremi düşünmek bile insanı derinden sarsmaz mı? Bu sarsıntıların hududunu genişletiniz... Meseleyi toplu olarak şöyle ifade etmek doğru olur; bir tarafta bir yığın ihtiyaç içinde bunalan insanlar, diğer yanda hayatını genişletmiş müreffeh ve varlık içinde insanlar. Meşhur sözdür, biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.''¹⁷¹

Müzakerelerin ikinci günü olan 16 Mayıs 1945 tarihinde Aydın Milletvekili Adnan Menderes kürsüde yerini almıştır. Menderes Mecliste Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa ilişkin yapmış olduğu konuşmaları ve eleştirileri sonucunda hatipliğini göstermiş ve hükümet politikalarına karşı muhalifliğini açık bir şekilde dile getirmiştir.¹⁷²

¹⁶⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 7.Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih:14.05.0945, s.70.

¹⁷⁰ KARPAT, a.g.e., s. 210.

¹⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 14.05.1945, s.70-71.

¹⁷² İNCE, a.g.e., s.74.

Adnan Menderes'in yapmış olduğu konuşmayı meclis büyük bir ilgiyle dinlerken dışarda olan bazı millet vekillerinin içeriye girerek yerlerini aldıkları görülmüştür. Kürsüye olan hakimiyeti dikkat çeken Menderes uzunca konuşmuş olup, sözlerinin sonunda tasarının geçici komisyona iadesini istemiştir. Ayrıca komisyon sözlüğü görevinden de istifa etmiştir. Komisyon sözcülüğü görevi ise Cafer Tüzel'e verilmiştir.¹⁷³ Tüm bunlara rağmen tasarıya muhalif olarak bilinen millet vekilleri yerini Menderes'e bırakmışlar, Adnan Menderes ise kanunun lehine görüşe hâkim olanlar karşısında muhalefetini tek başına sürdürmüştür.

Menderes Konuşmasına Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Meclis tarafından yapılan kanunların en önemlilerinden birisi olduğunu ifade ederek başlamış, Kendisinden önce konuşan ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na tepkili olan milletvekillerinin yapmış olduğu konuşmalarda bu kanun tasarısının uygulanması sonucunda güçsüz olan Türk ziraat ve ziraatçısının halinin daha kötüye gideceğinden en dişe duyduklarını söylediklerini ve kendisinin de aynı kaygılar içerisinde olduğunu dile getirmiştir.

Ayrıca Adnan Menderes geçici komisyonun yapmış olduğu çalışmalara Şükrü Saraçoğlu'nun müdahale ettiğini ve müdahaleler sonucunda da 17. Maddeyi tamamen usule aykırı bir şekilde tasarıya eklettiğini söyleyerek Başvekil Saraçoğlu'na yönelik eleştirel konuşmalar yapmıştır.¹⁷⁴ Konuşmasına Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun komisyona gelerek bazı tekliflerde bulunduğunu, bu teklifler üzerinde komisyonun hassasiyetle durduğunu ve teklifin hükümet tasarısında yer alan bazı prensiplerin değiştirilmesine yönelik olduğunu eklemiş olup, kendisinin bu tekliflere karşı çıktığını ekleyerek, tekliflere muhalif olan menderes komisyon sözcülüğünden ayrılmasını şöyle dile getirmiştir:

'...Sayın Başbakan gelerek bazı tekliflerde bulunmuştur. Bu teklifler, komisyonun üç aydır üzerinde hassasiyetle durduğunu ve hatta Hükümet tasarısında da yer almış bulunan bazı prensiplerin değiştirilmesini tazammum etmekteydi. Komisyonunda söz alarak iki defa müzakeresini yaptığımız madde ve hükümler üzerinde bir üçüncü müzakerenin açılmasının iç tüzük hükümlerine aykırı olduğunu ileri sürdüm...Geçici komisyonun beni sözcü seçmesinin bir teveccüh eseri olduğunu kabul ediyor ve bu teveccühünün minnettarı

¹⁷³ Metin TOKER, **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Yayınları, 1. Baskı, Temmuz-1970, s.81.

¹⁷⁴ İNCE, a.g.e., s.74-75

bulunuyorum. Ancak şu sebeple içinde bulunduğum namüsaid (uygun olmayan) durumun bu vazifeyi gereği gibi yapmaktan beni alıkoyacağını sanıyorum, bu itibarla bu vazifenin, daha liyakat ile yapacak bir arkadaş tarafından kabulünü rica etmiş bulunduğumu da huzurunuzda belirtmek istedim.''¹⁷⁵

Adnan Menderes 55. Birleşimdeki konuşmasında Türkiye'nin yüz ölçüsünün 70 milyon hektardan fazla olmasına rağmen nüfusun nüfusunun 20 milyonu bulmadığını, dağlık kısımlar fazla olsa bile 70 milyon hektarın mevcut nüfustan daha kalabalık bir nüfusu dahi rahatlıkla barındırabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Aydın millet vekili Menderes tüm bunlara rağmen toprak sıkıntısı olduğunu söyleyerek bu sıkıntının sebeplerini şu şekilde açıklamıştır:

'Bu sıkıntının başlıca sebebi ekilen toprakları ziraata elverişli arazi yüz ölçüsüne nispetle çok azalmasındır. Ekilen topraklar Türkiye yüz ölçüsünün yüzde 15'ine varmamaktadır. Denilebilir ki hiç masrafsız veya az masrafla Türkiye'de ekilen topraklar bir misli daha genişleyebilir. Toprak sıkıntısının sebepleri arasında nüfus dağılımının topraklarımızın işlenmesi bakımından elverişsizlikler göstermesi de varittir. Bazı bölgelerimizde nüfus kesafeti toprağın barındırma haddini aşacak hale gelmiş olmasına karşı bazı bölgelerimiz de çok geniş ve münbit topraklar insansız ve çiftçi siz boş yatmaktadır...''¹⁷⁶

Menderes Hükümetin Çiftçiyi Topraklandırma Kanuna dek izlediği iktisat politikalarını eleştirmiş, bazı milletvekillerinin üzerinde durduğu toprak mülkiyeti ile işletme rejimlerinin değiştirilmesine yönelik isteklerine katılmadığını belirterek asıl sorunun köylünün üzerindeki ağır vergi yükünün olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷⁷ Adnan Menderes'e göre yirmi yıl geçmesine rağmen halen kağrı ve kara saban sistemi devam etmekteydi. Kanuna göre, tarım işi sadece köylüyü kapsıyordu ve kanun şehirdekilerin toprakla la bağlantısı keserek şehir ile köy arasına aşılması güç olan setler çekiyordu.

Türk köylüsünün tarım kredilerine ve ürünlerini korumak adına bazı tedbirlere ihtiyacı olduğunu söyleyen menderes,¹⁷⁸ Topraklandırma Kanununun bazı içeriklerini

¹⁷⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 55. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 16.05.1945, s.111-112.

¹⁷⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 55. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 16.05.1945, s. 112.

¹⁷⁷ İNCE, a.g.e., s.76.

¹⁷⁸ KARPAT, a.g.e., s.211.

nasyonal sosyalist rejimin iskân Toprak Kanunu olan Erhhof Kanunundan esinlendiğini söylemiştir:

“Tasarıdaki gerekçedeki çiftçi ocakları kurmak ve çiftçiliği meslek haline getirmek mihveri etrafındaki düşünce ve hükümlere gelinde sarınızı fazla tüketmemek için bu konuyu uzun boylu incelemeye tabi tutmaksızın diyebilirim ki ocak müessesesi ileriye değil geriye bakan bir zihniyete dayanmaktadır. Çiftliği meslek haline koymak fikri de modern iktisadi hayatın getirdiği bir iş bölümü mefhumu (kavramı) ile izah olunamaz. Bunlar nasyonal sosyalist rejimin iskân Toprak Kanunu olan Erhhof Kanunundan hemen aynen iktibas (alıntı) olunmuş düşünce ve hükümlerdir.”¹⁷⁹

Adnan Menderes 17. Madde haricinde kanunu desteklediğini söylemiştir. Ayrıca Menderes 17. Madde dolayısı ile sunulmuş olan tahririn anayasa uygun olmadığını, demokrasinin var olabilmesi için öncelikle milli hakimiyetin millet meclisinde tam olarak tecelli etmesi gerektiğini ve bunun içinde müzakerelere en geniş şekilde yer ve imkân verilmesini söylerken, 17. Maddeye ilişkin tahririn de demokrasi anlayışına zarar verdiği düşüncesindedir. 17. Maddeye ilişkin tahririn hükümetin kendi arzusuna bağlı hazırlandığını düşünen Menderes şu konuşmayı yapmıştır: ¹⁸⁰

“...Bu tahrir kendiliğinden çıkmış değildir. Bu tahririn Hükümet tarafından tahrik olunmadığını kabul etmek gayet mantıklı olurdu. Fakat bu böyle değildir. Hükümetin arzusu ile vücut bulmuştur. O halde 15 senedir hazırlandığı anlatılan bu kanun etrafında Hükümetin kısa zaman içinde sık sık fikir değiştirdiğini görüyoruz demektir. Çünkü yukarıda işaret ettiğim gibi Hükümetin Meclise sevk ettiği tasarıdaki hükümler başka, şimdi bu tahriri ile ileri sürülmekte olan hükümler bambaşkadır.”¹⁸¹

Meclisteki görüşmeler esnasında 67. Birleşimdeki konuşmasına devam eden menderes Toprak Kanunu’na karşı olmadığını 17. Maddeye ilişkin olarak kamulaştırmanın 50 dönüme kadar indirilmesine muhalif olduğunu ve bu uygulamanın orta çiftliği ortadan kaldıracağını dile getirmiş ve bu durumu şöyle açıklamıştır:

¹⁷⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 55. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 16.05.1945, s. 116.

¹⁸⁰ İNCE, a.g.e., s.97.

¹⁸¹ TBMM Tutanak Dergisi, 67. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 01.06.1945, s. 37.

‘... Esas itibari ile Toprak Kanunu’na muarız bir arkadaşınız asla değilim. Fakat topraksız çiftçiyi topraklandırma davasında kamulaştırmayı 50 dönüme kadar indiren çok müfrit tedbirlerin aleyhtarım... Komisyonca hazırlanan metinde olduğu gibi, büyük arazi mülklerinin 2000 dönüme kadar tamamen parçalanmasına 2000 dönümden aşağı olanlardan ortakçılık veya kiracılıkla işletilenlerin ve hatta sahibi tarafından işletiliyor olsa dahi 500 dönüme kadar kamulaştırılması kabul edilince esasen Türkiye’de çok hakim olan küçük toprak mülkiyeti tamamen hakim duruma geçecek, büyük ve orta mülk tamamen denecek derecede ortadan kalkacaktır.’¹⁸²

Kanuna ilişkin görüşmeler tüm hızıyla sürerken Menderes konuşmasında Tek Parti düzenine ilişkin görüşlerini de net bir şekilde açığa vurmuş ve buna ilişkin konuşmasında:

‘‘Hele tek parti olarak kaldığımız müddetçe bu hal daha mahzurlu (sakıncalı) sayfalar gösterebilir. Gerçi teşrii hayatımızda üzerinde müzakere lüzumsuz görülecek açıklıktaki meselelerde çok nadir dahi olsa takrirler hazırlandığı vakidir.’¹⁸³

Mecliste muhalefet kendisini en çok 17. Madde görüşülürken göstermiş ve bu maddeye ilişkin ciddi tartışmalar yaşanmıştır.¹⁸⁴ 17. Madde’nin ilk haliyle daha devrimci bir niteliğe sahip olduğu görüşünü savunan Alaatin Tirittoğlu’na maddeye ilişkin tartışmaların uzaması sonucu İsmet İnönü kendi çabasıyla 17. Maddeyi meclisten geçirip geçiremeyeceğini sormuştur. Alaatin Tirittoğlu ise İsmet İnönü’ye ‘‘Geçiririm. Fakat bütün parti müfettişleri reformun aleyhinde. Partinin desteği lazım.’’ demiştir. Daha sonra Tirittoğlu durumu CHP Merkez Yönetim Kurulu’na taşıyarak, Kurulda İsmet İnönü’nün maddenin kanunlaşmasını istediğini ve bunun için CHP’nin yöneticilerin desteğine ihtiyaç duyulduğunu söylemiştir. Bu konuşma üzerine 17. Madde ye ilişkin önergeyi ‘‘Bismillah...’’ diyerek imzalayan ilk isim Memduh Şevket Esendal olmuştur. Cevat Dursunoğlu ile Ahmet Barutçu önergeyi imzalamayı reddeden isimlerden olurken, başta Memduh Şevket Esendal ve Saffet Arıkan olmak üzere partide ileri gelenler harekete geçerek Ahmet Barutçu’yu gece yatağından kaldırmak suretiyle Barutçu’ya önergeyi

¹⁸² TBMM Tutanak Dergisi, 67. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 01.06.1945, s. 40.

¹⁸³ TBMM Tutanak Dergisi, 67. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 01.06.1945, s. 37.

¹⁸⁴ İNCE, a.g.e., s.128.

imzalatmışlardır. Cevat Dursunoğlu da İstanbul'dan Ankara'ya getirilerek başkanın gözü önünde önergeye imza atmıştır. Ayrıca İsmet İnönü Fikret Yüzatlı'yı meclise çağırmış ve Fikret Yüzatlı İnönü'nün ağzından naklen "Toprak reformu istemeyen parti benim partim değildir." Sözüne vekillere iletmiştir. Nitekim bu gelişmeler doğrultusunda 17. Madde 321 milletvekilinin imzası doğrultusunda kanunlaşmıştır.¹⁸⁵TBMM'de 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu oylama sonucunda kabul edilmiştir.

3.1.2. Bütçe Kanunu Görüşmeleri: Parti İçi Muhalefetin Belirginleşmesi

1945 Yılında Bütçe Kanununa tasarısına ilişkin görüşmeler başlamıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısının görüşülmesi esnasında kendini gösteren muhalefet Bütçe Kanunu görüşülürken kendisini daha belirgin bir şekilde ortaya koymuştur.¹⁸⁶Yedi aylık bütçenin görüşülmesi genel kurulu anında birinci Meclisin ortamına eşdeğer hale getirmiştir. Bu görüşmeler mecliste rahat bir şekilde tenkitlerin yapılmasına sebep olmuş ve milletvekilleri dertlerini açıkça dile getirmişleridir. Tüm bunlar yaşanırken bu tarz konuşmaları önlemek isteyenler arkadaşları tarafından terslenerek özgürlüğün savunulması yapılmıştır.¹⁸⁷

Bütçe Kanunu tasarısının görüşülmesi esnasında belirginleşen muhalefet hareketini temsil eden Emin Sazak söz almıştır. Yapmış olduğu konuşmada Emin Sazak, Bütçe görüşmelerini bir anonim şirketin yıllık bilançosu gibi gördüğünü söylemiş ve kendisinin de kar-zarar hesaplarını incelemek amacıyla kürsüye çıktığını dile getirerek konuşmasına devam eden Sazak; mali işler konusunda iyimser olduğunu, paranın mal ve eşya olarak karşılığı bulunduğu müddetçe değerinin düşmeyeceğini, ancak savaşın hâkim olduğu yıllarda elimizde bulunan malların hükümetlerce iyi kullanılmadığını söylemiştir. Ayrıca Emin Sazak devlet dairelerinde para israfı olduğunu, savaş sonrası için gerekli hazırlıkların yapılmadığını, ekonomide iyi bir gidişin hakim olmadığını, devletin pahalılığa neden olduğunu, aşar vergisinin kaldırılmasından sonra köylüye Toprak Mahsulleri Vergisi yükümlülüğü getirildiğini, Orman Kanununun iyi bir şekilde uygulanmadığını, köylünün okul parası bulmak için hayvanlarını sattıklarını,

¹⁸⁵ Doğan AVCIOĞLU, **Türkiye'nin Düzeni**, 1. Baskı, Tekin Yayınevi, 1. Cilt, İstanbul-1996, s. 494-495.

¹⁸⁶ Osman AKANDERE, **Millî Şef Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul-1998, s.365-366.

¹⁸⁷ TOKER, a.g.e., s.84.

devletçiliğin kişilerin yetişemeyeceği sınırlara taşındığını dile getirerek eleştirel bir tutum sergilemiştir.

Emin Sazak'tan sonra söz alan Manisa Milletvekili Hikmet Bayur savaşa girilmemesinin halkı memnun ettiğini ve halkın hükümete müteşekkir olduğunu söyleyerek olumlu başladığı konuşmasına hükümetin ekonomik alanda ve diğer alanlarda yapmış olduğu politikalarla devam eden Bayur eleştirel bir konuşma yapmıştır.¹⁸⁸

“Bizim bu savaş kasırgasından masun bulunmamızdan dolayı Hükümete müteşekkir olanlar dahi demektedir ki, ekonomik işlerde tam bir beceriksizlik gösterilmiştir. Bize varlık içinde yokluk çektirilmiştir. Bu da pek büyük ölçüde kabiliyetsizliğin mahsulüdür. Çok kere söyleniyor fakat yine de tekrar etmek gerekir. Bütün laflara rağmen memlekette korunan hiçbir unsur hiçbir faydalı unsur yoktur, gidişten istifade eden, gelişen bir unsur varsa muhtekirdir, vurguncudur. Köyliüyü koruyoruz denildi bunun için de yapılmış ciddi bir şey yoktur. Hükümet harbin altıncı yılında hiçbir şey yapamamaktadır. Hükümet başarılı yerinde hiçbir tedbir almamıştır. Aldığı bütün tedbirler yanlış, eksiktir, şu dur bu dur her ne ise aksi netice vermektedir. Bunu tekrar hükümetin yüzüne vurmak vazifemizdir. Çünkü halk bizim yüzümüze vuruyor. Biz halktan aldığımız bu şeyi Hükümete aksettirmezsek vazifemizi yapmamış oluruz.”¹⁸⁹

Bütçe Kanununu için 58. Birleşimde görüş bildiren Aydın Milletvekili Adnan Menderes konuşmasına mali durumumuz hakkında Bütçe komisyonunca hazırlanan raporun kendisi açısından iyi bir intiba uyandırmadığını söyleyerek başlamıştır. Bütçe konusunda ılımlı bir eleştiri yapan Menderes yapmış olduğu uzun konuşmasında karşılaşılan aksaklıkla ilgili ‘... dünyada yeni açılmakta olan safhanın gereklerine ve gerçeklerine uyararak yepyeni bir zihniyetle hareket edildiği takdirde, hiçte elverişli olmayan bu durum’’ düzelecektir demiştir.¹⁹⁰

Kanuna ilişkin görüşmeler esnasında Hükümet aleyhin de yapılan eleştirilere Baş vekil Şükrü Saraçoğlu gerekli cevabı vermiş, ancak kanun tasarısının kabulü için yapılan oylamaya 77 milletvekili katılmamıştır. Oylamaya katılan milletvekillerinin 368 kabul oyuna karşı, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Emin Sazak ve Fuat

¹⁸⁸ AKANDERE, a.g.e., s.366-367.

¹⁸⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 58. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 21.05.1945, s. 218.

¹⁹⁰ AKANDERE, a.g.e., s.368.

Köprülü'nün atmış olduğu 5 ret oyu çıkmıştır. Nitekim gelişen olaylar sonucunda Şükrü Saraçoğlu bütçe görüşmeleri sırasında yapılan eleştirilere ve ret oyu veren millet vekillerine hitaben sert bir konuşma yapmış ve konuşmanın ardından hükümet için güven oylaması yapılmasını istemiştir.¹⁹¹ Meclis başkanı olan Şemsettin Günaltay, Şükrü Saraçoğlu'nun bu isteğini açık oylamaya sunarken, oylama sonucunda 359 millet vekili kabul oyu verirken, 7 millet vekili ise ret oyu vermiştir. Ret oyu kullanan millet vekilleri; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Hikmet Bayur, Emin Sazak ve Recep Peker'dir. Bu yedi vekilden 5'i Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nun onaylanması esnasında da ret oyu kullanmışlardı. Ret oyu kullanan Hikmet Bayur ise TBMM'de görüşmeler sırasında yapmış olduğu sert eleştiriler sonucunda tanınmıştı. Oylama sırasında asıl şaşırtıcı olan durum Kütahya Milletvekili Recep Peker'in ret oyu kullanmış olmasıydı. Çünkü Recep Peker CHP'de yıllarca genel sekreterlik görevini yerine getirmiş ve hatta CHP'nin ideolojisini tespit eden kişi olmuştur.¹⁹² Kütahya Millet vekili Recep Peker'in muhalif ekibe katıldığı yönünde değerlendirmelere karşı Recep Peker durumun böyle olmadığı, Celal Bayar'la ve arkadaşlarıyla beraber hareket etmediği yönünde açıklamalarda bulunmuştur.¹⁹³

Nitekim gelişmelere bağlı olarak bütçe oylamasının ardından iki gün geçtikten sonra eleştirilere hedef olmuş olan Ticaret Bakanı Celal Sait Siren görevden alınarak yerine Raif Karadeniz getirilmiştir. Parti içinde de değişikliğe gidilmiş, parti genel sekreterliği görevine Memduh Şevket Esenal'ın yerine Vekaleten Naif Atuf Kansu görevi devralmıştır. Ayrıca bu gelişmelere ek olarak İsmet İnönü'nün isteği doğrultusunda bir karar alınarak, tebliği Genel Başkan yardımcısı olan Şükrü Saraç oğlu yapmıştır:

‘‘Açık bulunan Kocaeli, Zonguldak, Sivas, Burdur, İstanbul ve Çorum milletvekillikleri için 17 Haziran Pazar günü seçim yapılmasına ve bu seçimde partimiz merkezi tarafından aday gösterilmemesine Genel Başkanlık Divanında karar verilmiş bulunmaktadır. Keyfiyeti ilan ederim.’’¹⁹⁴

¹⁹¹ İNCE, a.g.e., s.132.

¹⁹² AKANDERE, a.g.e., s.370.

¹⁹³ İNCE, a.g.e., s.132.

¹⁹⁴ TOKER, a.g.e., s.87.

Her ne kadar bu tebliğ yapılmış olsa da seçimlerde ikinci adaylarında CHP'li olması seçimleri CHP'nin kazanmasına olanak tanımıştır.

3.1.3. Dörtlü Takrir ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Muhalefet, İsmet İnönü'nün 19 Mayıs Bayramında yapmış olduğu konuşma ile Meclis içerisinde ve parti içinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak güç almış, meclisteki bütçe görüşmeleri esnasında varlığını belirgin hale getirmiş, Çiftçiye Topraklandırma Kanunu Tasarısı görüşmeleri sırasında ise parti yöneticileri ile belirgin ayrılıklara düşmüştür. Yaşanan belirgin ayrılıklar sonucunda muhalif vekiller parti ileri gelenleri tarafından 'muhalefet grubu' olarak nitelendirilmiştir.¹⁹⁵ Haziran 1945 günü eski Başbakanlardan olan Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan'ın oluşturduğu muhalif gruptan olan bu dört CHP millet vekili, CHP Meclis Grup Başkanlığına bir takrir sunmuşlardır. Bu önerge dört kişinin isminin geçmesinden dolayı 'Dörtlü Takrir' adını almıştır.¹⁹⁶ Takriri göre; Türk Anayasası'nın demokratik niteliğinin, Mustafa Kemal Atatürk'ün teşebbüslerinin ve gericiliği önlemek düşüncesiyle anayasanın sınırlandırıldığı, savaş süresince bu sınırlandırmanın sürdüğü belirtilmiştir. Takriri verenler, savaşı bittiğine göre, Meclisin fiili anlamda hükümeti kontrol etmesi gerektiği, kişiye anayasada var olan hak ve özgürlüklerin tanınması ve çok partili siyasi faaliyetlerin gelişmesi için izin verilmesi gerektiği yönünde isteklerde bulunmuştur. Ayrıca takrir sahipleri halkın desteğini arkasına almak amacıyla istek ve tekliflerinin açık bir şekilde tartışılmasını istiyorlardı.¹⁹⁷ Takrir sahibi millet vekilleri takririn açık oturumda görüşülmesini istemesine rağmen takrir 12 Haziran 1945 günü CHP'nin gizli oturumunda görüşülmüştür.

Takriri ilişkin yapılan görüşmeler CHP Meclis Grubunun gizli oturumunda gergin bir ortamda 7 saat sürmüş, takriri yönelik konuşmak için söz alan milletvekilleri takriri ve takriri verenleri oldukça sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Gizli oturumdaki hâkim olan gergin hava içerisinde takrir, takriri veren vekillerin oyu hariç olmak üzere bütün CHP'liler tarafından reddedilmiştir. Eleştirilere sebep olan takririn ret kararı CHP Grubu

¹⁹⁵ İNCE, a.g.e., s.133-134.

¹⁹⁶ Enis ŞAHİN, Bilal TUNÇ, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", **Sosyal Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, s.39, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/197552>, [Erişim Tarihi: 10.05.2018]

¹⁹⁷ KARPAT, a.g.e., s.234.

Başkan Vekilliği'nin Anadolu Ajansı yolu ile yayınlanmış olan tebliği ile duyurulmuştur.¹⁹⁸

‘‘Kanunda Değişiklik yapılmasını isteyenlerin usulü dairesinde tadil teklifine başvurmaları mümkün olduğu gibi parti tüzüğünde değişiklik yapılması kurultaya ait işlerden bulunduğu cihetle bunların grupça görüşülmesine lüzum yoktur.’’¹⁹⁹

Takririn reddedilmesi üzerine Fuat Köprülü ve Aydın Milletvekili Adnan Menderes Muhafif hareketlerini basın aracılığı ile hükümeti eleştiren yazılar yayınlayarak devam ettirmiştir. Ayrıca Ağustos 1945'te Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın onaylanmasına ilişkin yapılan görüşmeler sırasında, Aydın Milletvekili Menderes eleştirel şekildeki konuşmalarına devam ederek tek parti sistemini eleştirmiş, Türkiye'nin uluslararası düzeyde girmiş olduğu bu sözleşmeye uygun bir şekilde siyasi sistemini demokratik usullere dayalı olarak baştan şekillendirmesi ve özgürlüklerin kısıtlanmasının artık bitmesi gerektiğini tekrar dile getirmiştir.²⁰⁰ Muhalefetin açık bir şekilde yapılması sonucunda Parti Divanı Toplanarak Menderes ve Köprülü'nün partiden ihracına oy birliği ile karar vermiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak Refik Koraltan basın aracılığı ile arkadaşlarının partiden çıkarılmasının tüzüğe aykırı olduğu yönünde beyanat vermiş ve bu beyanat sonucunda kendisi de partiden ihraç edilmiştir. Nitekim bu olaylar yaşanırken Celal Bayar da partiden istifa etmiştir.

Tam bu sırada İsmet İnönü 1 Kasım 1945 çok partili hayata ilişkin oldukça aydınlatıcı bir açıklama yapmıştır:²⁰¹

‘‘Demokratik karakter bütün cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük prensip olarak hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir... Bizim tek eksiğimiz Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki kere memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olunamaması bir talihsizliktir.

¹⁹⁸ AKANDERE, a.g.e., s.375.

¹⁹⁹ TOKER, a.g.e., s.95.

²⁰⁰ ŞAHİN ve TUNÇ, a.g.m., s.34.

²⁰¹ Taner TİMUR, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1991, s.15.

Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemedi sayesinde başka siyasi partilerinde kurulması mümkün olacaktır.'²⁰²

İsmet İnönü'nün yapmış olduğu konuşmadan bir ay sonra Celal Bayar basına yeni bir parti kuracaklarını açıklamış ve yoğun bir çalışma sonucunda parti tüzük ve programları hazırlanarak dördü takririn sahipleri tarafından 7 Ocak 1946 günü Demokrat parti kurulmuştur.²⁰³

Demokrat Parti'nin kurulması CHP tarafından olumlu karşılanmış ve CHP yeni kurulan bu partinin kendi partilerinden farklı bir programları olacağı kanaatine varmıştır. DP'nin Doğu bölgeleri, sınır vilayetleri ve köylerde yeterli ölçüde teşkilatlanamaması ve faaliyetlerinin sınırlı kalmasından dolayı başlangıçta CHP'nin bu partiye dostça yaklaşmasına olanak sağlamıştır. Demokrat Parti büyüdükçe bu durum tersine dönmüş, CHP'nin dostane tavırları kalmamış ve DP kendisine muhalif olan grupları saflarına çekmiştir. Demokrat Partinin parti olarak kabul görmüş bir programının olmaması, görüşlerini net bir biçimde ifade edememesine rağmen vatandaşlar bir araya gelerek kasaba ve köylerde Demokrat Partiye ait şubeler açmıştır.

Demokrat Parti'nin ülke içindeki nüfuzunun artmasına bağlı olarak İsmet İnönü parti lideri olarak yetkisini kullanmış ve 10 Mayıs 1946 günü olağan üstü kongreyi toplantıya çağırmıştır. Kongrede genel seçimlerin 1947 yerine 1946 yılında yapılması kararı alınmıştır. Nitekim bu karara bağlı olarak 21 Temmuz 1946 günü ilk defa tek dereceli seçimler gerçekleşmiştir. Seçimlerin sonucunda ise CHP 465 sandalyeden 396, DP ise 63 Milletvekili çıkarmıştır. CHP'nin Demokrat Parti karşısında ezici bir çoğunluğa ulaşmış, ancak oyların açık verilip sayımın gizli yapılması tartışmalı bir seçim olmuştur.

204

3.1.4. 7 Eylül 1946 Devalüasyonu

1946 Devalüasyonu 7 Eylül 1946 günü açıklanarak 9 Eylül 1946 Pazartesi günü yürürlüğe girmiştir. Bu devalüasyon Türkiye'de yeni bir dönemi başlangıç niteliğindedir. 7 Eylül 1946 devalüasyonu sonucunda Türkiye ekonomik ve siyasi yönden yeni bir dünya

²⁰² TBMM Tutanak Dergisi, 1. Birleşim, 7. Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt: 20, Tarih: 01.11.1945, s.7.

²⁰³ TİMUR, a.g.e., s.16.

²⁰⁴ ÖĞRETEN, a.g.e., s.24-25.

nizamı içerisinde yerini almıştır.²⁰⁵Nitekim yeni düzene ilişkin konuşmayı 14 Ağustos 1946 günü üçüncü birleşimde hükümet programında yapan Başbakan Recep Peker, hükümetin ilk hedefinin harbin bozduğu ticaret düzenini iyileştirmek olduğunu dile getirmiş ve dış ticarete ilişkin serbest dövizle ticaretin ilk sinyallerini veren konuşmasına devam etmiştir: *“Dış ticaret Politikamızın hedefi çok taraflı ve geniş sahalı mal mübadelelerini mümkün kılan serbest dövizle ticaret sistemine katılmaktır. Bu yoldaki çalışmamızı verimli kılacak tedbirleri alacağız.”* Aynı birleşimde hükümet programına ilişkin konuşmasına devam eden Recep Peker yeni siyasi ve ekonomik düzene ilişkin konuşmalarına şu sözlerle devam etmiştir:

“İktisadi faaliyetlerimizi de hususi teşebbüs ve sermayeden faydalanmak, hususi teşebbüslerle devlet işletmeleri arasında farklı bir muameleye meydan vermemek, onların emniyetle çalışmalarına ve gelişmelerine yardım etmek. Devlet teşebbüsleriyle hususi sermaye arasında iş birliği sağlamak, Devlet işletmelerinin hususi teşebbüslerle başarılabilir sahalara yayılmalarını önlemek ve buna aykırı durumları gidermek kararındayız.”²⁰⁶

Yaşanan gelişmelere bağlı olarak 7 Eylül 1946 günü CHP meclis grubu Seyhan milletvekili olan Hilmi Uran başkanlığında toplanmıştır. Bu grup tarihi kararları alarak bir tebliğ vasıtasıyla bu kararları kamuoyuna duyurmuştur. Grup toplantısında konuşma yapan dönemin Başbakanı Recep Peker ile Maliye Bakanı Halid Nazmi Keşmir; harp yıllarında bozulan iktisadi dengeyi yeniden kurmak adına ülke ve dünya koşullarına uygun olacak şekilde bir fiyat seviyesinin belirlenmesi gerektiği ve buna bağlı olarak fiyat yüksekliği nedeniyle satılamayan ürünlerin ise ihraç edilebileceği, bu ihracata bağlı olarak ithalatın genişlemesine imkân olacağı yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır. Buna bağlı olarak sakıncaları olan döviz primleri sistemi kaldırılacak yerine koşullara uygun olan parite belirlenecek ve halkın yaşam seviyesini kolaylaştıracak ölçüde ithalatın yapılmasına gayret edilecekti. Parasal olarak yapılan ayarlamaların uluslararası boyutuna ilişkin:

“... kati olarak belirilmiş olan serbest döviz esasına müstenit çok taraflı milletlerarası ticaret sistemine istikrarlı ve sağlam bir para ile katılmak ve bu suretle milletlerarası ticaretimizin inkişafını sağlayacak olan Bretton Woods

²⁰⁵ Nazif EKZEN, *Türkiye Kısa İktisat Tarihi*, ODTÜ Yayıncılık, 1.Baskı, 2009-Ankara, s.2.

²⁰⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, 3. Birleşim, 8. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt: 1, Tarih: 14.08.1946, s.31.

anlaşmasına, bu anlaşmanın ruhunu teşkil eden prensiplerine uygun hazırlıklarla ve Birleşmiş Milletler arasındaki yüksek itibara layık görülecek bir para sistemi ile girmek.” şeklinde açıklama yapmıştır.²⁰⁷

7 Eylül 1946 yılında alınan kararlar doğrultusunda Türk Lirasının değeri %40’a yakın bir oranda düşürülmüştür.²⁰⁸ Yine bu kararlara bağlı olarak 1 ABD dolarının Türk Lirası fiyatı 1,30 TL iken 2,80 TL’ye çıkarılarak, Türk Lirası yüzde 115,4 oranında devalüe edilmiş ve değer kaybetmiştir. Devalüasyon savaş sonrası dönemin serbest piyasa koşulları ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlama amacı güdüyordu. Ayrıca fiyat ve miktar sınırlaması kalkacak olan dışalımın artışını sınırlı tutarak, dışarıya satılan ürünlerin dolar cinsinden fiyatını düşürerek dışsatımı arttırmak amaçlanmıştır. Devalüasyonun yapılmasındaki diğer bir etken ise IMF’ye (Uluslararası Para Fonu) üye olunması sonucunda devalüasyon yapma yetkisinin kısıtlanacak olmasıdır. O yıllarda Bretton Woods düzeni diye adlandırılan uluslararası para düzeni ülkelerin bireysel olarak devalüasyon yapmalarına yetki tanımamış, %10’un üzerinde olan devalüasyonları IMF’nin izni dahilinde yapılması gerektiğinin öngörmüştür.²⁰⁹

Maliye Bakanı Halit Nazmi paranın değerinde yapılan değişikliğin öncelikle ihracatçıya fayda getireceğini savunmuştur. Bakan Nazmi prim sistemine son verilmesi ile beraber yüzde 40 ve yüzde 48 oranlarında prim desteğine sahip olan ihracatçının yeni uygulamaya bağlı olarak yüzde 55 oranında destek alacağını dile getirmiş ve bu desteğin o yıl için ihracat yapılmaması gibi tehlikeli bir durumu engelleyeceği ve ithalat olanaklarının de gelişmesiyle birlikte piyasaları rahatlatacağını dile getirmiştir. Ayrıca Halit Nazmi devalüasyona ilişkin politikaların uluslararası yönünü de şu şekilde ifade etmiştir:

“Yapılan para ayarlamasının dünya ticaretinde çoktan beri özlediğimiz normal usullerde katılmak yolunda hayırlı ve tesirli bir tedbir olduğunu da ifade etmek isterim. Önümüzde dünya ticareti görüşünü ifade eden Bretton Woods ve dünya ticareti teşkilatı anlaşmaları vardır. Biz Birleşik Milletlerin politika

²⁰⁷ Serkan TUNA, “Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946”, **Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** (13), 2007, s.96-97, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/372620>, [Erişim Tarihi: 10.05.2018]

²⁰⁸ Serdar ALTINOK, Murat ÇETİNKAYA, “Devalüasyon ve Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları ve Sonuçları”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, s.56, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/785/737>, [Erişim Tarihi: 10.05.2018]

²⁰⁹ Yakup KEPENEK, Nurhan YENTÜRK, **Türkiye Ekonomisi**, 12. Basım, Remzi Kitabevi, Kasım-2001, s.118-119.

sahasında olduğu gibi, ticaret sahasında da prensiplerine uyarak çalışmayı gönülden isteyen bir üyesiyiz. Aldığımız tedbirler iktisadi bünyemizi bu görüş dairesinde hazırlamanın da ifadesidir.’’

Yaşanan gelişmeler ışığında alınan kararlara basından olumlu ve olumsuz tepkiler gelmiştir. Tan gazetesi, yurdun her yerinden tebrik mesajlarının geldiği, alınan bu tarihi kararın İstanbul piyasasında bayram havası oluşturduğu ve piyasada hâkim olan düşüncenin iç piyasada fiyat yükselişinin olacağı ancak ihraç edilemeyen üzüm, incir, fındık ve tiftik gibi ürünlerin kolay bir şekilde alıcı bulacağı yönünde yazılar yazmıştır. Yapılan düzenlemelere ilişkin olarak cumhuriyet gazetesi, piyasalarda hâkim olan kararsızlıklar, hayat pahalılığı ve haksız kazançlara ilişkin konulara değinmiş, genel olarak beklentilerin olumlu yönde olduğu ve ticari yönden hareketlenmelerin olacağı şeklinde yazılar kaleme almıştır.

Çeşitli basın ve yayın organlarının olumlu tepkisine karşılık yapılan düzenlemelere ilişkin Vatan gazetesi 10 Eylül 1946 tarihli sayısında yaşanan tereddütlere ilişkin yazılar yazmıştır:

‘‘Hükümetin son aldığı kararlar, piyasada ve ticaret aleminde geniş mikyasta tereddüt de doğurmuştur... Piyasa adamları hükümetin il ihracat ayında verdiği bu kararların ehemmiyetini (önemini) bilhassa tebarüz ettirmektedirler. Kararların, yakın zamanda müspet veya menfi neticelerinin elde edileceği kanaati vardır. Fakat ithal malları fiyatlarının yükseleceği endişesi piyasada hakimdir.’’²¹⁰

Yurt içindeki basından başka alınan kararlara yönelik olarak yabancı basınında yorumları olmuştur. The Economist, kur ayarlamasını, yabancı şirketlere kolaylık sağlanmasının ve karların ülke dışına çıkartılmasının olumlu olduğunu savunurken, alınan kararlara ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur:

‘‘Türkiye, Londra Bankerlerini bile şaşkına çeviren ani ve ağır bir Devalüasyon yapmıştır. Türkiye'nin bu adımı IMF'nin kur değerlerini gerçekçi biçimde saptamaları için üyelerine yaptığı çağrıyla bağlantılı olarak attığı sanılıyor.

²¹⁰ TUNA, a.g.m., s.97-99.

*Türkiye Maliye Bakanı ülkesinin henüz IMF'ye üye olmamasına karşın, Bretton Woods Anlaşması'na uymayı ilke edindiğini açıklamıştır.*²¹¹

Ayrıca The Economist 5 Ekim 1946 Tarihinde ki yazısında devalüasyon kararının ABD kredisine ilişkin bağlantısını şu şekilde açıklamıştır:

*''Ankara hükümeti devalüasyonla birlikte ABD'den büyük bir dolar kredisi alabileceğini sanıyor. Washington'daki görüşmelerde söz konusu edilen 300'ile 500 Milyon dolarlık krediyle devalüasyon şokunu gidermeyi planlıyordu. Ancak umutları gerçekleşmedi. Türkiye'nin ivedi isteklerine 'hayır' diyen ABD yetkilileri, Türkiye'nin kısa süre sonra Bretton Woods anlaşmasına üye olacağını hatırlatarak, o zaman IMF VE IBRD (Uluslararası Kalkınma Bankası)'den kredi sağlayabileceğini belirttiler. Bu cevap, Batılı dostlarından, platonik dostluk söylevlerinin yanı sıra somut ve maddi bir destek bekleyen Türk hükümeti için pek zayıf bir teselli oldu.*²¹²

Nitekim alınan karar ve tedbirler bazı iş adamlarının ihtiyaçlarına cevap vermiş, bu iş adamlarından kararın alınacağını önceden öğrenenler durumdan faydalanmak için kendine özgü tedbirler almışlardır. Paranın değerindeki düşüş doğal olarak ithal malların fiyatlarını yükseltmiş, bu tür mal alanlar aldıkları malları ellerinde tutarak daha sonrasında büyük karlar ekleyip satmışlardır. Buna bağlı olarak piyasadaki ithal mal azlığı fiyatların bir haftada %50 oranında atmasına sebep olmuştur.

Ayrıca alınan karara bağlı gelişmeler doğrultusunda hükümetin denetiminden kurtulan temel tüketim mallarının satışı bir anda yükselmiştir. Hayat pahalılığında artışlar meydana gelmiş ve 1946'nın temmuz ayındaki 2,805 olan geçim indeksi 1946 yılı sonunda 2.923' yükselmiştir.²¹³ İhraç mallarında hızlı bir tüketiş olmuş, sanayi mallarının ithalatı yerine tüketim mallarının ithalatı artmış ve elde bulunan döviz kaynakları israf edilmiştir. İthalatta yapılan liberalizasyona bağlı olarak sanayinin gelişimi olumsuz yönde etkilenmiştir.²¹⁴

Hükümetin aldığı tedbirler doğrultusunda ticarete serbestlik yaşanırken üretim ve yatırıma hiçbir şekilde dokunulmamıştır. Maaşların ve işçi ücretlerinin aynı kalmasına

²¹¹ ÖĞRETEN, a.g.e., s.28-29

²¹² TUNA, a.g.m., s.101.

²¹³ KARPAT, a.g.e., s.261.

²¹⁴ ŞENEL, a.g.e., s.124.

bağlı olarak hayat pahalılığı artmış, dar gelirlilerin yaşam düzeylerinde daha fazla düşüş yaşanmıştır. Bu durum hükümete olan hoşnutsuzluğu körüklemiş, hükümetin itibarındaki düşüş halkın muhalefete yakınlaşmasını sağlamıştır. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak 1 Kasım 1946 tarihinde Meclisin toplanmasıyla birlikte Demokratlar 7 Eylül'e ilişkin kararları eleştiren bir önerge vermiştir.²¹⁵ Önergede Eskişehir Millet vekili Ahmet Oğuzun' un sorular şeklinde vermiş olduğu önerge Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir'in uzun konuşmasını içeren cevaplarla karşılık bulmuştur.²¹⁶

3.1.5. IMF'ye Üyelik Sürecinde Türkiye

Türkiye 7 Eylül 1946 kararlarının ardından Bretton Woods ikizlerine üye olmak için girişimlerde bulunmuştur.²¹⁷ ‘‘Milletlerarası Para Fonu ile Kalkınma ve İmar Bankası'na katılmamız için Hükümete yetki verilmesine dair kanun tasarısı’’ 14.02.1947'de TBMM'ye sunulmuştur.²¹⁸

Kanun tasarısı TBMM de Dışişleri, Ticaret ve Bütçe Komisyonları ile birlikte uzun tartışmaların yaşanmasına sahne olmuştur. Komisyonlar Bretton Woods ikizlerine üye olmanın ekonomik faydalarını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının ana prensiplerine uygunluğu açısından da Bretton Woods üyeliği komisyonlarca uygun görülmüştür.²¹⁹

14 Şubat 1947' de yapılan kanun görüşmelerine dair ilk konuşmayı Sinop Milletvekili olan Yusuf Kemal Tengirşenk yapmıştır. Konuşmasına Milletlerarası Kalkınma ve İmar Bankasına ilişkin açıklamalar ve benzetmelerle başlayan Tengirşenk, bu kuruluşları Amerika'nın İthalat ve İhracat bankasına benzetmiştir. Ayrıca Y. Kemal Tengirşenk Amerika ve İngiltere'nin ekonomik ve mali alanlarda çalışmalarının olduğunu, Bretton Woods anlaşmalarının İngiltere ile Amerika'nın etkisi altında yapıldığını dile getirmiş, konuşmasında anlaşmalara ilişkin alınacak kararın önemli olacağına dair şunları söylemiştir:

‘‘... Bana sorarsanız, deseniz 44 Devleti en zeki adamlarını göndermiş te bunu kabul etmişler sen burada ne uğraşıp duruyorsun? Cevabım şudur: Bu

²¹⁵ KARPAT, a.g.e., s.261-262.

²¹⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, 3. Birleşim, 8. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 2, Tarih: 13.11.1946, s.19.

²¹⁷ ÖĞRETEN, a.g.e., s. 31.

²¹⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, 44. Birleşim, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt: 4, Tarih: 14.02.1947, s.157.

²¹⁹ ÖĞRETEN, a.g.e., s.31.

anlaşmalarla bağlanmada Türk Milletinin istiklali, Türk Milletinin hürriyeti mevzubahistir. Bu 44 Devlet, 88 Devlet olup da birleşmiş olsalar, ben bir millet vekili olarak, mesul bir adam olarak bunları inceden inceye tetkik etmeye mecburum. Ondan dolayı başınızı ağrıtıyorum.”

Konuşmasına devam eden Y. Kemal Tengirşenk Fonla anlaşmaya varıldığını, milli paranın altınla olan değerinin fonun tesiri altında kalmadan yüzde 10 oranında düşürülüp yükseltile bilineceğini, bu oran yüzde 20’den fazla olursa Fonun itiraz ve kabul etme gibi bir hakkının olduğunu bu şartların ise istiklalimizi tehdit etmediğini söylemiştir. Uzun konuşmasına devam eden Tengirşenk olumlu yöndeki konuşmasına şu sözlerini eklemiştir:

“... Biz bunun ile çok büyük bir işe giriyoruz yapılacak iş belki biraz güç olabilir, nefse hâkim olmak zihniyeti ile hareket tasarruf etmek biraz güç olabilir, fakat alışırız. Kadınlarımızın sabahleyin ellerinde filelerle çarşıda, pazarda öte beri aldıkları vakit nasıl tutumlu hareket ettiklerini görüyorsak onların bize bu hareketleri gerek Devlet gerek amme işlerinde ve hususi işlerimizde, fert işlerimizde yani bu azimle bu tasarruf zihniyetiyle girelim bu milletin arasına, korkmayalım. Onun için iki anlaşmanın ikisine de imza için Hükümete mezuniyet verilmesine ben taraftarım.”

Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk’ten sonra sözü Tokat Milletvekili Nazım Poroy almıştır. Nazım Poroy konuşmasına başladığında Bretton Woods anlaşmaları ile ilgili gerekli açıklamayı yapacak bilgilendirici kaynakların olmadığını hatta bu konuda yapılan bir kitabın satılmamasından dolayı yazarının kitabı kitap evinden geri aldığını bu konunun kendisini çok üzdüğünü dile getirmiştir. Poroy, konuşmasına IMF (Uluslararası Para Fonu) ve IBDR (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) hakkında bilgi vererek devam etmiş, Cihan harplerinin olumsuz etkilerini ve Amerika ile İngiltere’nin bu duruma dayalı olarak yapmış oldukları ekonomik faaliyetleri eklemiştir. Ayrıca Poroy oy Bretton Woods Anlaşmasında itiraz edilebilecek en büyük maddenin oy konusu olduğunu söylemiş ve bu konuda konuşmasını şu şekilde yapmıştır:

“... Bu kurullarda bilhassa Fon teşekkülünde her azanın, bu aza ne kadar küçük olursa olsun 250 oyu vardır. Mesela Lüksemburg büyük dukalığının dahi 250 oyu mevcuttur. Bu 250 oya inzimamen yani buna ilave olarak her devletin vereceği iştirak hissesinden 100 bin dolar ve cüzü için bir oyu olacaktır.

Bu hesapla Amerika'nın 27 750 oyu, İngiltere'nin 13 250 oyu, Çin'in 5 750 oyu, Fransa'nın 4 750 oyu bulunacaktır. İşte küçük devletler murahhasları demek isterler ki bu kadar büyük reylere karşısında bizim küçük reylerimizin ne önemi olur. Yine bilhassa biz Amerika ile İngiltere'nin tahakkümü iktisadisi (ekonomik baskısı) altında kalacağız...''

Uzun konuşmasına devam eden Tokat Vekili Nazım Poroy Bretton Woods Anlaşmalarına ilişkin olumlu konuşmasıyla konuşmasını sonlandırmıştır:

*''Arkadaşlar biz öteden beri her zaman bir devletlerarası antlaşmaya girdiğimiz zaman taahhütlerimizi tamamen ifa etmiş, ona riayet etmiş bir milletiz. Ve bundan ayrılmayacağız... Muhterem Yusuf Kemal Hocamızın izah ettiği şerait (şartlar) altında ve kendi ayağımızı kendi yorganımıza göre uzatmak şartıyla bunlardan her suretle istifade etmek mevkiindeyiz. Ticaretimizin bunlardan pek müstefit olacağını daima faydalanacağını zannediyorum. Memleketimizde esasen ikinci feci harbin durdurmuş olduğu büyük hamleleri, imar ve inşaat ihtiyacını bu suretle daha kolay temin edip aldığımız parayı yerine sarf etmek suretiyle buna muvaffak olacağız, buna kanaatim vardır. Binanaleyh (dolayısıyla) bu mukaveleleri ve merbutatını (bağlı eklerini) imza etmek, esasında Birleşmiş Milletler camiası içinde daima bulunmayı kendisine mühim ve kutsi bir vazife bilen Türkiye için elzendir, başka türlü yapmak katiyen doğru değildir. Bu kanunu tasdik etmek kanunidir. Hükümete bunu yapmak yetkisinin verilmesini bilhassa rica ederim.''*²²⁰

Yaşanan bu gelişmelerin ardından 11 Mart 1947 Tarihinde Türkiye 5016 sayılı yasanın TBMM'de kabul edilmesi sonucu 43 milyon dolar kotayla IMF'ye üye olmuştur. 5016 sayılı yasanın ve IMF'nin kriterlerinin doğrultusunda 43 milyon dolarlık kotanın, 10 milyon 750 bin doları altın olarak teslim edilirken, geriye kalan 32 milyon 250 bin dolara tekabül eden 90 milyon 300 bin lira ise T.C. Merkez Bankası'na Fon adına açılmış olan hesaba yatırılmıştır.²²¹

Uluslararası Para Fonu (IMF) ana sözleşmesi 4. Madde uyarınca Türkiye kambiyo kısıtlamaları uygulayan ülke statüsünde IMF'ye üye olmuş, ancak Fon'un ana

²²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 44. Birleşim, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt: 4, Tarih: 14.02.1947, s.158-168.

²²¹ Emine ARSLAN, IMF-Türkiye İlişkileri, Eğitim Akademi Yayınları, Kasım-2011, s.43.

sözleşmesinin 8. Maddesi uyarınca Türkiye'nin sermaye hareketlerini serbest kılmış bir ülke konumunda IMF üyeliği vardır.

Türkiye'nin ödemeler dengesinde sıkıntılar yaşaması ya da bu tür durumlara sebebiyet verecek herhangi bir ekonomik dengesizlikler ile karşı karşıya kalması gibi durumlarda IMF' den kullana bileceği Reverv Dilim Pozisyonu, süresi uzatılmış düzenlemeye bağlı olarak genişletilmiş fon kolaylığı, destekleme düzenlemesine bağlı olan kredi dilimlerinin kullanım imkanı, telafi edici ve olağan üstü finansman kolaylığı ve geçici imkanlar arasında yer alan petrol kolaylığı gibi teorik anlamda kullanabildiği imkanlar mevcuttur.²²²

Tablo 3.4: Türkiye'nin kota değişimi

Geçerlilik Tarihi	SDR (BİN)
11/03/1947	43,000
15/10/1959	86,000
28/01/1967	108.000
23/12/1970	151.000
21/04/1978	200.000
24/12/1980	300.000
28/12/1983	429.100
09/12/1992	642.000
18/02/1999	964.000
01/11/2006	119.13000
08/06/2011	1.455.800
18/02/2016	4.658.600

Kaynak: <http://www.imf.org/external/np/fin/tad/exquota.aspx?memberKey1=980&date1key=2011-10-31>,
[Erişim Tarihi: 25.05.2018]

Türkiye'nin Batı bloku ve bu dönemki Batı'nın lideri konumuna geçen ABD ile ilişkilerinin yoğun hale gelmesi, Truman Doktrini ve Marshall Yardımı gibi programlarla ilişkili olarak Türkiye'ye gelen heyetin Türkiye'de uygulanan devletçi, müdahaleci ekonomi politikasını eleştirmeleri ile Türkiye iktisat politikasında değişiklik yapma

²²² ŞENEL, a.g.e., s.124-125.

ihtiyacı duymuştur. Buna bağlı olarak Türkiye’de 1946-1950 dönemi iktisat politikasında önemli bir değişimin yaşandığı yıllar olmuştur.²²³

Truman Doktrini: Bu doktrin, ikinci Dünya Savaşından sonra, dönemin ABD başkanı olan Harry Truman’ın Avrupa’daki SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği) etkisini dengelemek için Batı Avrupa ülkelerine yardım yapılması görüşüne ilişkin bir programdır.²²⁴ Görüşe ilişkin konu 12 Mart 1947’ de ABD kongresine sunulmuştur. Truman Kongrede yapmış olduğu konuşmada, Türkiye ve Yunanistan’ın bağımsızlıklarının ülke içi ve dışından gelecek tehditlere bağlı olarak tehlikede olduğunu, ADB bu ülkelere yardımcı olmadığı takdirde bu ülkelerde totaliter bir rejimin hâkim olacağını ve insanların özgürlüklerini kaybedeceklerini dile getirmiştir. Truman konuşmasında ABD’nin ulusal güvenliğini uluslararası barışla ilişkilendirmiş, bundan dolayı bu ülkelerde yaşayan insanların özgür yaşamaları ve bağımsızlıklarının korunması adına ABD’nin bu ülkelere ekonomik anlamda yardım yapması gerektiğini, eğer gerekli ekonomik yardım yapılmazsa uluslararası güvenliklerinin ve ulusal refahlarının tehlikeye düşeceğini konuşmalarına eklemiştir.²²⁵ Ayrıca ABD başkanı Truman 12 Mart 1947 yılındaki kongrede yapmış olduğu konuşmasında Kongre’den şu isteklerde bulunmuştur:

1. Türkiye ve Yunanistan’a askeri ve sivil olmak üzere Amerikan personelinin gitmesi,
2. Türkler ve Yunanlardan seçilecek olan personelin ABD eğitilmesi,
3. 30 Haziran 1948 tarihine kadar geçerli olacak Türkiye ve Yunanistan’a yardım amaçlı 400 milyon dolarlık bütçe ayrılması.²²⁶

Nitekim uzun tartışmaların yaşanmasından sonra kongre 22 Mayıs 1947’de 75 numaralı genel yasayı kabul etmiş ve Truman’ın yardıma ilişkin görüşlerini doktrin haline getirmiştir.²²⁷

²²³ ARSLAN, a.g.e., s.43.

²²⁴ ŞENEL, a.g.e., s.126.

²²⁵ Levent KALYON, “Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz”, s. 10, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84525>, [Erişim Tarihi: 12.05.2018]

²²⁶ Barış ERTEM, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:12, Say:21, Haziran2009, s.387, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s21/makale/c12s21m24.pdf>, [Erişim Tarihi: 13.05.2018]

²²⁷ KALYON, a.g.m., s.11.

ABD kongresinde kabul edilen plan sonucu, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyar dolar yardım yapılmasına karar verilmiştir. Yardımın 100 milyon doları Türkiye'ye verilirken, 300 milyon doları Yunanistan'a verilmiştir. Ayrıca alınan kararlar arasında ülkelerin askeri ve sivil personellerinin ABD'de eğitim görmesi ile teknik donanımlar ile desteklenmesi de vardır.²²⁸

Marshall Planı: Truman Doktrini, genel olarak Türkiye ve Yunanistan'a ilişkin askeri yardımları içermektedir. Bunun nedenini ABD bu iki ülkenin Sovyetlerin tehdidi altında olmasına bağlamıştır. Aynı yıllarda Avrupa ekonomik açıdan oldukça kötü bir durumdadır. İkinci Dünya Savaşı altı yıl sürmüş ve bütün ülkelerin ekonomik kaynakları bitmiş, ülkeler ağır tahribata uğramıştır. Ayrıca o dönemlerde Avrupa ülkelerinin ekonomilerini canlandıracak kaynak ta yoktur. Sovyetler Birliği ise durumu fırsat bilmiş ve komünizm propagandalarını şiddetlendirmiş, bu propagandalar ekonomik olarak büyük sıkıntılara çekmiş olan Avrupa ülkelerinde kendine yer edinmiştir. Sovyetler, komünist partilerin etkili olduğu İtalya ve Fransa'yı seçmişler, bu ülkelerdeki komünist partilerin tertiplediği kışkırtmalar sonucu grevler başlayarak ekonomi yıkıma uğramıştır.²²⁹

Amerikalılara göre ise İkinci Dünya Savaşının oluşturduğu büyük yıkıma bağlı olarak Avrupa'da kaos meydana gelmiş, bunun sonucunda komünistler ve SSCB yükselmeye başlamıştır. SSCB'nin yükseliş ve yayılmasına karşılık Avrupa maddi ve manevi yönden güçlendirmelidir. Ayrıca Avrupa'nın ekonomik olarak ayakta durduğu taktirde siyasi olarak da bağımsız olacağı kanaatindedir. ABD bu noktada İngiltere, Almanya Fransa başta olmak üzere bütün Avrupa'yı artan bir biçimde ekonomik ve siyasi yönden iş birliğine dahil etmek ve buna bağlı olarak bütünleşmiş bir Avrupa meydana getirerek Sovyetlerin ilerlemesini durdurmak istemiştir. Avrupa'nın alım gücünün sıfırlanması ABD üretimini dolayısıyla ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. ABD mallarının satılabilmesi için Avrupa'nın ekonomik yönden kalkındırılması gerekmiştir. Savaş sonrasında Amerikalı Devlet adamları Avrupa'nın yeniden kalkınmasının iki taraflı krediler, IMF yoluyla uygulanacak istikrar programları ve Birleşmiş Milletler ile Dünya Bankası tarafından finanse edilecek olan Yeniden İmar Planı ile gerçekleşebileceği

²²⁸ ARSLAN, a.g.e., s.43-44.

²²⁹ ERTEM, a.g.e., s.390.

kanaatindedir. Fakat giderek artan ekonomik istikrasızlıklar daha da kapsamlı bir plan geliştirilmesi yönünde bir ihtiyaç doğurmuştur. Bununla beraber Avrupa'nın tamirinden en çok çıkarı olan ülke ABD'dir. Amerika Birleşik Devletleri ile dünyadaki diğer bölgelerdeki ekonomi ve üretimler arasında önemli bir bağ var olup, ABD kendi çıkarlarının doğrultusunda diğer ülkelere yardım etme mecburiyetindedir. Ayrıca Dünya da istikrar oluşmadan ve ABD'den hariç bazı ülkeler de ekonomik açıdan kendilerine yeterli hale gelmedikçe ABD için uzun süreli olan bir huzur ve barış oltamı söz konusu olmayacaktır. Nitekim Amerika acil bir şekilde Avrupalıların gelir düzeylerinin artması için yardım etmelidir.²³⁰

Dönemin ABD Dışişleri Başkanı George Marshall, 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesinde yapmış olduğu bir konuşmada sonraki süreçte kendi adıyla özdeşleşecek olan Avrupa'ya yapılacak olan yardım planına ilişkin sinyaller vermiştir. Yapmış olduğu konuşmada Marshall Avrupa Devletlerinin iktisadi yönden kalkınmalarının planını yapmak adına bir araya gelmelerini istemiş ve ortak bir plan dahilinde ABD'nin gerekli desteği ve yardımı esirgemeyeceğini dile getirmiştir. Daha sonra ise teklif Marshall adını almış ve 27 Haziran 1947 Tarihinde teklifin görüşülmesi için bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya katılan Sovyetler Birliği,²³¹ Amerika'nın planı sonucu yardım alacak olan Avrupalı devletlerin ekonomik işlerine müdahale ederek milli egemenliklerini tehlikeye atacakları yönünde düşünceye sahip olmuşlar ve bu düşünceden dolayı da toplantıdan çekilmişlerdir.²³²

12 Temmuz 1947 Yılında Avusturya, Danimarka, Belçika, Yunanistan, İrlanda, İtalya, İzlanda, Hollanda, Norveç, Lüksemburg, Portekiz, İsviçre, İsveç, Türkiye, İngiltere ve Fransa temsilcileri Fransa Dışişleri Bakanlığı binasında bir araya gelmiş, Avrupa'nın acil olan ihtiyaçlarını belirleyerek karşılamak için ABD'nin de istediği doğrultuda Avrupa Ekonomik İş Birliği Konferansı (CEEC) adında bir örgüt kurmuştur.

Ayrıca Avrupa Ekonomik İş Birliği Konferansı (CEEC) için bir araya gelen 16 Avrupa ülkesi, ihtiyaçları doğrultusunda ortak hazırlamış bir raporu 1947 yılının Eylül ayında ABD'ye sunmuştur. Türkiye de toplantıya katılmış ve ekonomik kalkınma

²³⁰ ORAN, a.g.e., s.538.

²³¹ ERTEM, a.g.e., s.391.

²³² Nuri KARAKAŞ, "Türk- Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir-2008, s.301.

programı için ABD'den 615 milyon dolar yardım talebinde bulunmuştur. Fakat Amerikalı uzmanlar, Marshall planının ülkelerin kalkınması için finansman sağlaması için oluşturulmadığı, savaştan ağır tahribatlarla yıkılmış bir halde çıkan Avrupa'nın kalkınması amacıyla hazırlanmış olduğunu gerekçe göstererek Türkiye'nin yardım isteğini kabul etmemişlerdir.

Amerika'nın Marshall Planı ile ilgili Türkiye konusundaki tutumu Türkiye'de hayal kırıklığı ve tepkilere yol açmıştır. Marshall Planına dahil edilmeyen Türkiye direk olarak ABD hükümetine baş vuru yaparak Marshall Planına dahil olmak istemişlerdir. Türkiye'nin bu isteği üzerine Amerikalı uzmanlar Türkiye'yi Marshall Planı'na dahil etme kararı almışlardır.²³³

Nitekim Türkiye Marshall Planı doğrultusunda yardım alabilmek için 1947 yılında ABD ile İktisadi İş birliği anlaşmasını imzalamıştır. 1947 ve 1950 yılları arasında ise IMF, Dünya Bankası ve Avrupa Tediye Birliği gibi kuruluşlardan krediler almıştır. Bu kredilere bağlı olarak dış borçlarda 1950 yılında oldukça artmıştır.²³⁴

Türkiye Marshall Planı yardımı çerçevesinde 1948-1949 yıllarında 49 milyon dolar, 1949-1950 yıllarında 132,7 milyon dolar, 1950-1951 yıllarında 100 milyon dolar, 1951-1952 yıllarında ise 70 milyon dolar olmak üzere 1948-1952 yılları arasında toplamda 351 milyon 700 bin dolar yardım almıştır. Ancak Türkiye'nin Marshall Planı dahilinde almış olduğu toplam 351 milyon 700 bin dolarlık yardım, başlangıçtaki 615 milyon dolarlık malzeme talebi ve ekonomik kalkınma için 1952 yılının sonuna kadar ihtiyaç duyulan 835 milyondan oldukça az olmuştur. Tüm gelişmelere rağmen Türkiye'nin Amerikalı uzmanların yönlendirmelerine bağlı olarak Avrupalı devletlerin tarım ürünleri ihtiyacını karşılaması hedeflenmiş, sanayi ülkesi olma yönündeki potansiyeli sarsılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin verilen yardımları büyük oranda tarım alanında kullanmasına bağlı olarak 1953 yılında Türkiye dünyanın önde gelen buğday üreticisi devletleri arasına girmiştir. Marshall Planı dahilinde tarımda makineleşme sonucu artış sağlanmış olsa da makinelerin yedek parça ve bakım onarım gibi gereksinimlerinden dolayı dışa bağımlılık da artmıştır. Bunun sonucunda uzun vadede verilmiş olan yardım büyük oranda dolaylı olarak ABD'ye geri dönmüştür. Sonuç itibari

²³³ ERTEM, a.g.e., s.391-397.

²³⁴ ARSLAN, a.g.e., s.44-45.

ile İkinci Dünya Savaşı sonrası üretim artışıyla ekonominin düzeltilmesi beklentisi içinde olumlu karşılanan Marshall yardımları tıpkı Truman Doktrinine bağlı olarak alınan askeri yardımlarda olduğu gibi dışa bağımlılığın artmasına zemin hazırlamıştır.²³⁵

²³⁵ KARAKAŞ, a.g.e., s.317-319.

SONUÇ

Uluslararası para sistemleri içerisinde tarihte uygulanması yönünden ilk olan, para arzının altın stokuna bağlı kılan, tam konvertibilitenin hâkim olduğu altın standardı para sistemi döneminde piyasalarda iyi bir yer edinmiş ve dünya tarafından kabul görmüştür. Bu sistemin kabul gördüğü dönem altın madenin oldukça önem arz ettiği ve bol olduğu ortalama 44 (1870-1914) yıllık bir süreci kapsamaktadır.

44 yıl boyunca oldukça önem verilen ve dünya para sistemi için temel teşkil eden bu sistem I. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği olumsuzluklara bağlı olarak dünya ülkelerinin karşılaştıkları ekonomik bunalımlar neticesinde geçerliliğini kaybetmiştir. Ülkeler milli paralarının altına endeksinden vazgeçmiş ve kâğıt para sistemine yönelmiştir. I. Dünya Savaşı bittiğinde ise bazı ülkeler yeniden altın standardı para sistemine geri dönseler de 1929 yılında yaşanan ve büyük buhran olarak da bilinen Dünya Ekonomik Krizinin ortaya çıkması da altın standardının yıkılışını önemli derecede çabuklaştırmıştır. Bu büyük buhran, sanayi üretimindeki büyük düşüş meydana getirirken, işsizliğin hızlı bir şekilde artması şeklinde ABD' de ortaya çıkmış ve ülkede deflasyon hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. 1929 yılında yaşanan bu büyük krize diğer ülkeler ilk tepkilerini altın standardından çıkmak ve dış alımlar üzerinde kısıtlamalar şeklinde göstermiştir. Kriz sonucunda Dünya Ekonomisi bakımından önem arz eden ABD'nin ithalatı azalmış ve dünyaya sağlamış olduğu krediler ise kesilmiştir. Ayrıca Amerika artan işsizliği önlemek için gümrük tarifelerini hemen hemen yarı yarıya arttırmıştır. Tüm bunların sonucunda diğer ülkeler Amerika'ya tepki olarak dış alımlara kısıtlama getirmiş, bu da dünya üretim ve ticaret hacminde önemli derecede gerilemeye sebep olmuştur. Credit-Anstalt isimli Viyana ticaret bankasının iflasa sürüklenmesi üzerine uluslararası mali alanda panik başlamış, bunun üzerine bütün Avrupa ülkelerindeki yabancı alacaklılar, kısa süreli alacaklarını geri çekmek amacıyla bankalara akın etmişlerdir. Ülkenin döviz ve altın rezervlerinin tükenmesini önlemek adına "kambiyo denetimi" uygulamaya başlamış olan Alman Merkez Bankası'nın bu yöntemini birçok Doğu ve Kuzey Avrupa ülkesi uygulamıştır. Bu olumsuzluklar neticesinde 1930'lara doğru ülkeler birbirleri ardınca altın standardını terk etmişlerdir.

Altın standardı para sisteminin terk edilmesinin ardından para sisteminde yaşanan aksaklıklar, Birinci Dünya Savaşı, 1929 Yılında yaşanan Dünya Ekonomik Buhranı ve

ardından yaşanan II. Dünya Savaşının getirdiği olumsuz etkilere bağlı olarak uluslararası para sisteminde büyük bir karmaşa yaşanmıştır. Savaşın meydana getirdiği giderleri karşılıksız para basarak gidermek isteyen ülkelerde büyük çaplı enflasyon yaşanmış ve aynı zamanda bu ülkeler dış piyasalarda ödeme gücünü çekmişlerdir. Bu dönemde 44 (1870-1914) yıl boyunca başarılı bir şekilde işlerlik kazanmış olan altın standardı sistemine geri dönülmesi olanaksız bir hale gelmiştir. Ayrıca altın standardı sisteminde meydana gelen aksaklıklar, 1929 yılında yaşanmış olan Büyük Dünya Ekonomik Buhranı ve bu olumsuzlukların ardından da İkinci Dünya Savaşının meydana gelmesi uluslararası ekonomik ilişkiler açısından büyük çapta kopmalara ve istikrarsızlığa sebebiyet vermiştir. Avrupa ise savaş öncesi gıda ve hammaddeyi ihraç ettiğinden çok ithal etmekte, dış ticarete oluşan açığını ise dış yatırımlar, deniz taşımacılığı ve mali hizmetlerden elde etmiş olduğu gelirler sonucunda sağlamaktaydı. Savaştan sonra ise Avrupa, dış yatırımların tasfiyesi, dış ticaret ağındaki bozulma ve mali piyasalardaki yıpranma gibi nedenlerden dolayı temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak hale gelmişti. Tüm bunların yanı sıra kamu harcamalarında, para ve mevduat hacminde meydana gelen artışlar yaşanacak olan enflasyonun habercisiydi. Ayrıca savaştan çıkan ülkeler tek taraflı ithalat sınırlandırmaları, hiper enflasyon ve rekabetçi devalüasyonlar ile karşı karşıya kalmamak için belirli tedbirler alınması konusunda ortak bir karar alınmasını kabul etmişlerdi. Bu karar doğrultusunda savaş sonunda ülkeler yeni bir dünya para sistemi için gerekli çabayı göstermişlerdir. Fakat; gerekli çabalara karşın yeni bir uluslararası nakit sistemi kurulması ve bu doğrultuda yeni anlaşmalar imzalamak mümkün olmamıştır. Bu nedenle ülkeler dış ticaretlerini sürdürme bilmek için kliring, takas ve ödeme anlaşmaları gibi özel yöntemleri denemişlerdir.

Yaşanan bu deneyimler sonucunda ise İkinci Dünya Savaşı sona ermeden, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, döviz kurlarında istikrar sağlanması, uluslararası rezerv sorunlarının çözümlenmesi açısından yeni bir uluslararası para sisteminin oluşturulması amacı ile Amerika ve İngiltere'nin öncülük ettiği ABD'nin News Hampshire eyaletinde bulunan Bretton Woods kasabasında 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında konferans (Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı) yapılmıştır. Bu konferans sonucunda Türkiye dahil olmak üzere 44 ülkenin katılımı ile savaştan sonraki uluslararası parasal sistemin esasları kabul edilerek Bretton Woods sistemi oluşturulmuştur. Nitekim Bretton Woods anlaşması ile IMF'nin (Uluslararası Para Fonu) Kurulması karara bağlanmıştır.

Uluslararası ekonomik bir kuruluş olan IMF, 27 Aralık 1945 tarihinde faaliyete başlamış olup, Bretton Woods Konferansına katılan 44 ülkeden 30'ü ise IMF Üyeliğini 30 Aralık 1945'ten önce kabul etmiştir. 2018 yılı itibari ile IMF'ye üye ülke sayısı 189'dur.

Yakın tarihte dünyada yaşanan I. Dünya Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve II. Dünya Savaşı gibi olumsuz gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti'ni de oldukça olumsuz etkilemiştir. II. Dünya Savaşı tüm yıkıcı etkileri ile devam ederken Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Cumhurbaşkanlığı Mustafa Kemal ATATÜRK 10 Kasım 1938 tarihinde vefat etmiş, cumhurbaşkanlığına İsmet İNÖNÜ seçilerek Refik SAYDAM'ı hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Bu şekilde ülke içindeki siyasi aktörlerde değişim yaşanmıştır.

Ayrıca Türkiye II. Dünya Savaşı'na aktif olarak girmemesine rağmen, sınırları etrafında meydana gelen değişimlerden ekonomik ve sosyal yönden etkilenmiştir. Ülke her an savaşın kendi sınırları içerisinde belirmesi ihtimali doğrultusunda devlet savaş süresince büyük bir orduyu beslemek zorunda kalmış ve ülke içinde baskıcı bir rejim uygulamaya koymuştur. Bu dönem itibari ile devletçi politikalar uygulanmış, hükümet ülkeyi savaş dışında tutmayı başarmış, süreç itibari ile savunma harcamalarına oldukça kaynak ayrılması sebebi ile sanayiye ilişkin adımları oldukça ertelemiştir. Ayrıca savunmaya ilişkin harcamaların bütçe kaynakları ile karşılanamaması dolayısıyla Merkez Bankası kaynaklarına baş vurulmuştur. Buna bağlı olarak 1938-1945 yılları arasında fiyatlarda muazzam bir artış olmasına bağlı olarak toplam arz toplam talebi karşılayamamış ve enflasyon artışındaki hız hükümetin denetiminden çıkmıştır. Enflasyondaki bu yükseliş tarım ürünlerinin fiyatlarında önemli bir yükselmeye sebep olmuştur.

II. Dünya savaşının getirmiş olduğu olumsuz etkiler ve üretici nüfusun büyük bir çoğunluğunun silah altına alınmasına bağlı olarak hammadde ve yatırım mallarının ithalatı zorlaşmış, tarımsal üretim düşmüş, tüketim maddeleri için vesika usulü getirilmiş ve ihracatta giderek azalma yaşanmıştır. Savaşın getirdiği olumsuz etki tarım ve sanayide ortaya çıkardığı olumsuz etki, siyasal açıdan da oldukça yıkıma sebebiyet vermiştir. Halk savaş boyunca tuz, gaz, ekmek gibi temel ihtiyaç maddelerinin tedarikinde dahi oldukça büyük sorunlarla karşı karşıya kalmış olup, köylüler ve toprak sahipleri ürünlerine el konulmasına olanak sağlamış olan yasalar dolayısı ile mevcut rejimden uzaklaşmaya

başlamıştır. Hükümet savaş süresince iktisat politikalarına ilişkin farklı alternatifler denemiş ancak, uygulanan iktisat politikalarında ki farklılık sonucu değiştirmemiştir. Savaşın meydana getirdiği ağır ekonomik yükün muhatabı halk olmuş, ekonomik sıkıntılar neticesinde oluşan ortamdan yararlanan bir grup tüccar, büyük çiftçi aşırı kazançlar elde ederek bu kazançları yönetici ve bürokrasi kadrolarının bir kısmı ile paylaşmıştır.

Yaşanan olumsuzluklar neticesinde çıkartılan varlık vergisi ülkeyi ekonomik ve sosyal yönden oldukça etkilemiş, bu vergi uygulamasına ilişkin içten ve dıştan gelen baskılar sonucunda vergi uygulamasına dönemin hükümeti tarafından son verilmiştir. Ayrıca vergiyi ödeyen Müslüman ve Gayri Müslimler Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerine karşı tepkili bir örgütlenmeye girişmişlerdir.

Yine aynı dönemin olumsuzluklarına bağlı olarak mecliste Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun görüşülmesi esnasında mecliste tartışmalar olmuş bu kanunu destekleyen ve desteklemeyenler olarak meclis iki gruba ayrılmıştır. Bütçe Kanunu görüşmelerinde ise CHP' de ki parti içi muhalefet oldukça belirgin bir nitelik kazanmış ve Adnan MENDERES, Fuat KÖPRÜLÜ, Celal BAYAR, Refik KORALTAN'dan oluşan CHP içerisindeki muhalif grup CHP grup başkan vekilliğine bir takrir sunmuşlardır. Bu takrir CHP içerisinde oldukça tepkiyle karşılanmış ve reddedilerek ardından da Adnan MENDERES, Fuat KÖPRÜLÜ, Refik KORALTAN partiden ihraç edilmiştir. Daha sonraki süreçte Celal BAYAR da CHP'den istifasını vermiştir. Bu durum Türkiye'de siyasete ilişkin yeni bir dönemi başlatmış ve dörtlü takririn sahipleri tarafından 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kurulmasıyla çok partili hayata geçilmiştir.

Nitekim ülke içinde bu tür gelişmeler yaşanırken Türkiye II. Dünya savaşının getirdiği olumsuzluklara ve savunma harcamalarını arttırmaya bağlı olarak enflasyonla mücadele etmeye başlamış, ödemeler dengesi sıkıntısı çekmiştir. Yaşanan bu olumsuzlukların etkisini gidermeyi Bretton Woods ikizlerine yaklaşmakla uygun görmüştür. Ayrıca Türkiye bu dönemde ABD ile SSCB ye yakınlaşma yönünde kararsız kalmış, ancak SSCB'nin 1925 yılında tarafsızlık anlaşmasını uzatmayacağını söylemesi ve 1945 yılında ise Stalin'in Kars ve Ardahan'ı istemesi ile 1946 yılında ise Boğazların

statüsünün yeniden görüşülmesini istemesi Türkiye'nin ABD'nin liderliğini yaptığı batı blokunu seçmesini sağlamıştır.

Sonuç itibari ile 7 Eylül 1946 tarihinde devalüasyon yapılmasına ilişkin kararlar alınmış, alınan kararlar doğrultusunda Türk Lirasının değeri %40'a yakın bir oranda düşürülmüştür. Yine bu kararlara bağlı olarak 1 ABD dolarının Türk Lirası fiyatı 1,30 TL iken 2,80 TL'ye çıkarılarak, Türk Lirası yüzde 115,4 oranında devalüe edilmiş ve değer kaybetmiştir. Devalüasyon savaş sonrası dönemin serbest piyasa koşulları ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlama amacı güdüyordu. Ayrıca fiyat ve miktar sınırlaması kalkacak olan dışalımın artışını sınırlı tutarak, dışarıya satılan ürünlerin dolar cinsinden fiyatını düşürerek dışsatımı arttırmak amaçlanmıştır. Devalüasyonun yapılmasındaki diğer bir etken ise IMF'ye (Uluslararası Para Fonu) üye olunması sonucunda devalüasyon yapma yetkisinin kısıtlanacak olmasıdır. O yıllarda Bretton Woods düzeni diye adlandırılan uluslararası para düzeni ülkelerin bireysel olarak devalüasyon yapmalarına yetki tanımamış, %10'un üzerinde olan devalüasyonları IMF'nin izni dahilinde yapılması gerektiğinin öngörmüştür.

Nitekim bu gelişmelerin ardından 11 Mart 1947 Tarihinde Türkiye 5016 sayılı yasanın TBMM'de kabul edilmesi sonucu 43 milyon dolar kotayla IMF'ye üye olmuştur. 5016 sayılı yasanın ve IMF'nin kriterlerinin doğrultusunda 43 milyon dolarlık kotanın, 10 milyon 750 bin doları altın olarak teslim edilirken, geriye kalan 32 milyon 250 bin dolara tekabül eden 90 milyon 300 bin lira ise T.C. Merkez Bankası'na Fon adına açılmış olan hesaba yatırılmıştır.

Sonuç olarak uluslararası parasal sistem olan altın standardı para sistemi Birinci dünya savaşı sonrası sarsıntıya uğramış ve ülkeler bu sistemi birer birer terk etmiştir. 1929 yılında dünyayı etkisi altına alan ekonomik krize bağlı olarak hızla yıkılma sürecine giren altın standardı para sistemi uluslararası parasal sistemin sarsıntıya uğramasına ve dünyada ekonomik açıdan bir karmaşa oluşmasına neden olmuştur. Oluşan bu kargaşa İkinci Dünya savaşı sonunda tam bir kaosa sürüklenmiş, ülkeleri ekonomik olarak büyük bir çıkmaza sokmuştur. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda ülkeler bir araya gelerek dünyada ekonomik tahribatları gidermek ve ekonomik anlamdaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak için yeni bir parasal sistem olan Bretton Woods sisteminin oluşturulması

yönünde ortak karara varmıştır. Bu sistem sonucunda 1944 yılında IMF'nin kurulmuş ve 1945 yılında ise faaliyete başlamıştır.

Dünyada yaşanan krizler ve dünyayı sarsan İkinci Dünya savaşı bu savaşa katılmayan Türkiye'yi de her yönüyle olumsuz etkilemiştir. Dolayısı ile bu dış faktöre bağlı olarak Türkiye farklı ekonomi politikaları ile ne kadar ülke ekonomisinde oluşan sorunları gidermeye çalışsa da dönemin hükümetinin bazı iktisat politikaları halkı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bağlamda oluşan iç ve dış etkenler doğrultusunda dünyanın kalkınmış ülkelerinin ve birçok Avrupa ülkesinin de uluslararası parasal sistem olarak karar kıldığı Bretton Woods sistemine yaşanan tartışmalara rağmen Türkiye de entegrasyon sağlamıştır. Nitekim iç ve dış faktörlerin pozitif etkisi doğrultusunda Türkiye Batı blokuna yakınlaşıp, 1947 yılında IMF'ye üye olarak bu gelişmeler doğrultusunda yeni dünya düzenine dolaylıda olsa entegrasyon sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Akandere, Osman (1998), **Milli Şef Dönemi**, İstanbul: İz Yayıncılık.

Alpago, Hasan (2002), **IMF Türkiye İlişkileri**, İstanbul: Kültür Yayınları.

Arslan, Emine (2011), **IMF-Türkiye İlişkileri**, Konya: Eğitim Akademi Yayınları.

Avcıoğlu, Doğan (1996), **Türkiye'nin Düzeni**, 1. Cilt, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Eğilmez, A. Mahfi EĞİLMEZ (1997), **IMF Dünya Bankası ve Türkiye**, Creative Yayıncılık.

Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan (2009), **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, 13. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ekzen, Nazif (2009), **Türkiye Kısa İktisat Tarihi**, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Ener, Meliha ve Siverekli Demircan, Esra (2004), **Küreselleşen Dünyada IMF Politikaları Ve Türkiye**, Ankara: Roma Yayınları.

Eroğul, Cem (2014), **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 5. Basım, İstanbul: Yordam kitap.

İnce, Erdal (2009), **Türk Siyasal Yaşamında Çiftçiye Topraklandırma Kanunu**, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Karlık, Rıdvan (1995), **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim ve Yapısal Değişim**, 2. Baskı, Eskişehir: Beta Yayınları.

Karlık, S. Rıdvan (2010), **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, 7. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Karpat, Kemal. H (2010), **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller**, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kazgan, Gülten (2009), **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kepenek, Yakup ve Yentürk, Nurhan (2001), **Türkiye Ekonomisi**, 12. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Oran, Baskın (2005), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar**, Cilt:1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztürk, Nazım ve Bayraktar, Yüksel (2010), **IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri**, Ankara: Palme Yayıncılık.

Parasız, İlker (2004), **Uluslararası Ekonomik, Mali Kuruluşlar ve Oluşumlar**, 3. Baskı, Ezgi Kitabevi.

Parasız, İlker (2005), **Kalkınma Ekonomisi**, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi.

Pur, Hüseyin Pevriz, **Türkiye'nin Borç Prangası (1854.) Duyunu Umumiye – IMF**, TÜRMOB Yayınları – 280.

Seyidoğlu, Halil (1975), **Uluslararası İktisat Teori Ve Politika**, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Seyidoğlu Halil (2007), **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 16. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Şanlı, Ufuk (2002), **Borç Kapanı: IMF "Ekonomik Savaşın Perde Arkası"**, İstanbul: Selis Kitaplar.

Toker, Metin (1970), **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Yayınları

Tokgöz, Erdinç (1991), **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

Timur, Taner (1991), **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Zeytinoğlu, Erol (1976), **Genel Ekonomi**, 5. Baskı, İstanbul: met/er matbaası.

Zürcher, Erik Jan (2004), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Yasemin Saner (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Tezler:

Alagöz, Mehmet (1986), **"1980 Sonrası Türkiye – IMF İlişkisi: Bazı İstikrar Programlarının Türk Ekonomisine Etkisi"**, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aliyev, Aydın (2011), **"Küresel Finansal İstikrarın Sağlanmasında IMF'nin Rolü"**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı.

Arslan, Ceren (2005), **"Döviz Kuru Riski Ve Yöntemi"**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arıcioğlu, Ebru (2004), **"Türkiye – IMF İlişkileri (1990-2001)"**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arıç, Kıvanç Halil (2006), **"Az gelişmiş Ülkeler ile IMF Arasındaki Finansal İlişkiler ve Türkiye Deneyimi"**, Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bakırcı, Selda (2010), **“Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları İçinde Çiftçi Topraklandırma Kanunu’nun Anlamı ve Önemi”**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cura, Serkan (2004), **“1980 Sonrası Türkiye ve IMF İlişkilerinin Maliye Politikası Boyutuyla Değerlendirilmesi”**, Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çomu, Tuğba (2009), **“IMF Tanımlı Merkez Bankası Stand-By Bilançosu ve Para Politikalarının Ekonomik Analizi”**, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çürük, Bahadır (2010), **“IMF Politikalarının Küresel Krizdeki Rolü ve IMF’in Yeniden Yapılandırılması”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Diyarbakırlıoğlu, Kaan (2009), **“Küresel Bir Ekonomik Kuruluş Olarak IMF ve Türkiye Politikaları”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, Zeynep (2006), **“Globalleşen Dünya Ekonomisinde IMF Politikaları ve Türkiye”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülderen, Tolga (2004), **“Uluslararası Para Fonu İle Yapılan Finansal Anlaşmalar Üzerinde Etkili Olan Ekonomik Faktörler”**, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürler, Ayşe Gül (2010), **“Küresel Mali Yönetim: IMF Yapısal Uyum Programları ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Dönüşüm”**, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hayaloğlu, Pınar (2008), **“Türkiye’de IMF destekli İstikrar Programlarının Makro Ekonomik Sonuçları”**, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakaş, Nuri (2008), **“Türk- Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)”**, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karataş, Veli (2004), **“IMF Destekli İstikrar Programları ve Gelir Dağılımına Etkisi (Türkiye Örneği)”**, Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keleş, Cihan (2012), **“Finansal Krizlerde IMF Politikalarının Rolü ve IMF’de Reform Hareketleri”**, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik: Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Korkmaz Süner, Mukaddes (2006), **“Uluslararası Para Fonu’nun Uluslararası Para Hukukunun Oluşumundaki Rolü”**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mumcu, Hatice Dilara (2007), **“Uluslararası Para Sistemi, Avrupa’nın Parasal Entegrasyonu Ve Oca Teorisi”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mutlu, Ebubekir (2011), **“IMF Destekli İstikrar Programlarında Maliye Politikasına İlişkin Önlemler Ve Türkiye Örneği 2000-2009”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öğreten, Ceyhun (2014), **“Tarihsel Açıdan Türkiye – IMF İlişkilerinin Başlangıç Dönemi (1947-1960)”**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Öztürk, İlhan (2009), **“IMF Politikalarının Gelişmekte Olan Ülkelerin Makroekonomik Performanslarına Etkileri”**, Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özyiğit, Mehmet (2014), **“Kapitalizmin Tarihsel Krizlerinin Uluslararası Para Sistemleri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi”**, Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saygın, Emre (2009), **“Bir Küresel Kamu Malı Olarak Küresel Finansal İstikrarın Sağlanmasında IMF’nin Rolü Ve Yeniden Yapılandırılması”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Söyler, Ekrem (2013), **“IMF’nin Küresel Mali Krizle Birlikte Değişen Rolü ve Türkiye”**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenel, Seçil (2012), **“IMF Türkiye İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi Ve Ekonomiye Etkileri”**, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yenal, Şebnem (2009), **“IMF Misyonu Ve IMF-Türkiye İlişkileri”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, Kemal (1985), **“Uluslararası Para Fonu Kredi Kaynakları Ve Kullanımı: Türkiye’nin Fon’dan Kaynak Kullanımı”**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uğurbaş, Nigir Etik (2004), **“IMF ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları”**, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üçgöz, Selcan (2005), **“IMF İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Latin Amerika ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırılması”**, Yüksek Lisans Tezi, Kahraman Maraş: Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları:

Altınok, Serdar ve Çetinkaya, Murat, ‘‘Devalüasyon ve Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları ve Sonuçları’’, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/785/737>, [Erişim Tarihi: 10.05.2018].

Coşar, Nevin, ‘‘Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri’’, Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (58-2)**, s.10, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/download/5000053578/5000050894>, [Erişim Tarihi: 04.03.2018].

Cömert, Hasan (2016), ‘‘İmkânsız Üçlemeden İmkânsız İkileme Bretton Woods Dönemi Ve Sonrası Para Politikası’’, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 34 (1).

Ertem, Barış (2009), ‘‘Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı’’, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 12(21), <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s21/makale/c12s21m24.pdf>, [Erişim Tarihi: 13.05.2018].

Eser, Bahadır ve Diğerleri (2011), ‘‘II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Siyasetinin Liberalleşmesi Bağlamında Türk – Amerikan İttifakının Ortaya Çıkışı: Batı Bloğuna Geçiş’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(14), <http://www.academia.edu/>, [Erişim Tarihi: 04.03.2018].

İdem, Tekin (2015), ‘‘İkinci Dünya Savaşı Türkiye’de Çalışma Bakanlığı’nın Kuruluşu’’, **Tarih Okulu Dergisi(TOD)**, 8(24),

Kalyon, Levent, ‘‘Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz’’, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84525>, [Erişim Tarihi: 12.05.2018].

Kamalak, Mustafa (2010), ‘‘Para Ve Para Sistemleri’’, **Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, 4(3-4), <http://dergipark.gov.tr/search?q=PARA+S%C4%B0STEMLER%C4%B0§ion=articles>, [Erişim tarihi: 28.05. 2017].

Karabulut, Kerem (2005), ‘‘11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi’ne Bir Bakış’’, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**,(27), Erzurum-2005, s.330, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/viewFile/1020001552/1020001550>, [Erişim Tarihi: 06.03.2018].

Karagöl, Erdal Tanas ve Bingöl, Ahmet Semih (2013), **Türkiye-IMF İlişkilerinde Yeni Dönem, Seta (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı) Analiz**, (67),

http://file.setav.org/Files/Pdf/20130513102743_turkiye-imf-iliskilerinde-yeni-donem.pdf, [Erişim Tarihi: 12.06.2017].

Özçelik, Mehmet, ‘**IMF-Türkiye İlişkileri**’, Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, <http://www.kto.org.tr/d/file/turkiye---imf-iliskileri.pdf>, [Erişim Tarihi: 12.07.2017].

Özkaya, M. Hilmi (2009), ‘**IMF’nin Değişen Rolü: Bretton Woods’tan Günümüze**’, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(2), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/202430>, [Erişim Tarihi: 10.06.2017].

Öztürk, İbrahim Mert, ‘**İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağan Üstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi**’ Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1842/19400.pdf>, [Erişim Tarihi: 04.03.2018].

Öztürk, Nazım, ‘**IMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri**’, Cumhuriyet Üniversitesi CMYO Dış Ticaret Programı, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler424695372.pdf>, [Erişim Tarihi: 08.07.2017].

Pur, Hüseyin Perviz, **Ekonomik Kriz, Keynes ve IMF(II)**, http://www.purymm.com.tr/wp-content/uploads/basin_duyurularisiyasal.ii.pdf, [Erişim Tarihi: 9 Haziran 2017].

Serin, Vildan (1987), ‘**Para Politikası (Tarihi-Teorik ve Türkiye Uygulaması)**’, Marmara Üniversitesi Yayın No: 440, İstanbul, <http://katalog.marmara.edu.tr/muyayinevi/YN440.pdf>, [Erişim Tarihi: 10.06.2017].

Sofracı, İhsan Erden (2013), ‘**Tarihsel Perspektiften Varlık Vergisi Uygulamasına Bir Bakış**’, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 15(1), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/18875>, [Erişim Tarihi: 06.03.2018].

şahin, Enis ve Tunç, Bilal (2015), ‘**Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)**’, **Sosyal Kültürel Araştırmalar Dergisi**, 1(2), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/197552>, [Erişim Tarihi: 10.05.2018].

Tuna, Serkan (2007), ‘**Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946**’, **Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/372620>, [Erişim Tarihi: 10.05.2018].

Ünay, Sadık (2009), **IMF ve Küresel Misyon Arayışı, Seta (Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Analiz**, (13), <https://www.uhim.org/Uploads/GenelDosya/imf-ve-kuresel-misyon-arayisi-9594-d.pdf>, [Erişim Tarihi: 05.05.2017]

Yalçın, Osman (2012), ‘**Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması**’, **Avrasya İncelemeleri Dergisi(AVİD)**, 1(1),<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/217829>, [Erişim Tarihi: 03.03.2018].

Yeşilyurt, Şahin (2016), ‘‘Varlık Vergisi Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme’’, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), <http://ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/viewFile/981/pdf>, [Erişim Tarihi: 03.03.2018].

Resmî Gazete İlanı, Sayı:6032, Kanun No:4753, 15 Haziran 1945, s.696, <https://www.tbmm.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 02.04.2018].

Resmî Gazete İlanı, Sayı:6032, Kanun No:4753, 15 Haziran 1945, s.699, <https://www.tbmm.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 02.04.2018].

Resmî Gazete İlanı, Sayı:6032, Kanun No:4753, 15 Haziran 1945, s.698-699, <https://www.tbmm.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 02.04.2018].

Resmî Gazete İlanı, Sayı:6032, Kanun No:4753, 15 Haziran 1945, s.699, <https://www.tbmm.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 02.04.2018].

<http://www.tuik.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 25.05.2018].

<http://www.imf.org/external/np/fin/tad/exquota.aspx?memberKey1=980&date1key=2011-10-31>, [Erişim Tarihi: 25.05.2018]

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>, [Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017]

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>, [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]

<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx>, [Erişim Tarihi: 03.09.2017]

<http://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/05/17/55/IMF-Standing-Borrowing-Arrangements>, [Erişim Tarihi: 15.09.2017]

<http://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/05/17/55/IMF-Standing-Borrowing-Arrangements>, [Erişim Tarihi: 15.09.2017]

<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx>, [Erişim Tarihi: 03.09.2017]

<http://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/07/14/12/21/IMF-Quotas>, [Erişim Tarihi:28.08.2017]

TBMM Kayıtları:

TBMM Zabıt Ceridesi, 6. Dönem, 5.Yasama Yılı, Cilt:28, Tarih: 11.11.1942, S.29.

TBMM Zabıt Ceridesi, 6.Dönem, 5. Yasama Yılı, Cilt:28, Tarih: 11.11.1942, s.22.

TBMM Tutanak Dergisi, 7.Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt:20, Tarih: 1.11.1945, s.3.

TBMM Tutanak Dergisi, 7.Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt:17, Tarih: 14.05.1945, s.59.

TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 14.05.1945, s.59-60.

TBMM Tutanak Dergisi, 7.Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt. 17, Tarih: 14.05.1945, s.60-61.

TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 14.05.1945, s.79.

TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt.17, Tarih: 14.05.1945, s.64.

TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt. 17, Tarih: 14.05.1945, s.63-64.

TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt. 17, Tarih: 14.05.1945, s.66.

TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 14.05.1945, s.80.

TBMM Tutanak Dergisi, 7.Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih:14.05.0945, s.70.

TBMM Tutanak Dergisi, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 14.05.1945, s.70-71.

TBMM Tutanak Dergisi, 55. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 16.05.1945, s.111-112.

TBMM Tutanak Dergisi, 55. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 16.05.1945, s. 112.

TBMM Tutanak Dergisi, 55. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 16.05.1945, s. 116.

TBMM Tutanak Dergisi, 67. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 01.06.1945, s. 37.

TBMM Tutanak Dergisi, 67. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 01.06.1945, s. 40.

TBMM Tutanak Dergisi, 67. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Tarih: 01.06.1945, s. 37.

TBMM Tutanak Dergisi, 58. Birleşim, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 17, Tarih: 21.05.1945, s. 218

TBMM Tutanak Dergisi, 1. Birleşim, 7. Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt: 20, Tarih: 01.11.1945, s.7.

TBMM Tutanak Dergisi, 3. Birleşim, 8. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt: 1, Tarih: 14.08.1946, s.31.

TBMM Tutanak Dergisi, 3. Birleşim, 8. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt: 2, Tarih: 13.11.1946, s.19.

TBMM Tutanak Dergisi, 44. Birleşim, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt: 4, Tarih: 14.02.1947, s.157.

TBMM Tutanak Dergisi, 44. Birleşim, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt: 4, Tarih: 14.02.1947, s.158-168.

